

**C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE İNEGÖL'DE
SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT**

Büşra YAŞAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

DANIŞMAN

Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

DÜZCE, 2023.

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

C 226 NOLU İNEGÖL ŞER‘İYYE SİCİLİNE GÖRE İNEGÖL’DE
SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

Büşra Yaşar tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Fırat YAŞA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Furkan KÜLÜNK

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 22/05/2023

BEYAN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Siciline Göre İnegöl’de Sosyal ve Ekonomik Hayat” başlıklı çalışmanın kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarında bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak atıfta bulunduğumu ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

22 Mayıs 2023

Büşra Yaşar

TEŐEKKÜR

Pek çok değerli insanın yardım ve katkılarıyla gerçekleşen bu tez çalışmasında ilk teőekkürümü lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca danışman hocam olarak hoşgörülü yaklaşımı, görüő, tavsiye ve destekleriyle yardımlarda bulunan danışman hocam Doç. Dr. İsmail Yaşayanlar'a sunmak istiyorum.

Arşiv belgelerini okumam konusunda büyük desteği olan, beni her yönden destekleyen ve bir yol gösterici olarak akademik gelişimimde büyük payı olan Dr. Emine şahin hocama teőekkür ediyorum.

Lisans ve yüksek lisans eğitimimi aldığım Düzce Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev yapan hocalarıma da teőekkürü bir borç bilirim.

Bu tez alışması İnegöl Belediyesi tarafından sunulan Akademik Destek Projesi kapsamında desteklenmiştir. Bu noktada başta Belediye Başkanı Alper Taban olmak üzere belediye çalışanlarına da teőekkür ediyorum. Tez konumu tespit etmem ve kaynakları toplamamda destekleri olan İnegöl Kent Müzesi alışanlarından Serdar Sevinç'e ve Hatice Uzer'e de teőekkür ediyorum.

Yanımda olup, beni teşvik eden ve en büyük maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen canım aileme de teőekkür ediyorum. Çalışmanın tüm eksiklikleri, hataları şahsıma aittir. Çalışmanın neticesinde ortaya çıkan bilgiler bir nebze olsun İnegöl tarihine katkı sağlayabilmesi dileğiyle.

22 Mayıs 2023

Büşra YAŞAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
ÖZET.....	ix
ABSTARCT.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	2
1.3. ÇALIŞMANIN İLGİLİ LİTERATÜRÜ.....	2
1.4. İNEGÖL KAZASI'NIN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ YERİ.....	4
2. 20. YÜZYILDA İNEGÖL KAZASI'NIN İDARİ YAPISI	9
2.1. BELEDİYE DAİRESİ	9
2.2. KAZA İDARE MECLİSİ.....	12
2.3. NAHIYE İDARESİ	12
2.3.1. Yenice Nahiyesi.....	13
2.3.2. Domaniç Nahiyesi.....	14
2.4. Köy ve Mahalle İdaresi.....	16
3. ŞER'İYYE SİCİLLERİ VE C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ	21
3.1. ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	21
3.2. İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	21
3.3. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ.....	23
3.4. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNDE İDARİ YAPI VE İDARECİLER	46
4. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE SOSYAL HAYAT	54
4.1. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNDE SOSYAL STATÜ, LAKAPLAR VE UNVANLAR.....	54
4.2. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNDE ETNİK VE DİNİ YAPI.....	56
4.3. AİLE YAPISI	64
4.4. EVLENME VE BOŞANMA	64
4.5. NAFKA	67
4.6. MİRAS TAKSİMİ	69
4.7. VASİ TAYİNİ.....	71
4.8. FOLKLORİK YAPI	73

4.8.1. Kullanılan Eşyalar.....	73
4.8.2. Kitaplar.....	78
5. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE EKONOMİK HAYAT.....	81
5.1. TARIM VE HAYVANCILIK.....	81
5.2. TİCARET.....	86
5.3. PARA VAKIFLARI.....	89
5.4. EYTAM SANDIKLARI.....	92
6. SONUÇ.....	101
7. KAYNAKÇA.....	104
8. EKLER.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	140

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Cumhuriyet'e Kadar İnegöl Belediye Başkanları.....	11
Tablo 2. 1906/1907 Yıllarında İnegöl Kazası İdare Meclis Üyeleri.....	12
Tablo 3. 1898-1899 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Yenice Nahiyesi Köyleri	13
Tablo 4. 1907/1908 Yıllarında Yenice Nahiyesi'nde Görevli Olan İdareciler.....	14
Tablo 5. 1898-1899 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Domaniç Nahiyesi Köyleri. 14	
Tablo 6. 1907/1908 Yıllarında Domaniç Nahiyesi'nde Görevli Olan İdareciler	15
Tablo 7. 1907/1908 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Merkez Köyler.....	18
Tablo 8. İnegöl Kazası'na Ait Şer'iyye Sicilleri.....	22
Tablo 9. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyye Sicili Defteri Dava Listesi.....	24
Tablo 10. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Köyleri 47	
Tablo 11. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Mahalleleri	49
Tablo 12. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Muhtar ve İmamları.....	50
Tablo 13. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyye Sicili'nde Geçen -iç, -evic ve -ovic Ekli Sözcükler	56
Tablo 14. 1885/1886 Yılı İnegöl Kazası Dahilinde Bulunan Mahallelere ve Köylere Yerleştirilen Muhacir Sayıları	59
Tablo 15. 1885/1886 Yılı İnegöl Kazası Nüfusu	62
Tablo 16. 20. Yüzyıl Başlarında İnegöl Kazası Nüfusu	62

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BOA.	: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH. MKT.	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
HVS.	: Hudâvendigâr Vilayeti Salnamesi
İ. DH.	: İrade Dahiliye
M.	: Miladi
Nu.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfadan sayfaya
ŞD.	: Şura-yı Devlet
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Y.	: Yıl

ÖZET

C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE İNEGÖL'DE SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Büşra Yaşar
Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. İsmail Yaşayanlar
Mayıs, 2023, 139 sayfa.

Kent tarihi çalışmalarında başvurulacak en önemli kaynaklardan biri olan Şer'iyeye Sicilleri, tutulduğu dönemin ve bölgede yaşayan halkın gündelik hayatını, aile yapısını, yiyecek ve giyecek çeşitleriyle bunların fiyatlarını, mesleki hayatlarını tespit etmemize yardımcı olmaktadır. Bu tez Hudâvendigâr Vilayeti dahilindeki Ertuğrul Sancağı'na bağlı İnegöl Kazası'nın 20. yüzyıl başlarındaki sosyal ve ekonomik yapısının anlaşılması noktasında şer'iyeye sicili temelli bir çalışmadır. Tez çalışması hazırlanırken temel kaynak olarak 1907-1910 tarihlerini kapsayan C 226 nolu İnegöl şer'iyeye sicil defteri kullanılmıştır. Defterde yer alan bilgiler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde İnegöl ile ilgili bulunan belgeler ve Hudâvendigâr Vilayeti Salnameleri'nde yer alan bilgilerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelenen kaynaklardan ulaşılan bilgiler çerçevesinde 20. yüzyıl başlarındaki İnegöl Kazası'nın sosyo-ekonomik yapısı üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hudâvendigâr Vilayeti, İnegöl Kazası, Tarım, Hayvancılık, Ticaret.

ABSTARCT

SOCIAL AND ECONOMIC LIFE IN INEGOL ACCORDING TO THE INEGOL SHARIA REGISTER RECORD NO: C 226

Büşra Yaşar

Düzce University
Graduate School, Department of History
Master Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. İsmail Yaşayanlar

May, 2023, 139 pages.

One of the most important sources to be consulted in urban history studies, the Sharia Records help us to determine the daily life, family structure, food and clothing types and their prices, and professional lives of the people living in the region and the period in which they were kept. This thesis is a study based on the Sharia Records in order to understand the social and economic structure of İnegöl District of Ertuğrul Sanjak within Hudâvendigâr Province in the early 20th century. While preparing the thesis, the main source of information was the İnegöl Sharia Records book numbered C 226 covering the dates 1907-1910. The information contained in the registry was examined in comparison with the documents related to İnegöl in the Prime Ministry Ottoman Archive and the information contained in the the yearbooks of Hudavendigâr province. Within the framework of the information obtained from the sources examined, evaluations were made on the socio-economic structure of İnegöl Kazası in the early 20th century.

Keywords: Hudavendigâr Province, İnegöl Kazası, Agriculture, Livestock Farming, Trading.

1. GİRİŞ

Son yıllarda önem kazanmaya başlayan yerel tarih çalışmaları, köy, mahalle ve kazalar üzerine yapılan araştırmaları da artırmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmalara birçok katkı sağlayan şer‘iyye sicilleri önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı toplumuna geniş bir çerçeveden bakabilmeyi sağlayan şer‘iyye sicilleri, ele alınan kentin yer isimlerini, tarihi şahsiyetlerini, tarihi müesseselerini, idari teşkilatın taksimini, idare merkezlerinin isimlerini, görevlilerini, bölgede mevcut olan meslek çeşitlerini, toplumun geçim kaynakları, hayat tarzlarını ve aile yapısını aydınlatmada yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda sicillerden kentin idari, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgileri elde etmek mümkündür.

Daha önce şer‘iyye sicilleri üzerinden yapılmış çalışmalarda verimlilik açısından bölge ve zaman aralığı sınırlı tutulmuştur. *C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Siciline Göre İnegöl’de Sosyal ve Ekonomik Hayat* isimli yüksek lisans tezi de mekân olarak İnegöl ile sınırlı tutulurken zaman aralığı olarak da bahsi geçen sicili muhtevasında yer alan hükümleri kapsayan tarihlerin 1907-1910 olması hasebiyle 20. yüzyıl başı olarak belirlenmiştir. Bu tez çalışmasının temel problemi, İnegöl Kazası’nın 20. yüzyıl başlarındaki sosyo-ekonomik durumunu *C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Sicili* doğrultusunda tespit etmek ve kaza tarihine ilişkin eksiklikleri tamamlamaktır.

Tez çalışması kapsamında birinci bölümde İnegöl Kazası’nın 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki idari yapısı, Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinde yer alan bilgiler çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca süreç içerisinde görev yapan idarecilere de yer verilmiştir.

İkinci bölümde şer‘iyye sicilleri ele alınmış ve bunların içinde İnegöl’e ait olan defterlerin tasniflerine yer verilmiştir. Çalışmanın temel kaynağı olan C 226 nolu defterin tanıtımı yapılarak içeriğinde yer alan dava kayıtlarının sayfa numarası, tarihi ve konuları şeklinde listelenmiştir. C 226 nolu deftere göre idari yapı ve idarecilere yer verilerek 1907-1910 yılları arasındaki durum tespit edilmiştir.

İnegöl Kazası’nın 20. yüzyıl başlarındaki sosyal durumu üçüncü bölümde ele alınmıştır. Sosyal statü, lakaplar ve unvanlar alt başlığı içeriğinde İnegöl’e gerçekleşmiş olan göçler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu çerçevede İnegöl Kazası’nın demografik yapısı ortaya konulmuştur. Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinde tespit edilen göçlerle birlikte kurulan köyler ve C 226 nolu defterde yer alan etnik kimliği belirten lakaplar bu durumu

kanıtlar niteliktedir. Bu lakaplardan yola çıkarak kaza genelindeki etnik ve dini yapı hakkında bilgiler verilmiştir. Aile yapısı ve folklorik yapı alt başlıkları kapsamında da kazanın sosyal durumu hakkında tespitler yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise İnegöl Kazası'nın 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki ekonomik durumu ele alınmıştır. Temel gelir kaynakları olarak tarım, hayvancılık ve ticaret hayatı detaylı bir şekilde örnekler ile incelenmiştir. Tarım, hayvancılık ve ticaret hayatı, C 226 nolu defterde yer alan ilgili dava kayıtlarıyla desteklenerek ortaya konulmuştur. Bu üç temel kaynağın dışında ekonomik olarak İnegöl Kazası halkına destek çıkan para vakıfları ve eytam sandıklarına da değinilmiştir.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı olarak belirlenen İnegöl Kazası'nın sosyo-ekonomik durumunun tespiti, temelde İnegöl Kazası'nın C 226 Nolu Şer'iyeye Sicili'ne dayanarak 1907-1910 yıllarındaki kaza tarihine ilişkin eksiklikleri aydınlatma doğrultusunda yürütülmüştür. Ancak bilgilerin karşılıklı bir şekilde birbirlerini tamamlaması bakımından ihtiyaç halinde ilgili tarihler arasındaki Osmanlı Arşivi'nde yer alan arşiv belgelerine ve Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerine de başvurulmuştur. Tüm bu kaynaklardan elde edilen İnegöl Kazası hakkındaki bilgiler bütünsel bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu tez çalışması daha önce yapılmış çalışmalarla birlikte ele alındığında İnegöl tarihine bir bütün olarak bakılmasına katkı sağladığından önemlidir.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada klasik tarih yazımı yöntemi kullanılmıştır. Birinci el tarihi kaynaklardan birisi olan şer'iyeye sicillerinden İnegöl Kazası'na ait C 226 nolu defter transkribe edilmiş, ardından ortaya çıkan metin mevcut literatür ve diğer birinci el kaynakların desteğiyle tez metni oluşturulmuştur.

1.3. ÇALIŞMANIN İLGİLİ LİTERATÜRÜ

İnegöl Kaza'sı özelinde yapılan çalışmalar çoğunlukla tek tür kaynak olarak vilayet salnamelerine, şer'iyeye sicillerine, temettuat ya da nüfus defterlerine dayanmaktadır. Mevcut literatürde İnegöl Kazası ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında zengin bilgilere ulaşılmasına katkı sağlamış olan Mustafa Polat'ın *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat* adlı doktora çalışması önemli bir yere sahiptir. Çalışmasında İnegöl hakkında daha önce ele alınmamış birçok birinci el kaynağı incelemiştir. Kaynakları arasında İnegöl Kazası'na ait şer'iyeye sicilleri, temettuat

ve nüfus defterleri, Hudâvendigâr Vilayeti Salnameleri ve Osmanlı Arşivi'nde yer alan ince tasnif belgeler yer almaktadır. Ele aldığı bu kaynaklarda İnegöl Kazası ile ilgili tespit ettiği bilgileri ilgili başlıklar altında yer alan bilgileri harmanlayarak kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur.¹

Göç olgusunun bireyler üzerindeki etkisini 1878-1914 Balkanlar ve Kafkasya'dan göç edip İnegöl'e yerleşen göçmenler üzerinde araştırıp ortaya koyan Ayşenur Bilge Zafer'in *1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)* adlı doktora tezi bir diğer önemli çalışma olmuştur. Çalışmasına sosyal tarih araştırması olarak başlayan Zafer, yerel tarihin önemli bir bilgi temeline sahip olduğunu bilerek sözlü tarih yöntemini tercih etmiştir. Fakat çalışmasının tarih aralığında yaşamış birinci kuşak göçmen kadınlarla sözlü tarih yapmanın imkân dahilinde olamayacağı için günümüzde İnegöl'de yaşayan ikinci ve üçüncü kuşak bireylerin katkılarıyla kültürleşme sürecini ortaya koymuştur.²

İlk nüfus sayımlarının askeri amaç gözetilerek yapıldığı ve erkek nüfusu belirleyerek vergi mükelleflerin sayılarını tespit üzere 1830-1831 yıllarında yapılan ilk nüfus sayımı ilerleyen dönemlerde de devam ettirilmiştir. Nüfus defterleri, Osmanlı toplumunun demografik istatistik bilgisini vermesi açısından önemli bir kaynak olması hasebiyle 1843 yılına tarihlenen *01444 Numaralı İnegöl Nüfus Defteri*'ni çalışmasına temel kaynak alan Hatice Uzer, *01444 Numaralı İnegöl Müslim Nüfus Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi* adlı yüksek lisans tez çalışması ile 19. Yüzyılın ilk yarısında İnegöl'ün askeri ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir.³

Tanzimat Fermanı ile birlikte hızlı bir değişim sürecine giren Osmanlı Devleti, vergiler konusunda da değişimlere gitmiştir. Tanzimat öncesinde sayıları onları geçen pek çok vergi bu dönemle birlikte kaldırılıp senelik olarak tek kalemde toplanmaya başlanmıştır. Vergi sayımları sonrası oluşturulan temettuat defterleri, 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu demografik ve sosyo-ekonomik yapısını aydınlatmada zengin bilgiler sunmaktadır. Bu doğrultuda İnegöl Kazası'na ait 127 adet temettuat defterini inceleyerek *1844-1845 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre İnegöl Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu* adlı yüksek lisans tez çalışmasını ortaya koyan

¹ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017.

² Ayşenur Bilge Zafer, *1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)*, Doktora Tezi: Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015.

³ Hatice Uzer, *01444 Numaralı İnegöl Müslim Nüfus Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2019.

Adem Polat, merkez ve köylerinin nüfus yoğunluğu, tarım ve hayvancılıktan geliri ve bunlar üzerinden verilen vergileri tespit etmeyi amaçlamıştır.⁴

19. yüzyıl sonları İnegöl Kazası'nın sosyal, ekonomik ve dini yaşamını aydınlatmada kaynak olarak şer'iyye sicilini temel alan Yakup Yakut *C-233 Numaralı İnegöl Şer'iyye Sicilini* ele alarak *XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H. 1313/1892 Yılına ait Şer'iyye Sicili Kayıtlarına Göre)* adlı yüksek lisans tez çalışmasını ortaya koymuştur.⁵

Stratejik konumu itibariyle Anadolu'ya geçiş güzergahı üzerinde bulunmasından dolayı tarihsel süreçlerde sürekli olarak önemli olay ve gelişmelere şahit olan İnegöl, Türk Milli Mücadele döneminde de bu stratejik önemini korumuştur. Stratejik konumunu ön plana çıkarmaya çalışan Ümit Yetik, *Millî Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)* adlı yüksek lisans tez çalışması ile bu döneme ışık tutmuştur. Milli Mücadele dönemine dair İnegöl kaynaklarının yetersiz olmasından dolayı yapılan bu çalışma kapsamlı bilgileri sunmayı hedeflemiştir.⁶

Bu çalışmalar haricinde ise İnegöl Kent Müzesi'nde bulunan, tarihi ve kültürel süreci anlatan köy ve mahalle tanıtım kitapçıkları da yerel tarih çalışmalarına önemli ölçüde kaynaklık etmektedir.

1.4. İNEGÖL KAZASI'NIN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ YERİ

İnegöl Kazası bulunduğu coğrafi konum, sahip olduğu yer üstü ve yer altı kaynakları bakımından Antik Çağ'dan bu yana önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüz Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan İnegöl'ün doğu tarafında Ahı Dağı ile Bilecik, güney tarafında Domaniç Dağları ile Kütahya, batı tarafında Uludağ ile Bursa, kuzey tarafında ise Yenişehir bulunmaktadır.⁷

İnegöl Kazası'nın tarihi, ilçe merkezinde yer alan Cumatepe Höyüğü'nde A. Philipson, R. Hartmann, Kurt Bittel ve H. Otto, K. Kökten ve J. Mellaart gibi araştırmacılar tarafından 1902-1950 yılları arasında yapılan çeşitli kazı çalışmaları ile birlikte aydınlatılmaya çalışılmıştır.⁸ Antik döneme ait bilgiler ayrıca İnegöl'ün doğusunda bulunan Kurşunlu Höyük, kuzeyindeki Boğazköy Höyük, kuzeybatısındaki Palanga

⁴ Adem Polat, *1844-1845 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre İnegöl Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2010.

⁵ Yakup Yakut, *XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H. 1313/1892 Yılına ait Şer'iyye Sicili Kayıtlarına Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016.

⁶ Ümit Yetik, *Millî Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)*, Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2017.

⁷ Yılmaz Akkılıç, *Bursa Ansiklopedisi*, C. 3, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, ss. 914-915.

⁸ Mustafa Şahin, "İnegöl/Cumatepe Höyük ve Tunç Çağı Ulaşımındaki Yeri, Uluslararası", *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C.1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, s. 234.

Höyük ve kuzeydoğusundaki Şipali Höyük yerleşimlerinden elde edilmiştir. Bölgede yapılan tarımsal faaliyetler sonucunda tespit edilen höyükler haricinde eski dönemlere ait bilgiler hemen hemen yok olmuştur.⁹ Antik döneme ait birincil kaynakların az sayıda olmasına rağmen İnegöl'ün tarihsel gelişimi uzmanlarca aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Romalılar döneminde Bithynia bölgesi sınırları içerisinde yer alan İnegöl Ovası İznik (Nikaia), İzmit (Nikomedia), Mudanya (Apemia) gibi imparatorluk için önemli olan kentlerle çevrilidir. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu-Batı olarak ikiye ayrılmasıyla birlikte Osmanlılar tarafından fethedilene kadar Doğu Roma hakimiyetinde kalmıştır. Doğu Roma İmparatoru II. Andronikos tarafından bölgenin idaresi için görevlendirilen tekfur Aya Nikola, İnegöl ovasını Osmanlılar tarafından bölgenin fethine dek yönetmiştir.¹⁰

Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi düzeni 1071 yılında Büyük Selçuklu Devleti ile gerçekleştirmiş olduğu Malazgirt Muharebesiyle birlikte bozulmuştur. Savaş sonucunda Türk akınları gerçekleşmiş ve uçlara Türkmen beyleri yerleşmiştir. Böylece Selçuklu idaresi Anadolu topraklarına yayılmaya başlamıştır. Türkmen beylerinin hareketleri her zaman merkez idareye bağlı bir şekilde ilerlemiştir. Merkeze karşı sorumluluk ise zamanla itaatsizliklerle sonuçlanmış ve Selçuklu idaresi Anadolu topraklarında kaybolmaya başlamıştır.

Selçuklu idaresi dışında batı uçlarında ortaya çıkan beylikler ile birlikte Anadolu'da iki ayrı siyasi bölge ortaya çıkmıştır; merkeze bağlı doğu kısmına egemen olan Türkmen Beyleri ve merkezden yarı bağımsız batı kısmına egemen olan Türkmen Uç Beyleri.¹¹ Batı Anadolu'da Osman Bey liderliğinde Söğüt merkezli kurulan Osmanlı Beyliği zamanla bölgenin en güçlüsü haline gelerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun rakibi olarak ön plana çıkmıştır. Bu sırada İnegöl'ün yönetiminde olan Aya Nikola ilk zamanlarda Osman Bey ve diğer Türkmen beyleriyle iyi ilişkiler içinde bulunmuştur. Fakat kısa sürede Osman Bey'in fetih politikaları karşısında tedirgin olmuş ve Türkmen beyleriyle olan barış ortamını bozmuştur. Osman Bey silah arkadaşları Akça Koca Bey, Turgut Alp, Konur Alp, Abdurrahman Gazi ve Aygud Alp ile birlikte savaş meclisi toplantısı yaparak İnegöl ve çevresinin fethine karar vermişlerdir. Tekfur Aya Nikolayla ilk karşılaşmaları olan Ermenibeli bölgesinde savaşmışlarsa da her iki tarafta üstünlük sağlayamamıştır.

⁹ Gülseren Kan Şahin, Nihal Kardoruk, "Roma ve Bizans Devirlerinde İnegöl Arkeolojisi ve Tarihi", *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C.1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, s. 273.

¹⁰ Hatice Uzer, *01444 Numaralı İnegöl Müslim Nüfus Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2019, ss. 10-11.

¹¹ Halil İnalçık, *Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 7.

Osman Bey'in emri üzerine silah arkadaşı Turgut Alp, Aya Nikola üzerine giderek İnegöl'ü kuşatmıştır. Uzun süren uğraşlar sonucunda 1299 yılında İnegöl fethedilmiştir.¹² Osman Bey sırasıyla Karacahisar (1287), Bilecik (1299), Yenişehir, Yarhisar ve İnegöl (1299) topraklarını fethederek siyasi kariyerini doruk noktasına çıkarmıştır. Fetihler sonucu beyliğin sınırları genişlemiş ve fethedilen yeni toprakların idaresini fetheden komutanlar arasında dağıtılarak ilk idari teşkilat sistemi oluşturulmuştur. Osman Gazi fethedip imar ettiği Yenişehir'i merkez edinmiş, Karacahisar'ı Orhan Gazi'ye, İnönü'yü Gündüz Alp'e, Eskişehir'i Aygud Alp'e, İnegöl'ü de Turgut Alp'e, Yarhisar ve çevresini de Hasan Alp'e bırakmıştır.¹³ İnegöl'ün fethinin ardından kendi adına hutbe okutan Osman Bey, devletin temelini bu topraklarda atmıştır. Bu nedenle İnegöl, Osmanlı Devleti kuruluş dönemi için önemli bir konumda olmuştur. Böylece Osman Bey fethettiği topraklar ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun iki önemli merkezi olan İznik ve Bursa çevresinde bulunma ve nihayetinde imparatorluk içlerine yayılma aşamasının ilk izlenimlerini vermiştir. Aynı zamanda Bursa ve İstanbul'a giden ticaret yollarının da kent çevresinden geçmesiyle birlikte İnegöl'ün konumu daha önemli bir hal almıştır.¹⁴ Bu topraklarda kalıcı olmayı amaçlayan Osman Bey ve devamındaki sultanlar fethedilen bölgelerde imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Günümüze kadar ayakta kalmış Yıldırım (Cuma) Cami, Yıldırım Bayezid döneminde inşa edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış önemli devlet adamı olan İshak Paşa 15. yüzyılda kendi adına külliye yaptırmıştır. İmarat, zaviye, medrese, han, türbe ve ahırdan meydana gelen külliye den geriye sadece cami, medrese ve türbe günümüze ulaşmıştır. İnşa edilen yapıların ihtiyaçları karşılanması için de bir vakıf kurulmuştur.¹⁵ İnegöl'e dair yukarıdaki mimari eserler dışında erken dönem kent tarihi için en önemli kaynak arazi sayımlarıdır. Fethedilen toprakların sayımı ve ilerleyişini kontrol etmek için kayıt altına alınmasıyla birlikte tahrir defterleri oluşturulmuştur. 1487 yılında yapılan ilk sayımda İnegöl'de 31 köy kaydı bulunmaktadır. 1530 yılına ait ikinci sayımda 29 köy

¹² Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss. 11-13; Yılmaz Akkılıç, *Bursa Ansiklopedisi*, C. 3, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, ss. 917-918; Zekeriya Bülbül, "XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 16, 2006, ss. 186-188.

¹³ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, ss. 83-84.

¹⁴ Refik Arıkan, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda İnegöl ve Çevresinin Önemi", *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C.1, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, s. 145.

¹⁵ Enis Karakaya, Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İshak Paşa Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 541.

kaydına rastlanılmıştır. 1573 yılına ait yapılan son sayımda ise 17 yeni köyün kurulduğu görölmektedir.¹⁶

Arşiv kayıtları dışında kent tarihi yazımında başvurulabilecek kaynaklardan biri de zamanın ve mekânın canlı tasvirini yapan seyahatnameler olmuştur. Evliya Çelebi'nin 1630'lu yıllarda İstanbul'dan başlayarak Anadolu ve çevre ölkelere yaptığı seyahatler ile kaleme aldığı *Seyahatname* adlı eseri erken dönem Osmanlı kent tarihinde önemli bir yere sahiptir. Uludağ etekleri boyunca güneydoğuya doğru ilerleyen Evliya Çelebi, günümüzde de Kestel sınırları içerisinde yer alan Aksu köyünü ziyaret etmiş ve Kadimi Bel yolu olarak bilinen yol üzerinden İnegöl sınırlarında bulunan Akıncılar, Hamamlı ve Gündüzlü Köylerinden geçerek Domaniç Dağlarına girmiştir.¹⁷ Eserinde İnegöl hakkında şu bilgiler yer almaktadır; "...tarihinde Rum keferesi elinden Sultan Osmancık fethidir. Bursa Sancağı'nda paşa hâssı voyvodalığıdır. Ve 150 akçe yüksek kazadır. 66 köyü vardır. Şehri bir ulu öz içinde bağ-ı irem gibi bir mamur ve süslü Türk halkı kasabasıdır. Ama gayet bolluk şehirdir. Ve halkı garip dostlarıdır. Herkes ile güzel geçinmeleri ile meşhur olmuşlardır. Ve bütün şehri 3 mahalle ve bin kiremit örtülü donanımlı ve süslü eski hanelerdir. Ve tamamı 5 mihraptır. Kalabalık cemaate malik çarşı içinde İşhak Paşa Camii, büyük yapıdır. İşhak Paşa Medresesi, âlimler arasında meşhur medresedir. Ve bir mükellef hanı ve bir hoş havalı hamamı vardır, hepsi İşhak Paşa'nın ve kurşun örtülü mamur yapılarıdır. Ve bir cami de eski yapı, büyük mabet, Yıldırım Han Camii kiremit ile örtülüdür, kurşunlu değildir, ama acayip ruhaniyetli dua kabul olacak camidir. Bu camilerden başka mescittir. Ve 2 medrese, 2 tekke, 3 sıbyan mektebi, 7 hayat suyu çeşmesi ve bir Yıldırım Han hamamı vardır. 150 dükkânları vardır. Haftada bir bu şehir içinde çevre köylerden nice bin adam toplanıp büyük pazar kurulur, her çeşit meta bulunup alışverişler olur. Bu şehir İnegöl Ovası'mın tam ortasında bir yüksek yerde olmakla suyu ve havası hoş olduğundan al yanaklı mahbûbesi olur, derler."¹⁸

17. ve 18. Yüzyıl boyunca Hudâvendigâr Sancağı idari yapısında büyük bir değişim yaşanmamış böylece İnegöl Kazası'nın Hudâvendigâr Sancağı'na bağlılığı 19. yüzyıla değin devam etmiştir.¹⁹

¹⁶ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 37-39.

¹⁷ Caroline Finkel, "Evliya Çelebi'nin İnegöl Seyahati, Gelecek İçin Bir Kültür Varlığı Haline Nasıl Geliyor: Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz Projesi", *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C.2, ed. Doğan Yavaş, Sezai Sevim, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 642-643.

¹⁸ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, C. 9, S. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, ss. 10-11.

¹⁹ Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elâzığ: Ceren Matbaacılık, 1997, s. 53; Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 128.

19. yüzyıl süresince yaşanan savaşlar, Osmanlı Devleti'nde büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. Savaşlardaki galibiyetler toprak kayıplarına neden olmuş ve Osmanlı topraklarının dört bir yanından göçler gerçekleşmiştir. Kafkaslardan ve Balkanlardan göçlerin başlamasıyla gelen göçmenler için yeni mahalle ve köyler kurularak bu yerleşim alanlarına yerleştirilmiştir. Bu göçlerden etkilenen İnegöl Kazası'nda da merkez mahalle ve köy sayılarında artışlar yaşanmıştır.²⁰ 19. Yüzyıl İnegöl Kazası'na ait idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıdaki değişimler ise vilayet ve dahilindeki kazalara dair demografik, sosyal ve kültürel yapı hakkında eşsiz bilgiler sunan Hudâvendigâr Vilâyet Salnamesi ve arşiv belgeleri ile birlikte ilgili başlıklar altında detaylı bir şekilde verilmiştir.

²⁰ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, s. 84-85

2. 20. YÜZYILDA İNEGÖL KAZASI'NIN İDARİ YAPISI

Osmanlı Devleti'nde idari taksimat birimleri en küçük birimden en büyüğe doğru köy (karye), nahiyeye, kaza, sancak (liva) ve eyalet şeklinde oluşturulmuştur. Köylerin birleşmesiyle nahiyeler, nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle de eyaletler meydana gelmiştir.²¹ İnegöl, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Anadolu Eyaletine bağlı Hudâvendigâr Sancağı içerisinde kaza statüsünde yer almıştır.

19. yüzyılın başlarında sancak temelli idari yapıda yaşanan değişimle birlikte sancak sistemi terk edilerek vilayet sistemine geçilmiştir. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte vilayetin alt birimleri sancak, kaza, nahiyeye ve köy olarak belirlenmiştir. Yeni sisteme göre ise İnegöl Kazası'nın Hudâvendigâr Vilayeti Bursa Sancağı'na bağlı olduğu görülmektedir.²² Ancak 1885 yılında Bilecik, Söğüt, İnegöl ve Yenişehir kazalarının Bursa Sancağı'ndan ayrılıp yeni bir idari birim oluşturulması isteği üzerine merkez kazası Bilecik olan Ertuğrul Sancağı teşkil edilmiştir. Böylece İnegöl Kazası bu tarihten sonra Hudâvendigâr Vilayeti altında teşkil edilen Ertuğrul Sancağı'na bağlanmıştır.²³

2.1. BELEDİYE DAİRESİ

Tanzimat Dönemine kadar klasik Osmanlı kent idaresi kadılara bırakılmıştır. İlmiye sınıfına mensup olan kadı, adliye ve mülkiye görevlisi olarak fethedilen bölgelere gönderilerek hukuku temsilen yerel Müslüman halkın merkezi devlet karşısındaki sözcüsü olmuştur. Günümüzde hakimlerin yaptığı görevleri üstlenmiş olan kadılar, huzurlarına gelen davalarla İslam hukuku ilkelerine göre ilgilenirken aynı zamanda vakıf hizmetlerini yürütme, toplumun huzur ve güvenliğini sağlama ve her türlü belediye hizmetini yerine getirmekle de görevlendirilmiştir.²⁴ İdari modernleşme ihtiyacının duyulduğu 19. yüzyıla kadar yerel yönetimdeki hizmetler kadıya ve beraberindeki mahalli gruplara, dini cemaatlara ve vakıflara bırakıldığından belediye hizmetlerini yürüten ayrı bir sistem bulunmamaktaydı.²⁵

²¹ Yusuf Halaçoğlu, *14. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı, Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 73.

²² İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, ss. 430-431.

²³ Halim Demiryürek, *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, s. 13; Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi (HVS), Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, s. 264.

²⁴ İlber Ortaylı, "Kadı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, ss. 69-70.

²⁵ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 17.

Tanzimat Döneminde merkezileşme çabasıyla birlikte idari yapıda yeniden düzenlemeler yapılırken yeni yönetim biçimlerini ve kent gelişimini denetleyecek yeni bir sistem ihtiyacı gerekmiştir. 1864 yılında yayınlanan Vilayet Nizamnamesi ile yerel yönetimin yeniden düzenlenmesi amaçlanmış ve bu nizamname ile liva ve kaza merkezlerinde bu hizmetleri yapacak belediye meclislerin kurulması öngörülmüştür. Belediye meclisi reisi meclis kararlarını uygulamak, mimari işlerin denetlemesini yapmak, su işlerine bakmak, kentin temizlik sorunlarıyla ilgilenmek, yolların yapım ve onarımını üstlenmek, sokak ve kaldırımların düzenini sağlamak gibi hizmetlerle görevlendirilmiştir.²⁶ 1864 Vilayet Nizamnamesi vilayet reformu için bir ön uygulama olmuş ve 1871 yılında vilayet reformunu yeniden düzenleyen nizamnamenin ilk adımını oluşturmuştur.²⁷

Yerel yönetim örgütlenmesini oluşturan bu iki nizamnamenin uygulama sahası sınırlı olmuştur. Bu sınırlamaya rağmen halkın idareye katılması sağlanmıştır. Belediye teşkilatını idari olarak tanıyan 1877 Vilayetler Belediye Kanunu'nda ise yerel yönetimde bütün kasaba ve kentlerde belediye kurulması amaçlanmıştır. Eski nizamnamelere göre 1877 Belediye Kanunu, belediyelere eski görevlerinin üzerine yeni görevler de vermektedir. Belediyelere artık nüfus sayımı yapabilme, nüfus kütüklerini düzenleyebilme, itfaiye kurabilme ve halkın ihtiyaçları doğrultusunda okullar (sanayi ve dilsiz-sağır) açabilme yetkisi verilmiştir.²⁸

İnegöl Kazası'nda belediye örgütünün kurulması ilk belediye başkanı olarak Sadıkkade Süleyman Ağa'nın göreve başlamasıyla yani 1870 yılında gerçekleşmiştir. İlk belediye başkanı olan Sadıkkade Süleyman Ağa aralıklı olarak 3 kez toplam 13 yıl görev yapmıştır. Belediye meclislerinde belediye başkanından başka Müslüman ve gayrimüslim yardımcı meclis üyeleri de bulunmaktaydı. Bu meclis üyelerinin belli bir sayısı olmamasına rağmen 1870 yılında İnegöl Kaza meclisinde belediye başkanı dahil meclis üyeleriyle birlikte toplam 7 kişi görev yapmıştır. Bunlardan 6 kişi Müslüman 1'i ise gayrimüslim üyedir.²⁹

İnegöl Kazası'nın ilk belediye dairesi kurulduğu yıldan itibaren 15 yıl kadar çarşı içinde hizmet veren bir bina olmuştur. Daha sonra tek katlı bir bina satın alınarak 1884 yılında belediye dairesi buraya taşınmıştır.³⁰ Bu yıllarda yeni bir hükümet konağının inşası fikri ortaya atılmışsa da masrafların Domaniç Hükümet konağı ile ilk belediye dairesinin

²⁶ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, ss. 504-507.

²⁷ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, s. 179.

²⁸ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, s. 192.

²⁹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, s. 462.

³⁰ Turhan Şahin, *İnegöl Belediyeli Yıllar (1870-2020)*, Bursa: Marmara Mücellit Matbaası, 2020, s. 19.

satışından gelen gelirlerden karşılanması teklif edilmiştir. Fakat bu durumun kanuna uygun bir karşılığının olması için Hudâvendigâr Vilayetince yapılacak incelemelerin sonucuna bırakılmıştır.³¹ Tek katlı binanın da yetersiz kalmasıyla otel olarak kullanılan 3 katlı başka bir bina 1927 yılında satın alınarak 1988 yılına kadar belediye binası olarak hizmet vermiştir. Çarşı içinde yer alan bina bugün hala Kent Müzesi olarak ayakta durmaktadır.³²

Tablo 1. Cumhuriyet'e Kadar İnegöl Belediye Başkanları³³

Sadızkade Süleyman Ağa	H. 1287-1296 / M. 1870-1878
	H. 1303-1304 / M. 1885-1886
	H. 1319-1320 / M. 1901-1902
Abdullah Efendi	H. 1294 / M. 1877
Hacı Veli Ağazade Ahmed Efendi	H. 1305-1307 / M. 1888-1889
Ahmed Hamdi Efendi (Pazarcıklı)	H. 1296-1299 / M. 1879-1881
	H. 1305- 1307 / M. 1888-1898
	H. 1342-1348 / M. 1924-1929
Osman Ağa (Kadiyoran)	H. 1318 / M. 1900-1901
Osman Bey (Sofyalı)	H. 1321-1325 / M. 1903-1908
	H. 1335-1339 / M. 1917-1920
Bezzaz Yusuf Efendi	H. 1326 / M. 1908-1909
Debbağ Hacı Mehmed Efendi	H. 1327 / M. 1909-1910
Hasan Efendi	H. 1327 / M. 1909-1910
İbrahim Efendi (Pazarcıklı)	H. 1328 / M. 1910-1911
Demircizade Ali Rıza Efendi	H. 1331 / M. 1912-1913
Hamdi Bey	H. 1333 / M. 1914-1915
Ahmed Bey (Bosnalı)	H. 1335 / M. 1916-1917

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)*, 1375/39, 4 Safer 1304.

³² Turhan Şahin, *İnegöl Belediyeli Yıllar (1870-2020)*, Bursa: Marmara Mücellit Matbaası, 2020, s. 19.

³³ Turhan Şahin, *İnegöl Belediyeli Yıllar (1870-2020)*, s. 44.

Tablo 1. (devamı) Cumhuriyet'e Kadar İnegöl Belediye Başkanları

Emin Bey (Sofyalı)	H. 1336 / M. 1917-1918
Laz İsmail Efendi	H. 1339 / M. 1920-1921
Kurtzade Hacı Emin Efendi	H. 1341 / M. 1922-1923

2.2. KAZA İDARE MECLİSİ

1864 Vilayet Nizamnamesiyle kurulması kararlaştırılan Kaza İdare Meclisleri, mülkiye, maliye, zaptiye, maarif, nafia tapu ve ziraata dair işleri icrayla görevlendirilmiştir.³⁴ Kazanın en üst yönetici olan kaymakamın başkanlığında toplanan bu meclisin daimi üyeleri ise mal müdürü, tahrirat kâtibi, naib ve müftüden oluşmaktaydı. Üye sayısı gayrimüslimlerin dini temsilcileriyle birlikte iki Müslüman iki gayrimüslim olmak üzere 4 seçilmiş üyeydi.³⁵ Böylece yerel bölgelerde yer alan her grubun temsilcilerinin yönetime katılması da sağlanmıştır.

1906/1907 yılına ait olan Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde Kaza İdare Meclis üye sayısı daimî üyelerle birlikte 6 Müslüman ve 2 gayrimüslim üyeden toplamda ise 8 kişiden oluşmuştur.

Tablo 2. 1906/1907 Yıllarında İnegöl Kazası İdare Meclis Üyeleri³⁶

Reis Kaymakam Mehmed Ali Bey	Naib Hüseyin Hüsnü Efendi
Mal Müdürü Hüsnü Efendi	Tahrirat Katibi Mehmed Memiş Efendi
İbrahim Ağa	Hacı Ahmed Efendi
Hacı Kigork Ağa	Mihran Ağa

2.3. NAHIYE İDARESİ

1864 Vilayet Nizamnamesi'nde nahiye, her kazanın idaresi altından bulunan köylerin yakınlık ve ilişkilerine göre birleştirilerek tek bir daire olarak meydana getirilmiştir. Ancak bu nizamnamede nahiyelerin oluşturulma şekli bahsedilmiş olsa da nasıl işleyeceğinden, amaçlarının ne olduğundan ve kuralları ile ilgili hiçbir maddeye yer verilmemiştir. 1871 Nizamnamesi'nde ise nahiyeler yerel yönetimde idari bir birim

³⁴ Musa Çadırcı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1876)", *Bellekten*, C. 53, S. 206, Ankara, 1989, s. 251.

³⁵ Halim Demiryürek, *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, s. 31.

³⁶ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, s. 462.

olarak daha etraflı biçimde tekrar düzenlenmiştir.³⁷ Bu nizamnâmeye göre nahiye idaresi altında bulunan köy ve çiftliklerde en az 500 erkek nüfusunun bulunması gerekmektedir. Nahiyelerin nasıl işleyeceği, amaçlarının ne olduğu ve kurallarına bu nizamnamede rastlanılmaktadır. Her nahiyeye bir müdür görevlendirilecek ve idare meclisi teşkil edilecekti. Nahiye müdürünün kanunları halka duyurmak ve doğum-ölüm olaylarını takip etmek gibi görevleri bulunuyordu. Ayrıca nahiye müdürünün yanında yönetimde yardımcı olacak naib, mal müdürü ve tahrirat katibi gibi görevliler de vardı.³⁸

Ertuğrul Sancağı dahilinde bulunan İnegöl Kazası'na idari olarak bağlı Yenice ve Domaniç nahiyeleri bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemine kadar Yenice ve Domaniç nahiyelerinin İnegöl Kazası'na bağlılığı devam etmiştir.

2.3.1. Yenice Nahiyesi

İnegöl Kazası'nın batısında yer alan Yenice Nahiyesi'ne dahil 3 köy bulunmaktadır. Bölgenin nüfusu 704'ü Müslüman ve 5971'i Ermeni olmak üzere toplam 6675 kişiden oluşmaktadır. Yenice Nahiyesi'nde her çeşit hububat ile sebze ve meyve özellikle karpuz, kavun ve üzüm yetiştirilmekte ve ipek kozası üretilmektedir.³⁹

Tablo 3. 1898-1899 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Yenice Nahiyesi Köyleri⁴⁰

Köy Adı	Hane Sayısı
Kadimi	64
Edebey	84
Cerrah	276

Bursa'nın eski dönemlerden beri siyasi, sosyal ve ticari olarak önemli bir stratejik konumda bulunması, etnik yapısının çeşitliliği ve gelişmişlik düzeyi Amerikalı Protestan misyonerleri cezbetmiştir. 1834 yılında Bursa'da dini, siyasi, sosyal, eğitim ve yardım faaliyetlerinin yürütebilecekleri bir istasyon kurarak teşkilatlanmaya başlamışlardır.⁴¹ Amerikalı Protestan misyonerlerin Yenice Nahiyesi'ndeki Ermeni nüfus fazlalığı dikkatlerini çekmiş ve 1870 yılında bölgeyi Bursa'nın dış istasyonu olarak seçmişlerdir.

³⁷ İlhan Şahin, "Nahiye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 307.

³⁸ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, ss. 100-101; Halim Demiryürek, *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, s. 32.

³⁹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, s. 382.

⁴⁰ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 329.

⁴¹ Özgür Yıldız, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Teşkilatlanmaları ve Faaliyetleri (1834-1928)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016, ss. 5-7.

Kısa sürede burada faaliyetlerde bulunan misyonerler Yenice Nahiyesi'ni gezerek Ermenileri Protestanlaştırmaya çalışmış ve bölgedeki Protestan sayısını artırmışlardır. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise bölgede çok sayıda Ermeni Protestan olmuş, Yenice Kilisesi'nin üye sayısı artmış, halk hamamı yapılmış ve misyoner okulunda öğrenciler eğitimlerini sürdürmüştür. Bölgedeki çalışmalar 1910 yılına kadar devam etmişse de Balkan savaşlarından sonra misyonun faaliyetleri durma noktasına gelmiştir.⁴²

Amerikalı misyonerler Yenice Nahiyesi'ne yakın mesafede bulunan Cerrah Köyü'nde de faaliyetlerini yürütmüşlerdir. 1879 yılında köyde 30 kişilik bir Protestan cemaat oluşmuş ve bu sayı 1880 yılında 87 kişiye çıkmıştır. Cerrahlı insanların bölgede bulunan ipek fabrikasında çalışması ve dünyevi işlerle daha çok ilgilenmesi cemaat sayısının zamanla azalmasına neden olmuştur. Yine de Amerikalı misyonerler Balkan Savaşlarına kadar bölgede kalarak faaliyetlerine devam etmiştir.⁴³

1907/1908 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde yer alan bilgilere göre nahiyede belediye reisi olarak Artin Efendi, mülkiye memuru olarak Mehmed Murat Efendi görev yapmaktadır. Diğer idareciler ise şunlardır;

Tablo 4. 1907/1908 Yıllarında Yenice Nahiyesi'nde Görevli Olan İdareciler⁴⁴

Karabet Ağa (Belediye Meclis Üyesi)	Agob Ağa (Belediye Meclis Üyesi)
Milkon Ağa (Belediye Meclis Üyesi)	Eranos Ağa (Belediye Meclis Üyesi)
Katib ve Sandık Emimi Mustafa Efendi	

2.3.2. Domaniç Nahiyesi

Domaniç Nahiyesi, İnegöl Kazası'nın güneyinde Uludağ ve Domaniç dağları etekleriyle çevrilidir. Toplamda 40 köyü bulunan nahiyenin nüfusu 9248 Müslüman'dan oluşmaktadır.

Tablo 5. 1898-1899 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Domaniç Nahiyesi Köyleri⁴⁵

Köy Adı	Hane Sayısı	Köy Adı	Hane Sayısı
Küçük	23	Peşmit	53

⁴² Özgür Yıldız, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Teşkilatlanmaları ve Faaliyetleri (1834-1928)*, ss. 116-118, 72-74.

⁴³ Özgür Yıldız, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Teşkilatlanmaları ve Faaliyetleri (1834-1928)*, ss. 75-76, 120.

⁴⁴ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, ss. 467-468.

⁴⁵ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, ss. 327-328.

Tablo 5. (devamı) 1898-1899 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Domanıç Nahiyesi Köyleri

Kara	67	Çok	70
Berçin	25	Bükerler	24
Tıraz	13	Bulamur	35
Durabey	55	Dombayçayırı	36
Domur	53	Seydikuzu	8
Çakıl	14	Erikli	14
Çiftlik	15	Kızık	15
Kozcağız	30	Kıranlar	23
Güney	23	Aygırlar	45
Sarı Hasanlar	74	Sarıot	102
Bucan (?)	15	Karakaya	11
Ömerler	44	Çarşamba	31
Bike	14	Kozluca	15
Bozbelen	48	Ortaca	11
Çukurca	152	Fındıcık	22
Yörgüç	36	Ruşen	23
Burhan	23	Göçebe	48
Soğucak	9	Ilıcaksu	68
Karamanlar	11	Safa	7

1907/1908 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde yer alan bilgilere göre nahiyeye müdürü görevinde Ali Nazım Bey, belediye reisi olarak Hüseyin Ağa bulunmaktadır. Diğer idareciler ise şunlardır;

Tablo 6. 1907/1908 Yıllarında Domanıç Nahiyesi'nde Görevli Olan İdareciler⁴⁶

Naib Vekili Arif Efendi	Mal ve Tahrirat Kâtibi Cemil Efendi
-------------------------	-------------------------------------

⁴⁶ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, ss. 466-467.

Tablo 6. 1907/1908 Yıllarında Domaniç Nahiyesi'nde Görevli Olan İdareciler

Vergi Kâtibi Osman Nuri Efendi	İzzet Ağa (Heyet Üyesi)
Hacı Mehmed Efendi (Heyet Üyesi)	Halil Ağa (Heyet Üyesi)
Ali Ağa (Heyet Üyesi)	Mehmed Efendi (Belediye Meclis Üyesi)
Mehmed Efendi (Belediye Meclis Üyesi)	Ahmed Ağa Mehmed Efendi (Belediye Meclis Üyesi)
Süleyman Efendi Mehmed Efendi (Belediye Meclis Üyesi)	

Kozcağız, Sarıot ve Bozbelen köylerinin bulunduğu bölgede senelik 500-1.000 tonilato cevherin çıkarıldığı krom madenleri bulunmaktadır. Çıkarılan cevherin ise ihraç edilmek üzere bölge halkı tarafından eşeklere yüklenerek cüzi miktarlarla Gemlik ve İzmit İskelesi'ne veya Bozüyük İstasyonu'na nakledilmektedir.⁴⁷ Topraklarının bir kısmı taşlık olması nedeniyle ziraata elverişli bir arazisi olmamasına rağmen doğu ve kuzey kısımlarında ziraata elverişli topraklar bulunmaktadır. Nahiyenin tarıma elverişli topraklarında buğday ve arpa gibi hububat ile afyon ve anason ekimi yapılmaktadır. Bölgede yetişen arpa, bira imalatına elverişli olduğundan tüccar tarafından satın alınarak Bozüyük istasyonu vasıtasıyla başka bölgelere ulaştırılmaktadır. Bu nedenle arpa ticareti de bölgede yoğun bir şekilde yapılmaktadır.⁴⁸

2.4. KÖY VE MAHALLE İDARESİ

Osmanlı idari teşkilatının klasik döneminden beri en küçük/alt birimini şehirlerde mahalle ve kırsal alanlarda da köy toplulukları oluşturmuştur.⁴⁹ 19. yüzyıl idari yönetimde yaşanan değişime kadar Osmanlı şehirlerindeki mahalle ve köylerde birbirini tanıyan insanlar, birbirlerinin davranışlarından sorumlu ve belirli kurallar çerçevesinde bir arada yaşamaktaydılar. Aynı yerde yaşayan insanların birbirlerinden sorumlu tutulmasında tek bir amaç vardı; bir olayda mahkemede herhangi bir kişinin durumu karşısında güvenilir bir şekilde sakinlerin tanıklığına başvurabilmektir.⁵⁰ Mahalle ve köylerde üst yönetime karşı sorumlu yönetici imam veya haham veya papazdır. Padişah beratıyla atanan imam

⁴⁷ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, ss. 327; BOA, *Bâbîâlî Evrak Odası Evrakı (BEO)*, 287/21491, 22 Rebiülevvel 1311.

⁴⁸ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, s. 381.

⁴⁹ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 107.

⁵⁰ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 1984, ss. 73-74.

kadının temsilcisi durumundadır.⁵¹ Mahalle ve köylerin yönetiminin imamlardan alınıp muhtarlara verilmesi 19. yüzyıl yeniliklerinden biri olmuştur.

Muhtarlık kurumu, 1829 yılında İstanbul odaklı olmak üzere mahalle ve köylere giriş çıkışları kontrol etmek amacıyla kurulmuştur.⁵² İstanbul dışında muhtarlık kurumunun ilk defa Kastamonu Sancağı ve bağlı kazalarında kurulduğu görülmektedir. Her mahalle ve köyden eli iş tutan kişilerden seçim yoluyla muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olmak üzere iki muhtar seçilmiş ve bütün bölge halkı bir araya getirilerek mahalle ve köy imamları muhtarlara kefil ettirilmiştir. Bu durumdan memnun olan II. Mahmut bu nizamın temel alınarak diğer vilayet ve kazaların köy ve mahallelerinde uygulanması emrini vermiştir.⁵³ Kastamonu müteselliminin oluşturmuş olduğu nizam esas alınarak uygulamaya konan muhtarlık sisteminde ahali tarafından seçilen muhtarlar mahalle ve köy halkına, imamlar da muhtarlara kefil olmaktadır. Böylece mahalle ve köyün güvenliği ve diğer konularda yaşanacak durumlar karşısında bütün mahalle halkı birbirinden sorumlu tutulmuştur.⁵⁴ Muhtarlar mahalle ve köy halkının güvenliğini sağlamak, mahalle ve köyden başka bir yere gidecek olan kişilere ilmühaber vermek, doğan, ölen ve kaybolan kişilerin kaydını tutup Defter Nazırı'na bildirmek, mahalle ve köy halkının vergilerini toplayıp ilgili kişilere teslim etmek gibi görevlerden sorumlu tutulmuştur.⁵⁵

1864 Vilayet Nizamnamesi'nde köy yönetimi yeniden düzenlenirken her sınıftan halk için iki muhtarın bulunması öngörülmüştür. Müslüman ve gayrimüslim halkın kendi muhtarını ve ihtiyar heyetini seçmesi kararlaştırılmıştır. Nizamname böylece mahalle ve köylerde yeni bir idari organ olarak ihtiyar meclislerinin kurulmasını kararlaştırmıştır. Meclislerde imamlar ve papazlar daimi üye olarak bulunurken toplam üye sayısı 3-12 arasında değişmektedir.⁵⁶ Meclisin görevleri ise cemaat üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, vergileri cemaat üyeleri arasında paylaştırıp toplanmasını denetlemek, köyün güvenliğini sağlayan bekçileri seçmektir. Daha sonra muhtarların görevleriyle birlikte ihtiyar meclisi üyelerinin de görevleri genişlemiş ve nüfus kayıtlarının tutulmasında ilgili kişilere yardımcı olmak, belediye hizmetlerinde

⁵¹ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 108.

⁵² Ali Akyıldız, "Muhtar", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 52.

⁵³ Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, C. 34, S. 135, Ankara, 1989, s. 410-411.

⁵⁴ Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", s. 413.

⁵⁵ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, ss. 39-40.

⁵⁶ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 113.

bulunmak, veraset davalarında mahkemelere yardımcı olmak gibi çeşitli görevlerde hizmet etmişlerdir.⁵⁷

1898/1899 yılına ait Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde yer alan bilgilere göre İnegöl kazasına doğrudan bağlı olan 80 köy bulunmaktadır. İdare olarak kazaya bağlı olan Domaniç ve Yenice Nahiyelerinde bulunan köyler de ilave edildiğinde köy sayısı 123'e ulaşmaktadır.⁵⁸ Yüzyılın sonlarına doğru göçlerin yaşanmasıyla birlikte nüfus artışı yaşanmış ve buna bağlı olarak yeni yerleşim alanları oluşturularak mahalle ve köy sayısında da artışlar yaşanmıştır. Orhaniye ve Muradiye mahallelerine Rumeli göçmenleri; Hamidiye Mahallesi ise Rumeli ve Batum göçmenleri yerleştirilmiştir.⁵⁹ Muradiye Mahallesi'nin hane sayısı göçlerle birlikte genişleyince 6 Temmuz 1895 tarihinde 240 hanenin bu mahalleden ayrılarak Burhaniye adında yeni bir mahalle oluşturulmasına karar verilmiştir.⁶⁰

1907/1908 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde "Vilayetin Mülki Taksimatı" başlığında İnegöl Kazası'nda Domaniç ve Yenice Nahiyelerinin köyleri de dahil olmak üzere toplamda 134 köy bulunduğuna dair bilgi verilmiştir. Fakat buradaki sayıya daha sonraki sayfalarda verilen köylerin isim tablosunda uyulmadığı görülmektedir.⁶¹ Tabloda İnegöl Kazası'na ait toplamda 74 köy ismine yer verilirken köylerde bulunan hane sayıları da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Tabloda tespit edilen köy isimleri ve hane sayıları ise aşağıda tablo halinde sıralanmıştır.

Tablo 7. 1907/1908 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Merkez Köyler⁶²

Köy Adı	Hane Sayısı	Köy Adı	Hane Sayısı
İclaliye	36	İhsaniye	39
Eski	44	Aşağı Ballık	-
Adabini	115	Akbaşlar	23
Akhisar	133	Aksu Tekke	30
Alanya	51	Orta	110

⁵⁷ Ali Akyıldız, "Muhtar", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 53.

⁵⁸ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, ss. 324-329.

⁵⁹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 84-85.

⁶⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (DH. MKT.)*, 320/40, 20 Cemaziyelahir 1320; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 1561/21, 25 Zilhicce 1312.

⁶¹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, s. 124.

⁶² Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325, ss. 126-245.

Tablo 7. (devamı) 1907/1908 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Merkez Köyler

Özlüce	28	Olukhan	79
Eymir	63	Babaçeşme	-
Bedre	81	Bilal	50
Bahariye	30	Tahtaköprü	61
Tekkedere	10	Çavuş	105
Çeltikçi*	140	Çitli	112
Hacıkara	149	Hasanpaşa	83
Hilmiye	37	Hamzabey	148
Hamidabad	44	Hamidiye	32
Hoca	123	Hayriye	96
Dede Toprağı	-	Dipsizgöl	108
Rüşdiye	42	Süpürdü	70
Sırnaz	54	Saadet	23
Sultaniye	31	Sülüklü	220
Süle	46	Şipali	109
Soğukdere	74	Doma	158
Tokuş	56	Osmaniye	34
Alibey	131	İsaviran	98
Fındıklı	38	Kadı	43
Karacakaya	26	Karalar	33
Kımık	25	Kurşunlu	246
Kozluca	57	Konurlar	64
Gedikpınar	42	Keris/Geris	38
Kestanealanı	91	Gelene	46
Güney Kestane	45	Lütfiye	23

Tablo 7. (devamı) 1907/1908 Yıllarında İnegöl Kazası'na Bağlı Merkez Köyler

Mecidiye	42	Muradbey	58
Mezit	141	Mesruriye	24
Mesudiye	41	Maden	85
Mamure	41	Mizal	177
Yiğit	32	Yenice-i Müslim	114
Yeni Yörük	58	Yukarı Ballık	-

3. ŞER'İYYE SİCİLLERİ VE C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ

3.1. ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Şer'î mahkemelerde her türlü kaydın tutulduğu kadı veya yardımcısı naibi tarafından ele alınan davalar belli bir usule göre düzenlenerek kadı sicilleri, mahkeme kayıtları veya en bilinen adıyla şer'îyye sicilleri adı verilen defterlere kaydedilmektedir.⁶³ Şer'îyye sicillerinde kayıtlı dava içeriklerinde her türlü mukavele, senet, satış, vakfiye, veraset, kefalet, vekalet, borçlanma, nikah, boşanma, rüşd ispatı, vesayet, tereke, taksim gibi hukuki ilişkiler yer almaktadır. Toplumun duygu, düşünce, inanç ve davranışlarını olduğu gibi yansıtan kısacası geçmişin aynası durumundaki bu kayıtlar bir kentin canlı ve gerçeğe en yakın tasvirini yapmaya yardımcı olmaktadır. Bu noktada şer'îyye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin yereldeki idari, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihine ait zengin ve değerli bilgileri ortaya koyarak kent hayatına ait araştırmaların birinci derece kaynağını oluşturmuştur.⁶⁴

Osmanlı Devleti'nde bilinen en erken tarihli şer'îyye sicili defteri örneğine Bursa'da rastlanılmıştır. 1455 yılına tarihlendirilen bu defter, Bursa'nın ilk başkent olması ve ilk idari teşkilatlanmanın burada gerçekleşmesi nedeniyle şer'îyye sicilleri arasında önemli bir yere sahiptir. Toplamda 1062 adet olan Bursa şer'îyye sicilleri sayı (1, 2, 3...) ve harf (A, B, C, D ve E) olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. A grubunda 208, B grubunda 408, C grubunda 238, D grubunda 39 ve E grubunda 169 adet sicil defteri bulunmaktadır. Bursa Şer'îyye Sicillerinden 798 adedi Bursa merkez kaza ve köylere, 32 adedi Kirmasti Kazası'na, 22 adedi Mudanya Kazası'na, 21 adedi İnegöl Kazası'na, 10 adedi Gemlik Kazası'na ve 11 adedi de Söğüt Kazası'na aittir. Fakat E grubunda bulunan defterlerin tespitleri henüz yapılmadığından bu sayıların artması mümkündür.⁶⁵

3.2. İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLLERİ

İnegöl Kazası'na ait olan ve en erken tarihlisi 1788 yılına ait olmak üzere toplamda 21 adet şer'îyye sicili günümüze kadar ulaşmıştır. Büyük bir kısmı 19. yüzyıl tarihli olan İnegöl Şer'îyye Sicillerine Osmanlı Arşivi'nde Meşihat Şer'îyye Sicilleri Defterleri

⁶³ Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îyye Mahkemeler ve Şer'îye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2009, ss. 22-26.

⁶⁴ Osman Çetin, "Bursa Şer'î Mahkeme Sicillerinden Notlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, Y. 2, 1987, ss. 60-61; Yunus Uğur, "Şer'îyye Sicilleri", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 39, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, ss. 8-11.

⁶⁵ Salih Pay, "Bursa Kadı Defterleri ve Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, 2001, ss. 90-91.

fonunda MŞH. ŞSC. d. kodu ile dijital bir şekilde ulaşılabilmektedir. Bunun dışında yeni ve eski kayıt numaralarıyla hicri ve miladi tarihlerin karşılıklı olarak gösterildiği kapsamlı çalışmadan yararlanılarak Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Şehir Kütüphanesi'nin Bursa Belgeliği'nde sicillerin dijital kopyalarına ulaşmak mümkündür.⁶⁶ İnegöl Kent Müzesi'nden ise defterlerin birkaçı bulunmaktadır. İnegöl Kazası'nın sosyo-ekonomik durumunu aydınlatması açısından bu sicil defterlerin önemi oldukça büyüktür. İnegöl Şer'iyeye Sicili Defterlerine ait bilgiler tarih sırasına göre şu şekildedir;

Tablo 8. İnegöl Kazası'na Ait Şer'iyeye Sicilleri⁶⁷

Kayıt Numarası	Hicri Tarih	Miladi Tarih	Sayfa Sayısı
B-377	1203-1206	1789-1792	73
C-232	1219	1804	125
B-379	1231-1234	1815-1819	117
B-374	1234-1242	1818-1827	27
B-373	1241	1818-1826	96
B-375	1260	1825	70
B-369	1264	1847	76
B-371	1272-1273	1855-1857	79
B-370	1274-1278	1857-1861	70
B-372	1278-1287	1861-1870	79
B-368	1282-1288	1865-1872	69
B-378	1289-1291	1872-1874	96
C-228	1288-1301	1871-1886	109
C-229	1303-1309	1885-1892	133
C-231	1311-1313	1893-1896	133
C-233	1313-1314	1896-1897	1125
C-227	1314-1317	1896-1900	133

⁶⁶ Mefail Hızlı, "Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2003, ss. 367-426.

⁶⁷ Mefail Hızlı, "Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2003, s. 425.

Tablo 8. (devamı) İnegöl Kazası'na Ait Şer'iyeye Sicilleri

C-230	1324-1325	1906-1907	123
C-226	1325-1327	1907-1910	80
D-38	1330	1911	116
D-39	1331	1912	296

3.3. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ

Çalışmamızın ana kaynağını teşkil eden C 226 nolu sicil defteri, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşiv Sisteminde MŞH.ŞCD.d..3368 koduyla kayıtlıdır. Erken dönemlere ait şer'iyeye sicillerinde rastlanılması pek mümkün olmayan mühür ve imzaların son dönemlere ait şer'iyeye sicillerinde yoğunlukla kullanılması defterlerdeki kayıtların orijinalliğini göstermektedir. Ele aldığımız C 226 nolu defterde her sayfanın sağ ve sol üst kısımlarında mühürler bulunmaktadır. Mühürlerin hemen altında da sayfa sayıları yazılmıştır. Bu sayılara itaat ederek defterin toplamda 156 sayfa ve 80 varaktan oluştuğunu söylemek mümkündür.

Defterin kapak sayfasında H. 1325-1327 tarihleri bulunmaktadır. Yani defter, M. 1907-1910 tarih aralığındaki dava kayıtlarını içermektedir. Defterde yer alan dava kayıtlarının tamamı rika hattıyla yazılmıştır. Rika hattının okunaklı olmasıyla birlikte sayfaların bazı kısımlarında silinme ve siyahlıkların olmasından dolayı okunmasında güçlükler yaşanmıştır. Bazı sayfalarda özellikle üst ve alt kısımlarında yırtılmaların meydana gelmesinden dolayı bazı kayıtların bilgisine tam olarak ulaşılamamıştır. Kapak sayfasında ayrıca naib olarak Hüseyin, Yusuf Ziyadeddin ve Mahmud Tahir efendilerin isimleri yer almaktadır.

Defterin yazı diline bakıldığında anlaşılır bir bütünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle dava kayıtların içerikleri kolayca tespit edilmiştir. Fakat bazı dava kayıtlarında kullanılan Arapça-Farsça kalıpların fazla olması dava kayıtlarının anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

C 226 nolu defterdeki H. 1325 yılına ait kayıtlar 188 dava numarasıyla başlayıp 271 dava numarasına kadar sıralanmıştır.⁶⁸ H. 1326 yılına gelindiğinde dava numaraları 1'den başlayarak tekrar sıralanmış ve 179'a kadar devam etmiştir. H. 1327 yılında da dava numaraları tekrar 1'den başlatılıp 209'a kadar devam etmiştir. Buna göre defterin ilk

⁶⁸ Defterin ilk sayfasındaki yırtılmadan dolayı ilk dava kaydı olarak ikinci sayfa ele alınmıştır.

sayfasında yer alan dava kaydındaki numara sıralaması dikkate alındığında C 226 nolu defterin bir önceki sicilin devamı olduğunu söylemek mümkündür. Bir önceki deftere baktığımızda ise karşımıza 1906-1907 yıllarını içine alan C 230 nolu defter çıkmaktadır. C 230 nolu şer'iyeye sicilinin son sayfasında 186 nolu ve 27 Cemaziyelahir 1325 tarihli dava kaydı bulunmaktadır. Bu bilgiye göre ise C 226 nolu defterin ilk sayfasında yer alan dava kayıtlarının 185, 186 ve 187 nolu olduklarını söylemek mümkündür. Böylece defterde farklı konulara ait toplamda 476 adet dava kaydı bulunmaktadır. Belgelerin dağılımı ise şu şekildedir; alacak-verecek davası, hibe, borç karşılığı rehin bırakma, miras taksimi, evlilik izni, boşanma, nafaka tayini, vasi tayini, vekil tayini, nikah akdi, rüşd ispatı, emlakın fuzûlen zaptı, tereke, sulh akdi, görevlendirme ve tayin işlemleridir. Defterdeki sıraya göre oluşturulan aşağıdaki tabloda kayıtların dava numarası, sayfa numarası ve dava tarihi bilgileri verilmiştir.

Tablo 9. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

Sayfa Numarası	Dava Numarası	Dava Tarihi	Dava Konusu
2	188	11 Rebilüahir 1325	Nafaka
2	189	19 Şaban 1324	Men' İ'lamı
3	190	5 Cemaziyevvel 1325	Vekalet
3-4	191	27 Cemaziyevvel 1325	Men' İ'lamı
4-5	192	28 Cemaziyelahir 1325	Men' İ'lamı
5	193	28 Rebiülahir 1325	Hükm İ'lamı
5	194	28 Cemaziyelevvel 1325	Hükm İ'lamı
6	195	26 Rebiülahir 1325	Veraset
6	196	19 Rebiülahir 1325	Veraset
6-7	197	10 Cemaziyelahir 1320	Veraset
7	198	4 Cemaziyelahir 1325	Veraset

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

7	199	15 Cumadelula 1325	Veraset
7	200	29 Rebiülahir 1325	Veraset
7-8	201	[Sayfa Yırtık]	Nafaka
8	202	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
8-9	203	[Sayfa Yırtık]	Dava-yı Hisse
9	204	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
9	205	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
9	206	[Sayfa Yırtık]	Vekalet
10	207	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
10	208	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
11	209	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
11-12	210	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
12	211	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
12	212	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
13	213	[Sayfa Yırtık]	[Sayfa Yırtık]
13	214	[Sayfa Yırtık]	Vekalet
13	215	22 Receb 1325	Vekalet
14	216	21 Cemaziyelevvel 1325	Nafaka
14	217	--- Receb 1325	Hükm İ'lamı
14	218	3 Receb 1325	Veraset
15	219	9 Şaban 1325	Zevciyet
15	219	24 Receb 1325	Müzayede İzni
15-16	220	15 Muharrem 1325	Tereke

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

16	221	26 Receb 1325	Vekalet
16	222	22 Receb 1325	Veraset
16	223	24 Şaban 1325	Vasi Tayini
17	224	20 Şaban 1325	Dava-yı Deyn
17	225	17 Şaban 1325	Vekalet
18	226	14 Şaban 1325	Dava-yı Mehr
18	227	24 Şaban 1325	Vekalet
18	228	11 Şaban 1325	Men' İ'lamı
19	229	4 Şaban 1325	Nafaka
19	230	23 Cemaziyelevvel 1325	Nafaka
19	231	28 Şaban 1325	Dava-yı Hisse
20	232	20 Ramazan 1325	Tevfiz İzni
20	233	18 Ramazan 1325	Tevfiz İzni
20	234	27 Şaban 1325	Kefalet
20	235	27 Şaban 1325	Kefalet
21	236	27 Şaban 1325	Kefalet
21	237	27 Şaban 1325	Kefalet
21	238	27 Şaban 1325	Kefalet
21	239	27 Şaban 1325	Kefalet
21	240	27 Şaban 1325	Kefalet
22	241	10 Şevval 1325	Vekalet
22	242	10 Şevval 1325	Vekalet
22	243	17 Ramazan 1325	Dava-yı Hisse
23	244	16 Receb 1325	Vekalet
23	245	16 Receb 1325	Vekalet

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

23	246	26 Şevval 1325	Vekalet
23-24	247	22 Şevval 1325	Dava-yı Eşya
24	248	2 Zilkade 1325	Vekalet
24	249	4 Zilkade 1325	Vekalet
25	250	5 Zilkade 1325	Tereke
25	251	26 Rebiülahir 1325	Vekalet
26	252	2 Zilkade 1325	Vekalet
26	253	3 Zilkade 1325	Vekalet
26	254	9 Zilkade 1325	Vekalet
27	255	9 Zilkade 1325	Vekalet
27	256	16 Zilkade 1325	Vekalet
27	257	26 Şevval 1325	Hükm İ'lamı
28	258	5 Zilkade 1325	Tereke
29	259	2 Zilkade 1325	Vekalet
29	260	27 Receb 1325	Vekalet
29	261	10 Şevval 1325	Vekalet
29	262	2 Zilkade 1325	Vekalet
30	263	10 Zilkade 1325	Men' İ'lamı
30	264	1 Şevval 1325	Davâ-yı Deyn
30	265	20 Rebiülahir 1325	Zevciyet
31	266	25 Receb 1325	Veraset
31	267	4 Zilkade 1325	Veraset
31	268	7 Ramazan 1325	Dava-yı Hisse
31	269	21 Zilkade 1325	Vekalet

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

32	270	9 Şaban 1325	Veraset
32	271	18 Cemaziyelahir 1325	Da'va-yı Hisse
33	1	7 Şevval 1325	Kefalet
33	2	12 Şevval 1325	Kefalet
33	3	18 Şevval 1325	Kefalet
33	4	20 Şevval 1325	Kefalet
34	5	22 Şevval 1325	Kefalet
34	6	3 Zilhicce 1325	Vekalet
34	7	26 Zilkade 1325	Vasi Tayini
34	8	5 Receb 1325	Vekalet
35	9	Gurre Zilhicce 1325	Tevfiz İzni
35	10	26 Şevval 1325	Kefalet
35	11	16 Zilkade 1325	Kefalet
35	12	5 Zilhicce 1325	Kefalet
36	13	18 Zilkade 1325	Kefalet
36	14	16 Zilkade 1325	Nafaka
36	15	8 Zilhicce 1325	Vekalet
36	-	9 Kanun-i Evvel 1323	Tayin
36	-	10 Kanun-i Evvel 1323	Tayin
37	16	21 Zilhicce 1325	Tevfiz İzni
37	17	2 Zilhicce 1325	Vekalet
37	18	24 Zilhicce 1325	Vekalet
38	19	27 Zilhicce 1325	Nafaka

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

38	20	7 Muharrem 1326	Vekalet
38	21	13 Muharrem 1326	Vasi Tayini
38-39	22	13 Muharrem 1326	Vekalet
39	23	21 Zilhicce 1325	Veraset
39	24	16 Muharrem 1326	Vasi
39	25	20 Muharrem 1326	Vasi-i Kayyim
40	26	14 Muharrem 1326	Rüşd
40	27	Selh-i Muharrem 1326	Vekalet
40	28	20 Muharrem 1326	Vekalet
40	29	21 Muharrem 1326	Vekalet
41	30	16 Muharrem 1326	Dava-yı Deyn
41	31	4 Safer1326	Tayin
41	32	21 Muharrem 1326	Nikah
41	33	15 Muharrem 1326	Nikah
42	34	23 Muharrem 1326	Vekalet
42	35	27 Muharrem 1326	-
42	36	4 Safer 1326	Hükm İ'lamı
43	37	3 Muharrem 1326	Dava-yı Deyn
43	38	4 Safer 1326	Men' İ'lâmı
44	39	7 Safer 1326	İkrar
44	40	14 Safer 1326	Rüşd İspatı
44	41	14 Safer 1326	Rüşd İspatı/Vasi Tayini
44	42	16 Safer 1326	Vasi Tayini
45	43	16 Safer 1326	Vasi Tayini

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

45	44	Gurre-i Muharrem 1326	Tevfiz İzni
45	45	Gurre-i Muharrem 1326	Kefalet
46	46	9 Muharrem 1326	Vekalet
46	47	9 Muharrem 1326	Vekalet
46	48	16 Safer 1325	Kefalet
47	49	4 Muharrem 1326	Kefalet
47	50	25 Muharrem 1326	Dava-yı Talak
47-48-49	51	23 Safer 1326	Tereke
49	52	9 Safer 1326	Dava-yı Rüşd
49-50	53	9 Safer 1326	Hibe Rücunu
50	54	9 Safer 1326	Vekalet
50	55	5 Safer 1326	Vekalet
50	56	13 Safer 1326	Vekalet
50-51	57	7 Safer 1326	Vekalet
51	58	7 Safer 1326	Vekalet
51	59	20 Safer 1326	Hükm İ'lamı
52	60	16 Safer 1326	-
52	61	8 Safer 1326	Vekalet
52	62	20 Safer 1326	Dava-yı Hisse
52-53	63	5 Muharrem 1326	Tereke
53	64	29 Safer 1326	Vekalet
53	65	28 Safer 1326	Vekalet
54	66	Gurre-i Muharrem 1326	Kefalet

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

54	67	4 Rebiülevvel 1326	Vekalet
54	68	29 Safer 1325	Vekalet
54	69	16 Safer 1326	Vekalet
54	70	25 Safer 1326	Dava-yı Mehr
55	71	3 Rebiülevvel 1326	Kefalet
55	72	3 Rebiülevvel 1326	Kefalet
55	73	4 Rebiülevvel 1326	Dava-yı Deyn
55-56	74	25 Zilhicce 1325	Tereke
56	75	18 Rebiülahir 1326	Tereke
57	76	14 Rebiülevvel 1326	Vekalet
57	77	17 Rebiülevvel	Kefalet
57	78	25 Safer 1326	Vekalet
57-58	79	15 Rebiülevvel 1326	Dava-yı Deyn
58	80	26 Safer 1326	Hibe İspatı
58	81	14 Rebiülevvel 1326	Vasi Tayini
59	82	15 Rebiülevvel 1326	Dava-yı Mehr
59	83	11 Rebiülevvel 1326	Vekalet
59	84	14 Rebiülevvel 1326	Vekalet
60	85	5 Rebiülevvel 1326	Tevliyet

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

60	86	28 Rebiülâhir 1326	Tereke (51. Davanın Devamı)
60	87	18 Rebiülevvel 1326	Tevfiz İzni
60-61	88	25 Rebiülahir 1326	Tereke
61	89	15 Rebiülevvel 1326	Dava-yı Hisse
62	90	24 Rebiülevvel 1326	[Vekalet]
62	91	Gurre-i Rebiülahir 1326	[Tereke]
62-63	92	21 Safer 1326	[Dava-yı Deyn]
63	93	17 Rebiülevvel 1326	[Kefalet]
63	94	Gurre-i Rebiülahir 1326	[Üzeri Çizilerek İptal Edilmiştir]
63	95	24 Rebiülevvel 1326	[Dava-yı Deyn]
64	96	20 Rebiülevvel 1326	[Dava-yı Deyn]
64	97	Gurre-i Rebiülevvel 1326	[Dava-yı Mehr]
64-65	98	14 Rebiülevvel 1326	-
65	99	Gurre-i Rebiülhir 1326	-
65	100	26 Rebiülevvel 1326	[Vasi Tayini]
65	101	11 Rebiülevvel 1326	[Vekalet]
66	102	24 Rebiülevvel 1326	[Vekalet]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

66	103	28 Rebiülahir 1326	[Vekalet]
66	104	11 Rebiülahir 1326	[Vasi Tayini]
66	105	21 Rebiülahir 1326	[Vasi Tayini]
66-67	106	16 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
67	107	8 Safer 1326	[Vasi Tayini]
67	108	20 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
67	109	23 Rebiülevvel 1326	[Nafaka]
68	110	8 Rebiülevvel 1326	[Nafaka]
68	111	10 Rebiülahir 1326	-
68	112	8 Rebiülahir 1326	-
69	113	28 Rebiülahir 1326	-
69	114	18 Rebiülahir 1326	[Müzayede İzni]
69	115	5 Rebiülahir 1326	[Nafaka] (Üzeri Çizilerek İptal Edilmiştir.)
69	116	5 Rebiülahir 1326	[Nafaka]
70	117	18 Rebiülevvel 1326	[Dava-yı Deyn]
70	118	27 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
70-71	119	5 Cemaziyelevvel 1326	[Tereke]
71	120	6 Cemaziyelevvel 1326	[Dava-yı Deyn]
72	121	21 Rebiülahir 1326	[Vekalet]
72	122	28 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
72	123	28 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

72	124	10 Rebiülahir 1326	[Vekalet]
73	125	10 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
73	126	10 Cemaziyelahir 1326	[Dava-yı Deyn]
73	127	26 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
74	128	26 Rebiülahir 1326	[Dava-yı Deyn]
74	129	10 Cemaziyelahir 1326	[Nafaka]
74	130	Gurre-i Cemaziyelahir 1326	[Nafaka]
74	131	Gurre-i Rebiülahir 1326	[İtaat/Riayet]
74	132	Gurre-i Rebiülahir 1326	[İtaat/Riayet]
74	133	24 Rebiülahir 1326	[Nafaka]
75	134	19 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
75	135	18 Cemaziyelahir 1326	-
75-76	136	21 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
76	137	28 Rebiülahir 1326	[Nafaka]
76	138	11 Cemaziyelahir 1326	[Dava-yı Mehr]
77	139	3 Cemaziyelahir 1326	-
78	140	Gurre Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
78-79	141	Gurre Rebiülevvel 1326	[Tereke]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

79	142	16 Cemaziyelevvel 1326	[Vekalet]
79	143	11 Cemaziyelahir 1326	[Nikah]
80	144	17 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
80	145	11 Cemaziyelahir 1326	[Rüşd İspatı]
81	146	22 Cemaziyelahir 1326	[Nikah]
81	147	11 Cemaziyelahir 1326	[Rüşd İspatı]
81	148	28 Cemaziyelevvel 1326	[Kefalet]
81	149	25 Cemaziyelevvel 1326	[Dava-yı Deyn]
82	150	28 Cemaziyelevvel 1326	[Nikah]
82	151	7 Cemaziyelahir 1326	[Rüşd İspatı]
82	152	15 Cemaziyelahir 1326	-
82	153	17 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
83	154	8 Cemaziyelahir 1326	[Nukud Vakfı]
83	155	16 Cemaziyelahir 1326	[Vasi Tayini]
83	156	23 Cemaziyelahir 1326	[Rüşd İspatı]
84	157	12 Rebiülahir 1326	[Rüşd İspatı]
84	158	5 Cemaziyelahir 1325	[Rüşd İspatı]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

84	159	15 Cemaziyelevvel 1326	[Vekalet]
84-85	160	27 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
85	161	2 Cemaziyelahir 1326	[Nikah]
85	162	2 Receb 1326	[Vekalet]
85-86-87	163	5 Receb 1326	[Tereke]
87	164	15 Receb 1326	[Nikah]
87	165	2 Receb 1326	[Nafaka]
88	166	12 Receb 1326	[Vekalet]
88	167	22 Cemaziyelahir 1326	-
88-89	168	28 Rebiülahir 1326	-
89	169	25 Cemaziyelahir 1326	[Kefalet]
89	170	24 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
90	171	9 Receb 1326	[Vekalet]
90	172	5 Cemaziyelahir 1326	[Kefalet]
90	173	7 Receb 1326	[Vekalet]
91	174	13 Receb 1326	[Tereke]
91-92	175	24 Receb 1326	[Vekalet]
92	176	29 Cemaziyelahir 1326	[Nafaka]
92	177	20 Cemaziyelahir 1326	[Nafaka]
92	178	23 Receb 1326	[Vekalet]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

92	179	20 Receb 1326	[Nikah]
93	1	2 Receb 1326	[Nikah]
93	2	16 Receb 1326	[Kefalet]
93	3	27 Cemaziyelahir 1326	[Hibe]
93-94	4	9 Şaban 1326	[Dava-yı Deyn]
94	5	4 Cemaziyelevvel 1326	-
94	6	18 Receb 1326	[Kefalet]
94	7	28 Rebiülahir 1326	[Vekalet]
94	8	9 Şaban 1326	[Nikah]
95	9	25 Receb 1326	[Kefalet]
95	10	--- Receb 1326	[Kefalet]
95	11	11 Şaban 1326	[Kefalet]
95	12	24 Şaban 1326	[Vesayet]
95-96	13	9 Şaban 1326	[Vekalet]
96	14	14 Receb 1326	[Dava-yı Deyn]
96	15	[Sayfa Yırtık]	[Dava-yı Deyn]
96	16	[Sayfa Yırtık]	-
97	17	19 Şaban 1326	[Vekalet]
97	18	29 Cemaziyelahir 1326	[Vekalet]
97	19	[Sayfa Yırtık]	[Nafaka]
97	20	[Sayfa Yırtık]	-
97	21	[Sayfa Yırtık]	-
98	22	25 Şaban 1326	[Vasi Tayini]
98	23	27 Şaban 1326	-

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

98	24		[Tayin]
99	25	24 Şaban 1326	-
99	26	23 Şaban 1326	-
99-100	27	23 Şaban 1326	[Vekalet]
100	28	9 Ramazan 1326	[Rüşd İspatı]
100	29	13 Ramazan 1326	-
101	30	25 Şaban 1326	[Vekalet]
101-102	31	10 Şaban 1326	[Vekalet]
102	32	11 Şaban 1326	[Kefalet]
102	33	22 Şaban 1326	[Vekalet]
102	34	Şaban 1326	-
103	35	24 Ramazan 1326	[Vekalet]
103	36	24 Ramazan 1326	[Vekalet]
103	37	9 Ramazan 1326	[Vekalet]
104	38	1 Şevval 1326	[Ruyet-i Hilal]
104	39	12 Ramazan 1326	[Vasi Tayini]
104	40	6 Şevval 1326	[Vekalet]
104	41	25 Ramazan 1326	[Vasi Tayini]
104-105	42	13 Şevval 1326	[Vekalet]
105	43	16 Ramazan 1326	[Vekalet]
105	44	[Sayfa Yırtık]	-
105-106	45	21 Şaban 1326	[Kefalet]
106	46	28 Şaban 1326	[Kefalet]
106	47	2 Ramazan 1326	[Kefalet]
106-107	48	10 Şaban 1326	[Dava-yı Deyn]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

107	49	19 Şaban 1326	-
107	50	20 Şaban 1326	[Kefalet]
107	51	18 Şaban 1326	[Dava-yı Deyn]
107	52	19 Şaban 1326	[Kefalet]
108	53	23 Şaban 1326	[Dava-yı Hisse]
108	54	1 Ramazan 1326	[Vekalet]
108	55	1 Ramazan 1326	[Kefalet]
108-109	56	[Sayfa Yırtık]	-
109	57	[Sayfa Yırtık]	-
109	58	17 Şevval 1326	[Vekalet]
109	59	23 Ramazan 1326	-
109	60	16 Şevval 1326	[Vasi Tayini]
110	61	[Sayfa Yırtık]	-
110	62	7 Şevval 1326	-
110	63	8 Şevval 1326	-
110	64	29 Şevval 1326	[Vekalet]
111	65	10 Şevval 1326	[Nikah]
111	66	4 Zilkade 1326	[Vekalet]
111	67	14 Zilkade 1326	-
112	68	23 Şevval 1326	[Nafaka]
112	69	24 Ramazan 1326	[Kefalet]
112	70	24 Ramazan 1326	[Vekalet]
113	71	28 Şaban 1326	[Nukud Vakfı]
113	72	10 Zilkade 1326	-
113	73	21 Zilkade 1326	-

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

114	74	2 Zilkade 1326	[Vekalet]
114	75	16 Şevval 1326	[Vasi Tayini]
114	76	20 Zilkade 1326	-
115	77	5 Zilkade 1326	-
115	78	20 Zilkade 1325	-
115	79	[Sayfa Yırtık]	-
115	80	[Sayfa Yırtık]	-
115	81	[Sayfa Yırtık]	-
115	82	[Sayfa Yırtık]	-
116	83	[Sayfa Yırtık]	-
116	84	[Sayfa Yırtık]	-
116	85	[Sayfa Yırtık]	-
117	86	9 Zilhicce 1326	-
117	87	20 Kanunievvel 1324	-
117	88	7 Zilhicce 1326	-
117	89	2 Zilkade 1326	[Nukud Vakfı]
118	90	2 Zilkade 1326	-
118	91	25 Zilhicce 1326	-
118	92	24 Zilhicce 1326	-
118	93	Gurre-i Muharrem 1326	-
119	94	29 Zilhicce 1326	[Veraset]
119	95	3 Zilhicce 1326	-
119	96	1 Şevval 1326	[Nafaka]
119	97	28 Zilhicce 1326	-

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

120	98	2 Muharrem 1326	[Vekalet]
120	99	26 Muharrem 1326	[Vekalet]
120	100	25 Zilhicce 1326	[Nikah]
121	101	27 Zilhicce 1326	-
121	102	20 Zilhicce 1326	-
121	103	6 Muharrem 1327	-
121	104	6 Muharrem 1327	[Nikah]
121	105	Muharrem 1327	-
122	106	26 Zilhicce 1326	-
122	107	2 Muharrem 1327	-
122	108	6 Zilhicce 1326	[Dava-yı Eşya]
123	109	16 Muharrem 1327	-
123	110	18 Muharrem 1327	[Vekalet]
123	111	22 Zilhicce 1326	-
124	112	19 Muharrem 1327	[Vasi Tayini]
124	113	19 Muharrem 1327	[Vasi Tayini]
124	114	22 Muharrem 1327	[Vekalet]
124	115	29 Muharrem 1327	-
124	116	25 Muharrem 1327	[Vekalet]
125	117	26 Muharrem 1327	-
125	118	26 Muharrem 1327	[Veraset]
125	119	19 Muharrem 1327	-
126	120	5 Safer 1327	[Vekalet]
126	121	5 Safer 1327	[Vekalet]
126	122	3 Safer 1327	-

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

126	123	7 Safer 1327	-
127	124	4 Zilkade 1326	-
127	125	22 Zilkade 1326	[Vekalet]
127-128	126	10 Safer 1327	[Tereke]
128	127	7 Zilkade 1326	-
128	128	5 Zilhicce 1326	[Vekalet]
128	129	10 Safer 1327	-
130	130	29 Zilkade 1326	[Kefalet]
130	131	29 Zilkade 1326	[Vekalet]
130	132	9 Zilhicce 1326	[Kefalet]
130	133	29 Zilhicce 1326	[Kefalet]
130	134	26 Zilhicce 1326	[Vekalet]
131	135	2 Muharrem 1327	[Kefalet]
131	136	27 Zilhicce 1326	[Vekalet]
131	137	19 Safer 1327	-
132	138	24 Safer 1327	[Vekalet]
132	139	26 Safer 1327	[Vekalet]
132	140	28 Zilhicce 1326	[Boşanma]
132	141	28 Safer 1327	-
133	142	Gurre-i Rebiülahir 1327	[Vasi Tayini]
133	143	2 Safer 1327	[Vasi Tayini]
133	144	2 Safer 1327	[Nafaka]
133	145	17 Mart 1325	-
134	146	29 Safer 1327	-

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

134	147	6 Rebiülevvel 1327	-
134	148	3 Rebiülevvel 1327	[Nukud Vakfı]
135	149	14 Rebiülevvel 1327	[Vekalet]
135	150	14 Rebiülevvel 1327	[Vekalet]
135	151	14 Rebiülevvel 1327	[Vasi]
135	152	7 Rebiülevvel 1327	[Vasi Tayini]
136	153	Safer 1327	[Dava-yı Deyn]
136	154	2 Safer 1327	[Vekalet]
136	155	17 Safer 1327	[Vekalet]
137	156	20 Rebiülevvel 1327	[Nikah]
137	157	12 Rebiülevvel 1327	-
137	158	12 Rebiülevvel 1327	-
138	159	23 Rebiülevvel 1327	[Vekalet]
138	160	22 Rebiülevvel 1327	[Hibe]
138	161	26 Rebiülevvel 1327	[Hibe]
139	162	22 Rebiülevvel 1327	-
139	163	7 Rebiülahir 1327	[Vekalet]
140	164	16 Rebiülahir 1327	[Veraset]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

140	165	11 Rebiülahir 1327	[Vekalet]
140	166/466	12 Rebiülahir 1327	[Vekalet]
141	167/467	26 Rebiülahir 1327	[Dava-yı Eşya]
141	168/468	2 Rebiülahir 1327	[Tezvic İzni]
141	169/469	22 Rebiülevvel 1327	[Hibe]
142	170/470	25 Rebiülevvel 1327	[Vekalet]
142	171/471	5 Mayıs 1325	-
142	172/472	5 Rebiülahir 1327	[Vasi Tayini]
142	173/473	5 Cemaziyelevvel 1327	-
143	174/474	25 Rebiülahir 1327	-
143-144	175/475	7 Cemaziyelevvel 1327	-
145	176/476	12 Cemaziyelevvel 1327	[Nikah]
145	177/477	20 Cemaziyelevvel 1327	[Tereke]
145	178/478	20 Cemaziyelevvel 1327	[Vasi]
146	179/479	27 Rebiülevvel 1327	[Dava-yı Eşya]
146	180/480	5 Cemaziyelevvel 1327	-
147	181/481	13 Cemaziyelevvel 1320	[Hibe]
147	182/482	14 Cemaziyelevvel 1327	-
148	183/483	13 Cemaziyelevvel 1327	[Vekalet]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

148	184/484	29 Cemaziyelevvel 1327	[Vasi Tayini]
148	185/485	28 Rebiülahir 1327	-
148	186/486	Cemaziyelahir 1327	[Vekalet]
149	187/487	5 Cemaziyelahir 1327	[Vekalet]
149	188/488	5 Cemaziyelahir 1327	[Vekalet]
149	189/489	5 Cemaziyelahir 1327	[Vekalet]
150	190/490	6 Cemaziyelahir 1327	[Müzayede İzni]
	191	Dava yok	-
151	192	4 Cemaziyelevvel 1327	-
151	193	13 Cemaziyelahir 1327	-
151	194	15 Cemaziyelahir 1327	-
151	195	11 Muharrem 1327	-
152	196	20 Cemaziyelahir 1327	-
152	197	22 Cemaziyelevvel 1327	-
153	198	29 Cemaziyelevvel 1327	-
153	199	13 Cemaziyelahir 1327	[Kefalet]
153	200	23 Cemaziyelahir 1327	[Vekalet]

Tablo 9. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri Dava Listesi

154	201	23 Cemaziyelahir 1327	-
154	202	28 Cemaziyelahir 1327	-
155	203	27 Cemaziyelahir 1327	-
155	204	4 Receb 1327	[Rüşd İspatı]
155	205	26 Cemaziyelahir 1327	-
155	206	9 Receb 1327	[Vekalet]
156	206	10 Receb 1327	-
157	207	2 Receb 1327	-
157	208	5 Receb 1327	-
157	209	15 Receb 1327	-

Defterdeki dava kayıtları belli bir düzen içerisinde yazılmıştır. İlk olarak davacının yaşadığı yer bilgisiyle birlikte kişi bilgileri kaydedilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak bölge topografyasına ait eski yer isimlerine ulaşmak kolaylaşmıştır. Soyadının kullanılmadığı bu dönemde ise kişileri tanımlamak için cinsiyete göre oğlu veya kızı olarak ibn, bin, ibnit ve binti tabirleri kullanılmıştır. Böylece aileye ait nüfus verilerine yönelik bilgi çıkarımlarında bulunmak mümkündür. Daha sonra dava içeriği detaylı bilgilerle anlatılmıştır. Son olarak davacının tarafında olan şahitlerin konu hakkındaki sorgulamaları yapıldıktan sonra isimleri yazılmıştır. Burada isimler yazılırken kişi bilgileri yine detaylı bir şekilde verilmiştir. Mahalle ve köylerde görev yapan muhtarların, imamların, ihtiyar heyeti meclis üyelerinin isimleri bu bölümde sıkça zikredilmiştir. Bu bilgiler çerçevesinde de idari yapı hakkında bilgiler elde etmek mümkün olmuştur.

3.4. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ'NDE İDARİ YAPI VE İDARECİLER

Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyıldaki taşra idari yapısını vilayet salnameleriyle öğrenmek mümkündür. Ayrıca şer'iyeye mahkemelerinde görülen davaların içeriklerine bakıldığında

da köy, mahalle ve nahiye isimlerinin tespitleri yapılarak taşra idari yapısı hakkında bilgiler elde edilmektedir.

Buna göre C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nde Aydın⁶⁹, Ankara⁷⁰ Bosna⁷¹, Kosava⁷², İstanbul⁷³, İzmir⁷⁴, Rumeli⁷⁵, Trabzon⁷⁶, Tuna⁷⁷, Uşak⁷⁸ ve Yemen⁷⁹ vilayetlerine bağlı olarak sancak ve kaza isimleri davalılar hakkında şahsi bilgiler içerisinde yer almıştır.

1907/1908 tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Salnamesi'nde yer alan nahiye ve köy isimlerine C 226 nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde de rastlanılmıştır. Defterde 73 adet köyün varlığı tespit edilmiştir. Bu köy isimlerinden çoğunun Müslüman köyü olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Köyleri

Köy Adı	Köy Adı
Adabini Karyesi	Alibey Karyesi
Akhisar Karyesi	Bedre Karyesi
Bilal Karyesi	Boğaz Karyesi
Cerrah Karyesi	Çavuş Karyesi
Çeltikçi Karyesi	Çitli Karyesi
Deydinler Karyesi	Doma (Toma) Karyesi

⁶⁹ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Zilkade 1326, vr. 115b-1.

⁷⁰ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Safer 1327, vr. 127b-2.

⁷¹ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 7 Zilkade 1326, vr. 215b-3; 26 Receb 1325, vr. 221a-2; 27 Şaban 1325, vr. 18a-2; 10 Şevval 1325, vr. 22a-2; 26 Şevval 1325, vr. 23b-3; 2 Zilkade 1325, vr. 26a-1; 9 Zilkade 1325, vr. 26a-3; 9 Zilkade 1325, vr. 27b-1; 2 Zilkade 1325, vr. 29b-4; 21 Zilkade 1325, 31b-4; 3 Zilhicce 1325, vr. 34a-2; 2 Zilhicce 1325, vr. 37b-2; 24 Zilhicce 1325, vr. 37b-3; 7 Muharrem 1326; vr. 38a-2; 13 Muahrrem 1326, vr. 38a-4/39b-1; 21 Muharrem 1326, vr. 39a-4; 5 Safer 1326, vr. 55a-3; 13 Safer 1326, vr. 55a-4; 29 Safer 1326, vr. 68a-3; 25 Safer 1326 vr. 57b-3; 11 Rebiülevvel 1326, vr. 59b-3; 14 Rebiülevvel 1326, vr. 59b-3; 24 Rebiülevvel 1326, vr. 62a-1; 11 Rebiülahir 1326, vr. 65b-4; 14 Rebiülahir 1326, vr. 66a-1; 10 Rebiülahir 1326, vr. 68a-2; 15 Cemaziyelevvel 1326, vr. 84a-3; 27 Cemaziyelahir 1326, 84a-4/85b-1; 23 Receb 1326, vr. 92a-4; 29 Cemaziyelahir 1326, vr. 97b-2; 23 Şaban 1326, vr. 99b-3/100a-1; 25 Şaban 1326, vr. 101b-1; 13 Şevval 1326, vr. 104a-5/105b-1; 6 Şevval 1326, vr. 108a-3; Sayfa Yırtık, vr. 108a-4/109b-1; 12 Zilkade 1326, vr. 114a-1; 20 Zilkade 1326, vr. 114a-3; 20 Zilkade 1326, vr. 115b-2; 19 Safer 1327, vr. 131b-3; 28 Safer 1327, vr. 131a-4; 14 Rebiülevvel 1327, vr. 136b-2; 22 Rebiülevvel 1327, vr. 139b-2; 25 Rebiülahir 1327, vr. 142a-1; 5 Cemaziyelahir 1327, vr. 149b-1; 5 Cemaziyelahir 1327, 149b-3.

⁷² İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 2 Receb 1326, vr. 85b-3.

⁷³ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 21 Zilkade 1325, vr. 34a-3; 5 Safer 1327, vr. 127b-2; Cemaziyelahir 1327, vr. 148a-4.

⁷⁴ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Safer 1327, vr. 127b-2.

⁷⁵ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Cemaziyelevvel 1325, vr. 3b-1; 8 Zilhicce 1325, vr. 36a-3; 19 Şaban 1326, vr. 97b-1.

⁷⁶ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 10 Şevval 1325, vr. 22a-1; 16 Receb 1325, vr. 23b-1; 16 Receb 1325, vr. 23b-2; 4 Zilkade 1325, vr. 24a-3; 18 Rebiülahir 1326, vr. 66a-2; 19 Cemaziyelvvvel 1326, vr. 75b-1; 21 Cemaziyelevvel 1326, vr. 75b-3/76a-1; 24 Ramazan 1326, vr. 103b-1; 24 Ramazan 1326, vr. 103b-2; 6 Şevval 1326, vr. 104b-3; 5 Zilkade 1327, vr. 157b-2.

⁷⁷ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 20 Rebiülahir 1326, vr. 72a-4/73b-1.

⁷⁸ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 7 Rebiülevvel 1327, vr. 135b-4.

⁷⁹ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 9 Şaban 1326, vr. 93b-4/94a-1.

Tablo 10. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Köyleri

Domur Karyesi (Domaniç Nahiyesi)	Dipsizgöl Karyesi
Edebey Karyesi	Erikli Karyesi (Domaniç Nahiyesi)
Eymir Karyesi	Genci Karyesi
Gelene Karyesi	Hacı Kara Karyesi
Gülbağçe Karyesi	Hamamlı Karyesi
Hacı Karyesi	Hamzabey Karyesi
Hamid Karyesi	Hayriye Karyesi
Hilmiye Karyesi	Hisar Karyesi
Hoca Karyesi	İhsaniye Karyesi
İclaliye Karyesi	İsaviran Karyesi
İnayet Karyesi	Kara Kadı Karyesi
Kadimi Karyesi	Kazıklı Karyesi
Karacakaya İskân Karyesi	Kıranlı Karyesi (Domaniç Nahiyesi)
Kıran Karyesi	Kırık Karyesi (Domaniç Nahiyesi)
Kızılçukur Karyesi (Domaniç Nahiyesi)	Kulaca Karyesi
Kozluca Karyesi	Küçük Yenice Karyesi
Kurşunlu Karyesi	Maden Karyesi
Latife Karyesi	Mesudiye Karyesi
Mecidiye/Halhalca Karyesi	Mezid Karyesi
Mesruriye Karyesi	Muradbey Karyesi
Mizal Karyesi	Orta Karyesi
Muradiye Karyesi	Pelidli Karyesi
Olukman Karyesi	Ruşen Karyesi
Pelidli Karyesi	Peşmit Karyesi
Sırnaz Karyesi	Soğukdere Karyesi

Tablo 10. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Sicili’nde Adı Geçen İnegöl Kazası Köyleri

Sultaniye Karyesi	Süpürdü Karyesi
Şipali Karyesi	Tahtaköprü Karyesi
Tokuş Karyesi	Yenice Karyesi (Yenice-i Gayr-i Müslim Nahiyesi)
Yenice Karyesi	Yeni Yörük Karyesi
Yörük Karyesi	Yiğit Karyesi
Yukarı Ballık Karyesi	

1907/1908 tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Salnamesi’nde İnegöl Kazası’nda bulunan köy isimlerine yer verilirken mahalle isimlerine yer verilmemiştir. Salnamede yer verilmeyen mahalle isimleri C 226 nolu defterde tespit edilmiştir. Buna göre defterde 14 adet mahallenin adı geçmektedir. Defterde adı geçen mahallelerin büyük kısmının bugün halen mahalle statüsünü ve isimlerini korudukları görülmektedir. Defterde geçen köy ve mahalle isimleri tablo halinde aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 11. C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Sicili’nde Adı Geçen İnegöl Kazası Mahalleleri

Mahalle Adı	Mahalle Adı
Yenice Mahallesi	Osmaniye Mahallesi
Orhaniye Mahallesi	Muradiye Mahallesi
Cuma Mahallesi	Burhaniye Mahallesi
Hamid Mahallesi	Sinanbey Mahallesi
Hamidiye Mahallesi	Tahtaköprü Mahallesi
Güney Mahallesi (Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesi)	Mesudiye Mahallesi
Orta Mahallesi (Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesi)	Dere Mahallesi (Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesi)

Merkezde beledi hizmetleri yerine getirmekle görevli olan belediye reisi ve meclis üyelerinin yanı sıra kırsal bölgelerde beledi hizmetlerden mesul tutulan muhtarlar ve imamlar bazı davalarda mahkemelere yardımcı da olmuştur. Mahalle veya köyde geçen bir olayda kişilerin güvenilirliklerinin araştırılması noktasında muhtarların ve imamların şahitliklerine başvurulduğu görülmektedir. Bu nedendir ki C 226 nolu defterde pek çok davada muhtarların ve imamların isimleri geçmektedir. Böylece İnegöl Kazası'nda 1907 ve 1910 yılları arasında kaza idaresinde görev yapmış muhtar ve imamları tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 12. C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Muhtar ve İmamları

Mahalle/Köy Adı	Muhtar	İmam
Yenice Mahallesi	Bilal Ağa ibn Hacı İbrahim İsmail Ağa ibn Mehmed	Hüseyin Efendi ibn Ahmed Hafız İzzeddin Efendi ibn Hasan
Hacı Kara Karyesi	Molla Hüseyin bin Abdullah Hasan Ağa ibn Hüseyin	Mehmed Efendi bin Ali Abdullah Efendi ibn Abdulrahman
Bedre Karyesi	İmamoğlu İsmail ibn Abdullah İsmail Ağa bin Salih	İbrahim Vehbi Efendi bin Hasan
İsaviran Karyesi	Adem Ağa ibn Sinan Karagözoğlu Hüseyin ibn Ali Mustafa Ağa ibn Bekir	Hafız Hamdi Efendi ibn Osman
Sırnaz Karyesi	Osman Efe ibn İsmail Kerim Ağa ibn Ömer	-
Hoca Karyesi	Safvetoğlu İsmail Ağa ibn Veli	-

Tablo 12. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Sicili’nde Adı Geçen İnegöl Kazası Muhtar ve İmamları

Cuma Mahallesi	Hafız Hacı Hasan Efendi bin Abdullah Hafız Hasan bin Ahmed Hacı Hüseyin Efendi ibn Mehmed	Hacı Hafız Mehmed Efendi ibn Abdullah Laz Hacı Hafız Salih Efendi bin Abdullah Hacı Hafız Ali Efendi
Kulaca Karyesi	Hacı Mehmed Ağa ibn Ali	Hüseyin Efendi ibn Hurşid
Tahtaköprü Mahallesi	Nişan veled-i Efram	-
Orta Mahallesi	Hacı Kirkor/Girkor	-
Güney Mahallesi	Mikail veled-i Agob	-
Edebey Karyesi	Hacıoğlu Ali Ağa ibn Ömer Hacı Mürseloğlu Molla İbrahim	Yusuf Efendi ibn Abdi Yusuf Efendi bin Ali bin Abdullah
Muradiye Mahallesi	Haşim Efendi ibn Agat (?) Haşim Ağa ibn Osman Mustafa Ağa bin Seyyid Ahmed Ağa bin Abdullah Mustafa ibn Halil Mustafa Ağa bin Mehmed bin Ali	Şakir Efendi ibn Abdullah Şakir Efendi ibn Abdulahman Şakir Efendi ibn Mehmed bin Hasan --- Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi bin Mehmed bin Hacı Hüseyin
Burhaniye Mahallesi	Hasan Efendi ibn Salih Hasan Efendi bin Salim	Hacı Şahbaz Efendi ibn Ömer Hacı Şahbaz Efendi ibn Mustafa Hacı Şahbaz Efendi ibn Mehmed Hacı Şahbaz Efendi ibn Abdullah

Tablo 12. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Muhtar ve İmamları

Osmaniye Mahallesi	Akif Ağa bin Mehmed Ahmed Ağa ibn Hacı Akif Yusuf Ağa bin Hacı Akif	Ahmed Efendi ibn Mehmed
Hamidiye Mahallesi	Ömer Ağa ibn Mehmed Evli Bilal Ağa ibn Abdullah Abdi Ağa bin Mehmed	İsmail Efendi ibn İbrahim Hüseyin Efendi ibn Hasan
Mesudiye Karyesi	Mümin Ağa ibn Ali	İsmail Efendi ibn Ali ibn Abdullah
Latife Karyesi	Hacı Zülfikar Ağa ibn Seyyid Ağa ibn Hacı Hasan Bekri Ağa bin Mustafa	Mustafa Efendi ibn Abdullah
Sinanbey Mahallesi	Halil Ağa ibn Mustafa bin Mehmed	Ahmed Efendi ibn Ali bin Ahmed
Orhaniye Mahallesi	Bilal Ağa ibn Ahmed Bilal Ağa ibn Abdullah Ömer Ağa ibn Mehmed Bilal Ağa ibn Hacı İbrahim	Hüseyin Efendi ibn Ahmed Hüseyin Efendi ibn Hasan İsmail Efendi ibn İbrahim
Mecidiye Karyesi	Salim Ağa ibn İsmail	Kadir Efendi bin Osman
Çitli Karyesi	Hasan Ağa ibn Emin	-
Yukarı Ballık	Hüseyin Ağa ibn Mehmed	Nurullah Efendi ibn Ali
Yenice Mahallesi	Abdullah Ağa bin Abdulrahman İsmail Ağa ibn Mehmed	Hafız Hayreddin Efendi ibn Mustafa Hafız İzzeddin Efendi ibn Hasan
Kadimi Karyesi	Seyyid Ağa bin Mehmed	Mustafa Efendi ibn Ali

Tablo 12. (devamı) C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde Adı Geçen İnegöl Kazası Muhtar ve İmamları

Şipali Karyesi	Hacı Ali Ağa ibn Ahmed	Osman Efendi ibn Hüseyin bin İbrahim
Hoca Karyesi	Hacı Ahmed Ağa ibn Mehmed	Ali Efendi ibn Abdullah
Doma Karyesi	Mehmed	Halil Efendi ibn İbrahim
Hamamlı Karyesi	Abdullah Ağa bin Abdulrahman	İsmail Efendi ibn Abdullah
Eymir Karyesi	Ahmed Ağa ibn Mehmed Ali Efendi bin Rıza	Mustafa Efendi ibn Abdullah Kocabıyıkolu Osman Ağa
Kazıklı Karyesi	Bayram Ağa bin Mustafa İsmail Ağa bin Ömer	-
Cerrah Karyesi	Bedrus veledi Serkız	-
Kara Kadı Karyesi	Kadir Çavuş ibn Hasan	Hacı Yusuf Efendi ibn Süleyman
Mesure Karyesi	Salim Ağa bin Süleyman	-

C 226 nolu defterde adı geçen yukarıdaki idarecilerden başka Kaymakam Mehmed Ali Bey Efendi, Belediye Reisi Yusuf Efendi ibn Hacı Mustafa, Bidayet Mahkemesi başkatibi Lütfullah Efendi, Bidayet Mahkemesi ikinci katibi Kamil Efendi ibn Mustafa, Şer'iyeye Mahkemesi başkatibi Mehmed Hilmi Efendi ibn Mustafa, Şer'iyeye Mahkemesi ikinci katibi Hüseyin Efendi ibn Mehmed, Yenice Nahiyesi belediye reisi Artin Efendi, Yenice-i Gayr-i Müslim Nahiyesi belediye katibi Mustafa Efendi ibn Mehmed, Eytam Müdürü Hacı Nuri Efendi ibn Hacı Mehmed, Eytam Müdür Vekili Hacı Emin Efendi bin Halil bin Mustafa, Mahkeme Muhzırı Salih Efendi bin İbrahim, Evkaf Komisyon Müdürü Ahmed Nuri Efendi, Beytül-mal memuru Hacı Nuri Efendi ibn Hacı Mehmed, mal müdürü Ali Fehmi Efendi, İshak Paşa Medrese müderrisi Ahmed Nuri Efendi çeşitli dava kayıtlarında isimleri geçen diğer idarecilerdir.

4. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE SOSYAL HAYAT

4.1. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİ'NDE SOSYAL STATÜ, LAKAPLAR VE UNVANLAR

Fotoğrafın olmadığı ve soyadı kullanımının yaygınlaşmadığı eski dönemlerde insanların tanınmasını kolaylaştıran lakap ve unvanlar kullanılmıştır. Lakaplar, kişinin fizikî, ruhsal ve toplum içindeki karakteristik özelliklerinden hareketle bir kimseye sonradan takılan ikinci ad olarak kişinin toplumdaki yerini ayırt etmek için karşımıza çıkmaktadır. Sayıca fazla olan lakaplar, kendi aralarında genel, mensup olunan şehir/yöreyi ifade eden, dinî, meslekî ve fizikî görünüş şeklinde sınıflandırılmaktadır. Unvanlar ise şahıs adlarıyla birlikte kullanılarak hitap biçimi veya şahsın ailedeki ve toplumdaki statüsünü gösteren ad olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle dini, iktisadi ve sosyal oluşumlar içerisindeki görevler için çeşitli unvanlar ortaya çıkmıştır. Kişinin tanınmasını kolaylaştıran lakap ve unvanlar kişiye özgü olduğu için kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Lakap ve unvan kullanımı devletin kayıt sistemi için kolaylaştırıcı bir unsur halini almış ve kişilerin de tanınmasına yönelik önemli bir işlevi yerine getirmiştir.⁸⁰

Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi İnegöl Kazası'nda da soyadının kullanılmadığı eski dönemlerde insanları tarif ve tanım amaçlı lakap ve unvanlar kullanıldığı görülmektedir. Belirli bir lakap ve unvana sahip olmayan kişiler genellikle Ali bin Ahmed yani Ahmed'in oğlu Ali veya Zehra binti Osman yani Osman'ın kızı Zehra şeklinde babaları ile birlikte yazılmıştır.

C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde yer alan dava içeriklerinde de davaya konu olan şahıslara ait 112 adet farklı türde lakap ve unvan bulunmaktadır. Ağa, Hacı, Efendi, Bey, Hoca, Molla, Zade, Çavuş, Çelebi, Paşa, Usta, Hanım ve Hatun sicilde sıkça yer alan kişilerin sosyal statülerini belirten unvanlardır. Sicil defterinde sayıca fazla olan ve duruma göre sınıflandırılan lakapları ise ayrı bir şekilde değerlendirmeye tabi tutmak mümkündür.

Kişinin mensup olduğu şehir/kasaba/köy bir tanımlayıcı unsuru olarak lakaba dönüştürüldüğü belgelerde görülmektedir. C 226 nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde geçen yerleşim birimi kökenli lakaplar arasında Moralı İbrahim, Bosnalı Mehmed Ağa, Bursalı Ali Rıza Efendi, Pazarcıklı Ahmed Efendi bin İbrahim, Bağdadî Hacı İsmail Efendi ibn

⁸⁰ Nesrin Güllüdağ, Halit Baş, "1452 Numaralı İzmit Şer'iye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme", *Anasay*, S. 7, 2019, ss. 73-88.

Abdulaziz, Kadimli Emin Ağa, Karlovolu Mecid Ağa, Kızanlıklı Halil Pehlivanoğlu Tahir, Boğaz Karyeli Ahmed Efendi, Hazergradlı Hacı Şerif Ağa bin Mehmed, Karalarlı Osman, Tokuşlu Hüseyin bulunmaktadır.

Kişinin mesleğiyle bağlantılı olan lakaplar ise bağlı olduğu meslek grubuna dair isimlendirmeler ile kullanılmıştır. Hizmet sektörüyle ilgili lakaplara C 226 nolu defterde çokça rastlanmıştır. Kalaycı, Dellalbaşı, Helvacı, Kilimci, Kunduracı, Debbâğ, Nalbur, Hamamcı, Terzi, Demirci, Berber, Yorgancı, Ziraatçı, Mücellid, Gazhaneci, Sünnetçi, Çilingir, Kahveci, Şekerci, Arabacı, Tekerci, Bezzaz, Kasap lakapları örnek verilebilir. Kişiler, yapmış oldukları meslekten dolayı kendilerine verilen lakabın yanı sıra kendi büyüklerinin mesleğinden dolayı da çeşitli aile isimleriyle anılmışlardır. Bu bağlamda Çuhadarzade, Ekmekçizade, Papuçuzade, Kaşıkçızade, Saraçzade, Menzilizade, Kadı Yoranzade, Sipahizade, Çürükçüoğlu, Muhzıroğlu, Kadioğlu, Çörekçioğlu, Kalkancıoğlu, Derebeyoğlu, Hatiboğlu, Tütüncüoğlu, Çavuşoğlu, Otuzbiroğlu, Balcıoğlu, Çobanoğlu, Canbazoğlu ve Avcıoğlu lakapları dikkat çekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl sonlarına doğru yaşanmış büyük göçler nedeniyle etnik yapıda çeşitlenmeler yaşanmıştır. Göçler sonucunda Anadolu'nun çeşitli yerlerine Çerkes, Abaza, Tatar, Gürcü, Boşnak, Pomak, Laz, Arnavut, Rum ve Ermeni grupları yerleştirilmiştir. Kişinin mensup olduğu etnik kökeni belirten lakaplar halk arasında sıkça kullanılmıştır. Bu lakapları nüfus defterlerinden ve şer'iyeye sicillerinden takip etmek mümkündür. Ayrıca bu lakaplardan bölgede yaşayan topluluklardan hangilerinin çoğunlukta olduğu da tahmin edilebilmektedir. C 226 nolu defterde Laz, Kürt, Çerkes, Yörük, Boşnak, Arnavut, Gürcü, Pomak, Arap lakaplarının etnik köken belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Kişilerin fiziki görünüşleri lakap kullanmada en çok tercih edilen yol olmuştur. Bu türden lakaplar genelde kişinin dikkati çeken belli başlı bir fiziksel özelliğine veya fiziksel engeline göre verilmektedir. Bu kategorideki lakaplar kişinin boyuna, kilosuna, saç ve sakal durumuna, uzuv durumuna ve ten rengine göre sınıflandırılabilir. Fiziksel engele göre verilen lakaplar ise genellikle kişinin sağlık durumuyla alakalıdır. C 226 nolu defterde koca, kantar, pire, çakır, parlak, küçük, köse, tosun, balık, uzun, kara sağır, topal, karakulak lakapları kullanılmıştır.

Bosna'da 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan soyadı kullanımı resmi belgelerde yasal olarak 18. yüzyılda görülmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Bosna'da hakim olduğu süre boyunca kişinin kimlik tespiti baba adı ile yapılmıştır. Bazı durumlarda kişinin doğduğu yer, fiziksel özellik veya meslek bilgisi gibi belirtiler de soyadı olarak

kullanılmıştır. Bunların haricinde Boşnakların -iç, -evic ve -ovic eklerini kullanarak oluşturdukları soyadlarına 17. yüzyıl ve 18. yüzyıl tahrir ve sicil defterlerinde bulmak mümkündür. Soyadı için kullanılan bu ekler, Türkçede –oğlu veya –zade eklerini karşılamaktadır.⁸¹ C 226 nolu defterde -iç, -evic ve -ovic eklerinin sıklıkla Bosna’dan göç etmiş kişiler tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sözcüklerin nasıl okunup yazılacağı konusunda zorluklar yaşanmıştır. Bu nedenle pek çok -iç, -evic ve –ovic eklerini almış olan sözcüklerin tespiti zor olmuştur. Bahsi geçen ve incelenen defterde görülen Boşnak kökenli isimler Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 13. C 226 Nolu İnegöl Şer’iyye Sicili’nde Geçen -iç, -evic ve –ovic Ekli Sözcükler

Maric İbrahim Ağa	Galiç (?) İbrahim Ağa	Bekiç (?) Bağu	Faniç (?) Osman
Tankoviç (?) Nuri Bey	Hafızoviç Ahmed Efendi ibn el-hâc Eyüb	Aydiç (?) Ömer Efendi bin Ömer	Tuzlalı Haşimigüliç (?) Hacı Latife Bey
Alagiç (?) Cafer Ağa ibn Süleyman bin Cafer,	Paşagiç (?) nâm-ı diğer Tapulurviç (?) Mehmed	Çarniç (?) Ali Ağa	Maktiç (?) Latif Ağa
Kuraç Ali Ağa,	Abdi Begoviç Halil Ağa	Galiç İbrahim Ağa	Deliç Mustafa Ağa
Caniç Hüseyin Ağa	Dizdarviç Ali Ağa	Mubazavoniç Hacı Hasan Efendi	Görhonoviç (?) Süleyman Ağa

4.2. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER’İYYE SİCİLİNDE ETNİK VE DİNİ YAPI

İnegöl Kazası, Osman Bey’in batıya doğru genişleme politikasındaki ilk fetih noktasını oluşturmuştur. Tarih boyunca yaşanan göçler sonucunda farklı etnik kimliğe sahip insanlar, Anadolu’nun her coğrafyasında olduğu gibi İnegöl Kazası’nda da bir arada yaşamıştır. İnegöl Kazası’ndaki köylerin birçoğu göçler sonucunda gelen insanlar tarafından kurulmuştur. Yoğun göçler kentin etnik, dini, sosyal ve kültürel yapısını şekillendiren önemli unsuru teşkil etmiştir.

Osmanlı Devleti, kurulduğu yıldan itibaren iskan politikası doğrultusunda fethettiği topraklara Türk nüfusunu yerleştirmiş ve böylece bölgenin Türkleşmesini sağlamıştır. Devletin, 18. yüzyıla kadar dışa dönük olarak gerçekleştirdiği iskan politikası yüzyılın

⁸¹ Dženana Bračković, *Türk Kökenli Bosna Hersek Soyadları*, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2020, ss. 15-16.

sonlarına doğru büyük savaşlarda yaşadığı mağlubiyetler nedeniyle mecburi olarak terk edilmiş ve böylece içe dönük bir iskan politikası uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle Rusların Balkanlar, Kırım ve Kafkasya’da izlemiş olduğu yayılmacı politikalar gereği uyguladıkları baskı sonucu bölgede yaşayan, çoğunluğu Müslüman Türk ahali yurtlarını ve topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.⁸²

Rusya, 1768-1774 yılları arasında Osmanlı Devleti ile yaptığı savaş sonucunda Kırım ve Kafkasya topraklarında yayılmacı politika izleyerek bölgede bulunan Türk-İslam veya Osmanlı Devleti’ne bağlı gruplar üzerinde imha edici uygulamalarda bulunmuştur. Ancak yapılan baskılara dayanamayan bazı gruplar yurtlarını terk ederek Osmanlı Devleti’ne göç etmek zorunda kalmıştır.⁸³ Rusya’nın kolonizasyon politikası sonucunda Anadolu’ya farklı göç dalgalarıyla göçler gerçekleşmiştir. İlk kitlesel göç hareketi Ruslarla 1828-1829 yılları arasında yapılan savaş sonrasında yaşanmış ve ardı ardına yapılan 1853-1856 yılları arası Kırım Savaşı ve 1877-1878 yılları arası 93 Harbi ile devam etmiştir.⁸⁴

Balkanlar ve Rumeli bölgesinden gerçekleşen göç dalgaları ise bölgede yaşayan gayri Türk ve gayrimüslim unsurların Osmanlı Devleti’nden kopmak üzere başlatılan silahlı ayaklanmalar ve isyan hareketleri neticesinde gerçekleşmiştir. Avrupa devletlerinin yayılma mücadelelerine sahne olan Balkanlarda ayrılıkçı hareketler baş göstermiş ve 1803 Sırp ayaklanması sonucu Rus himayesinde bulunan Osmanlı Devleti’ne bağlı bir Sırp Devleti, 1821 yılında başlayan Yunan ayaklanması sonucunda da 1830 yılında Yunan Devleti kurulmuştur.⁸⁵ Osmanlı Devleti’nin egemenliğinden ayrılmaya çalışan Balkan devletlerine Panslavizm hareketi doğrultusunda Rusya destek çıkmıştır. Hersek’te 1875 yılında ortaya çıkan isyan, ilk göç dalgasının gerçekleşmesine neden olmuştur. Sırbistan ve Karadağ ile sınırı olan Bosna ve Hersek iki Slav ülkesi arasında Panslavizm hareketine maruz kalmıştır.⁸⁶ Balkan bölgesinde yayılan isyan Sırpların da ayaklanmasıyla büyümüş ve Osmanlı Devleti’nin isyanı bastırmak için ordu yollamasıyla savaş başlamıştır. Balkan devletleriyle karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti’ne de Romanya ile ittifak kuran Rusya savaş ilan etmiştir. Ruslar, 1877-1878 yılları arasındaki savaşta Kırım ve Kafkasya’da izlemiş olduğu yayılmacı politikasını Balkanlardaki Müslüman nüfusuna da uygulamıştır. Savaş sonunda imzalanan 1878 Berlin Antlaşması

⁸² Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 67-68.

⁸³ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, ss. 79-81.

⁸⁴ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 21.

⁸⁵ Fahriye Engili, *Bosna-Hersek’ten Türkiye’ye Göç (1878-1934)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2011, s. 57.

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, ss. 488-489.

ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ'a bağımsızlık verilmiş ve bölgedeki Müslüman nüfus işgaller karşısında yurtlarını terk ederek göçe zorlanmıştır.⁸⁷

İlk göç dalgalarında yer değiştiren göçmen grupları için bir teşkilatlanma yapılmamış, meseleler gönderilen emirlerle birlikte yerelde halledilmeye çalışılmıştır. Göçmen sorununa kalıcı bir şekilde çözümler sunacak resmi kuruluşların bulunmaması yeni bir teşkilatlanmayı gerekli kılmıştır. Böylece 1854 yılında kurulan ve modern belediyeciliğin gerektirdiği hizmetleri yerine getiren Şehremaneti, ayrıca göçmenlerle ilgili meselelerin çözümlenmesi için de görevlendirilmiştir. İlk iskan durakları İstanbul olan göçmenler iskan yerlerinin tespit edilinceye kadar umumi binalara ve boş hanelere yerleştirilmiştir. Fakat göçmenlerin pek çoğu açıkta kalınca İstanbul'a yakın bölgelere sevk edilmiştir. Görev bölgesi İstanbul ile sınırlı olan Şehremaneti, açıkta kalan ve sevk edilmeyi bekleyen göçmenler için boş binaları, hanları, çiftlikleri, mektepleri, camileri ve medreseleri geçici iskân mahalleri olarak tercih etmiştir.⁸⁸ Ancak muhacir sayısının günden güne artması ve Şehremaneti'nin göçmen iskanı konusunda yetersiz kalmasıyla 1860 yılında *Muhacirin Komisyonu* kurulmuştur. Daha sonra *İskân-ı Muhacirin Komisyonu* adını alan bu komisyonla yerelde iskan memurları tarafından göçmenlerin kalıcı olarak yerleştirilmeleri sağlanmıştır. 1877-1878 savaşı sonrasında artan göçmen sayısı ile teşkilatlanmanın daha geniş çapta olması gerekliliği ortaya çıkmış ve her vilayette muhacir müdürlüklerinin oluşturulmasıyla *İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu* kurulmuştur. Komisyon, göçmenlerin idare, beslenme, sevk ve iskanlarıyla alakalı her türlü işi yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu komisyon 1894 yılında kaldırılmış ve göçmenlerin işleri için Dahiliye Nezareti görevlendirilmiştir. 1897 yılında göçlerin tekrar hız kazanmasıyla padişah başkanlığında *Umum Muhacirin Komisyonu* kurulmuştur.⁸⁹

Görüldüğü gibi İstanbul'da toplanan göçmenlerin Anadolu Vilayetlerine sevk ve iskanı için çeşitli komisyonlar kurulup kapatılmıştır. Açılıp kapatılan her komisyon tarafından göçmenlerin kesin olarak yerleşecekleri mahaller tespit edilerek Anadolu, Rumeli ve Suriye vilayetlerine sevk edilecek göçmenlerin ulaşımları sağlanmıştır. Bu noktada göçmen iskanı için İstanbul'a yakın vilayetler sıklıkla tercih edilmiştir. Hudâvendigâr Vilayeti, göçmenlerin İstanbul'a geldikten sonra sevklerinin en fazla gerçekleştiği

⁸⁷ Yılmaz Altuğ, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler", *Bellekten*, S. 212, C. 55, 1991, s. 109.

⁸⁸ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, ss. 58-68; Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, ss. 102-103.

⁸⁹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, ss. 69-76.

vilayetlerden biri olmuştur. Rumeli'den, Balkanlar'dan, Kırım'dan ve Kafkasya'dan göç eden pek çok aile Hudâvendigâr Vilayeti dahilindeki kazalara yerleştirilmiştir.

Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinde muhacir nüfusu ilk olarak 1885/1886 tarihli salnamede yer almıştır. Buna göre İnegöl Kazası'nda iskan edilen muhacirlerin yeni oluşturduğu köylerin isimleri, hane sayıları, nüfus sayıları ve nereden geldiklerine dair bilgiler tablo halinde verilmiştir. İnegöl Kazası'nda iskan edilen muhacirlere bakıldığında 1.741 hanede ve 7.247 kişi, 3 mahalle ve 28 köye yerleştirilmiştir.⁹⁰ 1.741 haneden 558 hanede 2.471 Rumeli, 598 hanede 2.266 Çerkes, 51 hanede 204 Tatar, 370 hanede 1.609 Batum muhaciridir. Geri kalanlar ise çeşitli bölgelere iskan edilmiş şekilde bulunan toplam 164 hanede 697 kişiden oluşmaktadır.⁹¹

Tablo 14. 1885/1886 Yılı İnegöl Kazası Dahilinde Bulunan Mahallelere ve Köylere Yerleştirilen Muhacir Sayıları⁹²

İskan Edilen Mahalle/Köy Adı	Göç Edilen Yer	Hane Sayısı	Nüfus Sayısı
Hamidiye Mahallesi	Rumeli ve Batum	167	602
Muradiye Mahallesi	Rumeli	110	525
Orhaniye Mahallesi	Rumeli	28	115
Dipsizgöl Karyesi	Rumeli	59	214
Soğukdere Karyesi	Rumeli	15	72
Olukman Karyesi	Rumeli	41	185
Gülbahçe Karyesi	Rumeli	14	55
Kızanlık Karyesi	Rumeli	15	75
Hasanpaşa Karyesi	Batum	63	224
Muratbeğ Karyesi	Batum	41	173
Hayriye Karyesi	Batum	88	425
Kadı Karyesi	Batum	18	87

⁹⁰ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 84-85.

⁹¹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 89-90.

⁹² Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 84-85.

Tablo 14. (devamı) 1885/1886 Yılı İnegöl Kazası Dahilinde Bulunan Mahallelere ve Köylere Yerleştirilen Muhacir Sayıları⁹³

Fındıkçık Karyesi	Çerkes	36	121
Kestane Alanı Karyesi	Çerkes	73	233
Mezid Karyesi	Çerkes	121	488
Güney Kestane Karyesi	Çerkes	37	163
Gedik Pınar Karyesi	Çerkes	28	104
Tüfekçikonağı Karyesi	Çerkes	14	53
Kanlıkonak Karyesi	Çerkes	30	145
Hacıkara Karyesi	Çerkes	125	429

Daha sonraki yıllarda hazırlanan vilayet salnamelerinde muhacirlerin iskanıyla oluşturulan köyler ve mahalleler ayrı bir başlık altında verilmemiştir. Bu nedenle hangi köylerin ve mahallelerin muhacir iskanı ile oluşturulduğunu tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu noktada da Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden muhacirlerin oluşturduğu köyleri ve mahalleleri tespit etmek mümkün olmuştur. Kasım 1891 tarihli belgede yer alan bilgilere göre Osman Dede mevkiinde bundan 4-5 sene önce 14 hane Abaza muhacirinin teşkil ettiği köye “Sultaniye” ismi verilmiştir.⁹⁴ Yine aynı köye daha sonraki yıllarda Çerkes muhacirleri de yerleştirilmiştir.⁹⁵ Şubat 1892’de Emlak-ı Hümayun dahilinde bulunan Pelitli, Elma Çayır ve Arap Oturağı yerlere iskan edilen muhacirlerin oluşturduğu köylere “Latife”, “Feyziye” ve “Ümraniye” isimleri verilmiştir.⁹⁶ Pelitli mevkiine yerleştirilen otuz hane Bosna muhaciri için inşa edilecek evlerin gerekli ihtiyaçlarının karşılanacağı ve bu şekilde oluşturulan köy isminin de “Bahtiyariye” olacağı belirtilmiştir.⁹⁷ Aynı mevkiye yerleştirilen bir başka Bosna muhacir grubunun

⁹³ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 84-85.

⁹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 112/6714, 29 Rebiülahir 1309; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 1551/5, 17 Rebiülahir 1309.

⁹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (DH. MKT.)*, 1902/76, 15 Cemaziyelevvel 1309.

⁹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (DH. MKT.)*, 1922/94, 16 Recep 1309.

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (DH. MKT.)*, 1923/27, 16 Recep 1309.

oluşturduğu köye ise “Mecidiye” ismi verilmiştir. Bir diğer “Mecidiye” isimli köy ise Halhal Çeşme mevkiinde iskan edilen otuz iki hane Aydos ve Ahyolu muhacirlerinin iskanıyla oluşturulmuştur.⁹⁸ Padişah emriyle Bağçe Kaya mevkinde iskân olunan yirmi beş hane Ahışa muhacirinin oluşturduğu köye “Mesruriye”, Emlak-ı Hümayun idaresinde bulunan Erbeğli isimli mahalde kırk beş hane muhacirin oluşturduğu köye “İclaliye” ismi verilmiştir.⁹⁹ Muradiye Mahallesi’nin muhacir iskanıyla genişlemesinden dolayı mevcut dört yüz kırk haneden iki yüz kırk hanenin ve mevcut 2 camiden 1 camiinin mahalleden ayrılarak “Burhaniye” ismiyle yeni bir mahalle oluşturulmuştur.¹⁰⁰ İnegöl Kazası, daha sonraki yıllarda gerçekleşen göçlerde de muhacirlerin iskan bölgeleri arasında yer almıştır. Emlak-ı Hümayun idaresine ait miri araziden olan Koz Pınar mevkiinde kırk bir hane Rumeli muhacirinin yerleştiği köye “Çeşmesar”, Tuzla mevkiinde kırk bir hane Bosna muhacirinin iskanıyla teşkil edilen köye “İnayet”, Bozoluk mevkiinde yirmi altı hane Rumeli muhacirinin teşkil ettiği köye “Mezit”, Çatalahlat mevkiine yerleşen kırk hane Batum muhacirinin oluşturduğu köye “Merzuk” ve Yörük Pınarı mevkiine yerleşen otuz hane Batum muhacirinin oluşturduğu köye “Mesar” ismi verilmiştir.¹⁰¹

1907-1910 yıllarına ait olan C 226 Nolu İnegöl Şer‘iyye Sicili’nde, yaşanan göçler sonucunda İnegöl Kazası’nda ortaya çıkan etnik yapının çeşitliliğini gösteren birçok bilgi bulunmaktadır. Kayıtlarda yer alan davalı, davacı ve şahit ifadelerinde zikredilen etnik kimliği belirtmek amacıyla kullanılan lakaplar üzerinden etnik çeşitliliği takip etmek mümkün olmuştur. Buna göre defterde çoğunlukla Boşnak, Arnavut, Gürcü, Çerkes ve Ermeni lakapları kullanılmıştır. Bu lakaplara sahip kimselerin ikamet ettiği yerlerin belirtilmesiyle İnegöl Kazası’nda göçler sonucunda kişilerin çoğunlukla hangi mahalle ve köylere yerleştirildiğini de tespit etmek mümkün olmuştur. Buna göre Boşnaklar Burhaniye, Sinanbey ile Muradiye mahallelerinde ve Kulaca, Ruşen, İnayet, Latife ve Mecidiye köylerinde çoğunlukta ikamet ettiği anlaşılmıştır.

1885/1886 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi’nde Ertuğrul Sancağı’nda tüm dini grupların erkek ve kadın nüfusları ile bu nüfusların yaş gruplarına göre dağılım tablosu

⁹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 2578/1, 26 Safer 1309; Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def’a 19, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1310, ss. 382-383.

⁹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)*, 360/42, Lef 2, 12 Şevval 1312; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)*, 248/31, Lef 4, 14 Zilhicce 1311.

¹⁰⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 1561/21, 25 Zilhicce 1312; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.)*, 320/40, Lef 2, 20 Cemaziyelahir 1312.

¹⁰¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *İrade Dahiliye (İ.DH.)*, 1381/49, 12 Zilkade 1318; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şura-yı Devlet (ŞD.)*, 1578/8, 23 Şevval 1318 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Bâbiâli Evrak Odası Evrakı (BEO)*, 1627/122019, 15 Zilkade 1318.

ayrıntılı olarak verilmiştir. Salnamedeki bilgilere göre İnegöl Kazası'nda erkek nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar teşkil etmiştir. Gayrimüslim erkek nüfusun çoğunluğunu ise Ermeniler oluşturmuştur. Kadın nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluştururken gayrimüslim kadın nüfusun çoğunluğunu Ermeniler oluşturmuştur. Salnamede verilen nüfus cetveline göre dini grupların nüfus sayısı dağılımı ise aşağıda tablo halinde verilmiştir. Verilen bilgilere göre bu dönemde İnegöl Kazası'nda ikamet eden tüm dini gruplardaki erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 15. 1885/1886 Yılı İnegöl Kazası Nüfusu¹⁰²

Dini Grup	Erkek Nüfus Sayısı	Kadın Nüfus Sayısı
İslam	14.558	14.006
Katolik	-	-
Yahudi	27	11
Protestan	65	62

Çalışmanın tarih aralığına yakın Hudâvendigâr Vilayet Salnamelerinde yer alan nüfus cetvellerine bakıldığında toplam kişi sayısı verilirken dini gruplara ait nüfus sayıları kadın ve erkek ayrımı yapılmadan hesaplanmıştır. Buna göre İnegöl Kazası'nın 20. Yüzyıl başlarında yaşadığı nüfus değişim tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 16. 20. Yüzyıl Başlarında İnegöl Kazası Nüfusu

Tarih Aralığı	Toplam Nüfus Sayısı	Toplam Hane Sayısı	Müslüman Sayısı	Katolik Sayısı	Protestan Sayısı
1900/1901 ¹⁰³	52.488	Belirtilmemiş	46.136	-	175
1901/1902 ¹⁰⁴	51.676	Belirtilmemiş	45.235	98	201
1902/1903 ¹⁰⁵	51.677	11.268	45.235	98	202
1903/1904 ¹⁰⁶	51.645	11.268	45.392	98	195

¹⁰² Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303, ss. 269.

¹⁰³ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 27, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1318, ss. 340-341.

¹⁰⁴ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 28, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1319, ss. 352-353.

¹⁰⁵ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 29, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1320, ss. 370-371.

¹⁰⁶ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 30, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1321, ss. 370-371.

1904/1905 ve 1905/1906 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamelerinde ise Vilayetin nüfusu hakkında herhangi bir sayım cetveline rastlanılmamıştır. 1906/1907 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'ne baktığımızda ise nüfus sayımında kadın ve erkeğin ayrı ayrı olarak hesaplandığı ve diğer salnamelerde olmayan Musevi din grubunun eklendiği dikkat çekmiştir. Buna göre bu tarihte 2 nahiye ve 134 köyde olmak üzere 29.072 kadın ve 31.311 erkek olarak toplam nüfus sayısı 60.383 kişi olarak hesaplanmıştır. Nüfus dahilinde ise 53.152 Müslüman, 2 Katolik, 226 Protestan ve 101 Musevi bulunmaktadır.¹⁰⁷

C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'nde dini yaşamın çeşitliliğini gösteren ifadeler bazı dava kayıtlarında rastlanılmıştır. Müslüman gruba ait ibadethaneler ve görevlileri hakkında bilgiler verilmişse de farklı din gruplarına ait ibadethanelerin varlığına rastlanılmamıştır. İshakpaşa, Cuma, Kasım Efendi, Burhaniye Mahallesi, Hamidiye Mahallesi, Kurşunlu Köyü Dere, Çitli Köyü, Mecidiye Köyü, Tahtaköprü Köyü ve Hilmiye Köyü camileri davalarda isimleri zikredilen dini yapılar olarak karşımıza çıkmıştır. Gayrimüslim kişilerin yaşamını gösteren belgeler ise sınırlı olduğu için dini hayatlarından bahsetmek mümkün olmamıştır.

Dava kayıtlarında gayrimüslimlerle ilgili müstakil kayıtlara yalnızca değişik nedenlerle isimleri zikredildiği için ulaşılmıştır. C 226 Nolu sicil defterinde yer alan bir tereke kaydında Osmaniye Mahallesinde oturan İshakpaşa Medresesi müderrisi Ahmet Nuri Efendi'nin Yahudi Hacı Salamone ve Yahudi Bezzaz Cabon'a borçlu olduğunu görmekteyiz.¹⁰⁸ Bir başka dava kaydında ise Gayrimüslim Yenice Nahiyesinde oturan Protestan cemaatinin reisi Agob Efendi Kalyan'ın babasından miras kalan Antakya Kazası'ndaki emlak ve arazi için belli bir bedel karşılığında orada bulunan oğlu Necmi'yi vekil tayin ettiğini bildirmiştir.¹⁰⁹ Bunların dışında başka dava kayıtlarında Cerrah ve Yenice gibi gayrimüslim nüfusun bulunduğu köylerde hangi dini gruba mensup olduğu belirtilmeyen kişilerin isimlerinin yabancı olması gayrimüslim olarak değerlendirmeyi mümkün kılmıştır.

İnegöl Kazası'nda bulunan gayrimüslim grupların dini etkinlikleri Özgür Yıldız'ın çalışmasında net bir şekilde anlatılmıştır. Buradaki bilgilere istinaden İnegöl Kazası'nda Protestan grubuna ait dini faaliyetlerin gerçekleştirildiği Yenice'de bir kilise, okul ve

¹⁰⁷ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, ss. 606-607.

¹⁰⁸ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Receb 1326, vr. 75b-4/76a-1.

¹⁰⁹ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 27 Muharrem 1326, vr. 42a-2.

hamam, Cerrah'ta da bir ibadet evi ve okul olduğunu belirtmiştir.¹¹⁰ 1889/1890 tarihli Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'nde ise Yenice Nahiyesi nüfusunun toplamda 5.600 kişiden oluştuğunu ve bunlardan 600 kadarının Müslüman geri kalanın ise gayrimüslim olduğu belirtilerek nahiyenin gayrimüslim yerleşmesi olduğunu göstermiştir. Nahiyede 2 kilise ve 3 hamamın bulunduğu bilgisi verilmiştir.¹¹¹ 1898/1899 tarihli salnamede de İnegöl Kazası'nda kilise sayısının 3'e yükseldiği görülmektedir.¹¹²

4.3. AİLE YAPISI

Aile, kadın ile erkeğin ortak bir hayat kurmak ve insan neslinin devamını sağlamak için yaptıkları anlaşmayla meydana gelmiş en küçük toplumsal bir birimdir.¹¹³ Aileyi yani Osmanlı Devleti kayıtlarında belirtilen haneyi meydana getiren nüfus beş kişiden oluşmaktadır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bu aile yapısında kaynana, kaynata ve diğer yakın akrabalar da etkin rol oynamaktadır. Bir sosyal-ekonomik ünite halinde ortak avlunun etrafındaki konutlarda aynı ailenin üç kuşağına mensup haneler birlikte yaşamaktadır. Bu birliği aynı mahalledeki yakın akrabalar tamamlamaktadır.¹¹⁴

Sosyal hayatın bütün yönlerinden izlerinin bulunduğu şer'iyeye sicilleri bu noktada Osmanlı toplumsal yapısına dair yapılan araştırmalarda önemli bir kaynak olarak yer almaktadır. Siciller ait oldukları kazanın sosyo-ekonomik ve kültürel yönünü ortaya koyarak, içerdiği dava ve diğer hukuki kayıtlarla burada yaşayan insanların zihniyetlerini, hayat tarzlarını, tutum ve davranışlarının canlı bir örneğini yansıtır. Böylece ele aldığımız C 226 Nolu defterde yer alan nikah, evlenme, boşanma, vesayet, nafaka ve tereke davalarında yer alan bilgilerle birlikte 1907-1910 yıllarına ait İnegöl Kazası'ndaki aile yapısını tespit etmek mümkün olmuştur. Bu dava kayıtlarında ailenin nüfus yapısı, ekonomik durumu, kullandıkları eşyalar ve aile içi sorunlar hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

4.4. EVLENME VE BOŞANMA

Osmanlı Devleti'nde evlilik, İslam hukuku çerçevesinde iki tarafın da rıza göstermesiyle birlikte bazı koşullar çerçevesinde mahalle ve köylerdeki imamlarca bazı durumlarda ise kadı huzurunda meydana gelmektedir. Koşullara bakıldığında ise tarafların her ikisi için de geçerli evlilikleri için bir sorun olmadığına dair ihtiyar heyetinden alınan ilmühaber

¹¹⁰ Özgür Yıldız, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Teşkilatlanmaları ve Faaliyetleri (1834-1928)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016, ss. 72-73, 75-76.

¹¹¹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 18, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1307, s. 182.

¹¹² Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 322.

¹¹³ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 5; Mehmet Akif Aydın, "Aile", *DİA*, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s. 199.

¹¹⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Kronik Kitap, 2020, ss. 18-20.

kağıdıyla kadı huzuruna başvurmaları gerekmektedir. Ayrıca evliliğin gerçekleşmesi için iki şahide de ihtiyaç duyulmaktadır. Başvurunun sonucunda kadına verilecek olan mehir miktarı belirlenir ve şahitler huzurunda evlilik kadı tarafından onaylanır.¹¹⁵ Evlilik öncesi yahut sonrası para veya mal olarak verilen mehir, evliliğin gerçekleşmesi için gerekli bir uygulama olmuştur. Erkek tarafından kadına verme zorunluluğu bulunmaktadır. Verilme zamanına göre ikiye ayrılan mehir, nikah akdi sırasında eşler tarafından karşılıklı olarak belirlenip peşin olarak verildiği takdirde “mehr-i mu‘accel veya mukaddem”, boşanma veya ölüm durumunda terekenin taksimi sırasında ödendiği takdirde ise “mehr-i müeccel veya muahhar” denilmektedir. Kadını maddi açıdan destekleyen mehir, anlaşıldığı üzere verilmediği durumunda ise eşler arasında tartışmalara neden olup kadın, erkeğin evine gitmekten vazgeçebilmektedir.¹¹⁶

İncelediğimiz defterde evlilik akdiyle ilgili toplamda 15 adet dava kaydına ulaşılmıştır. Konuyla ilgili örnek teşkil eden bir kayıta, kadı ve şahitler huzurunda bulunan Hayriye Köyü’nde ikamet eden Kadim Bey kızı Sebihak Hanım 20 yaşını doldurmasıyla birlikte yine aynı köyde ikamet eden Arif oğlu Sefer Çavuş ile 2.000 guruş mehr-i müeccel ile izdivaç ve nikahlanmak istemiştir. Sefer Çavuş ise miktarı onaylayıp izdivacı ve nikahı şahitler huzurunda kabul etmiştir.¹¹⁷

Diğer bir kayıta Bursa’nın Kumluk Alanı Köyü’nden Mehmed oğlu Ahmed, Çeltikçi Köyünden yirmi yaşını doldurmuş Hasan Ağa kızı Nefise ile evlenmek istediğini bildirmiştir. Çift mehir miktarını bin kuruş mehr-i müeccel ve bin kuruş mehr-i mu‘accel olarak belirlemişlerdir. Kadı ise şahitler huzurunda nikah durumunu onaylamıştır.¹¹⁸

Mehir miktarlarına baktığımızda her nikah için farklı ücretler talep edilmiştir. Ayrıca ücret dışında değerli eşyaların da mehir olarak belirlendiği görülmektedir. 32 numaralı dava kaydında Orhaniye Mahallesinden 20 yaşını doldurmuş Ahmed Ağa kızı Hanife, kendi isteği doğrultusunda yine aynı mahallede ikamet eden Halil Ağa ile evlenmek istemiştir. Mehir miktarı olarak 1.000 kuruş mehr-i müeccel ve iki gün önce makbuz karşılığı alınan 6 adet beşi birlik Osmanlı lira, 500 kuruşluk bir kat elbise ve 300 kuruş kıymetinde bir adet elmas yüzük, 500 kuruşluk bir çift elmas küpe, 150 kuruşluk bir adet elmas iğne ve 300 kuruşluk döşeme mehr-i mu‘accel olarak kararlaştırılmıştır.¹¹⁹

¹¹⁵ Saim Savaş, “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılımı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s. 510.

¹¹⁶ Saim Savaş, “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılımı”, s. 518-519.

¹¹⁷ İnegöl Şer’iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Zilhicce 1326, vr. 61b-3.

¹¹⁸ İnegöl Şer’iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 21 Muharrem 1326, vr. 21b-4.

¹¹⁹ İnegöl Şer’iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 15 Muharrem 1326, vr. 21b-3.

Boşanma ise evli olan kadınla erkeğin herhangi bir sebepten dolayı aralarındaki ilişkinin sona ermesidir. Evlenmeyi teşvik eden İslamiyet, aile müessesesinin dağılmasına sebep olan ayrılıktan kaçınmayı da tavsiye etmiştir. Fakat kadın ve erkeğin birbirleriyle anlaşamaması durumunda boşanma çıkış kapısı olarak görülmüştür. İslam hukukunda boşanma konusunda erkek daha fazla hak sahibi iken kadının hakkı sınırlı tutulmuştur.¹²⁰ İslam hukukunda boşanma üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki olan talak, erkeğin eşini boşamasıdır. Tek taraflı olarak gerçekleştirilen bu boşanma üç defa da gerçekleşmektedir. Ric'i ve bain olarak ikiye ayrılan talakın ilki erkeğin tekrar nikah akdine gerek kalmadan eşine geri dönebildiği boşanmayı ifade ederken ikinci talak ise nikah akdini gerektirmektedir.¹²¹ İkinci boşanma şekli ise muhalea adı verilen tarafların karşılıklı olarak anlaşmasıyla gerçekleşmektedir.¹²² Geçimsizlik durumu olursa diye kadın nikah akdi sırasında boşanma hakkının kendisine ait olabileceğine dair bir madde ekleyebilmektedir. Burada kadın, belli bir bedel karşılığında kocasından boşanabileceğini ortaya koymaktadır. Fakat bazı durumlarda bedel karşılanamaz ve kadın boşanma sırasında alabileceği mehir ve nafaka gibi haklarından vazgeçmektedir.¹²³ Sonuncusu ise evliliğe engel durumların haklılığıyla birlikte karı veya kocanın talebi üzerine mahkeme kararıyla gerçekleştirilmektedir. Tefrik adı verilen bu boşanmada ise diğer boşanmalarda hakkı olmayan kadına evliliğini sonlandırmak için hak verilmektedir.¹²⁴

Defterde boşanma ile ilgili bir adet kayda ulaşılmıştır. 140 numaralı 1908 yılına ait olan davada Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesi belediye katibi Mehmet oğlu Mustafa Efendi Sürmeneli olan Behiye Hanımı talak-ı selase ile boşamıştır.¹²⁵

Ancak mehir anlaşmazlıkları davaları genellikle boşanmadan sonra gerçekleştiği için mehir dava kayıtları içeriğinde de gerçekleşen boşanmaları görmek mümkündür. Şipali köyünden Süleyman Ağa kızı Zehra Hatun, 1.000 kuruş mehr-i müeccel karşılığında yine aynı köyde ikamet etmekte olan Mehmed oğlu Mustafa ile evlenmiştir. Evlilik esnasında Mustafa, kayınvalidesi Güzide Hatun'a giderek kızını hakkında küfürlü konuşmalar da bulunmuş ve eşinin artık kendi himayesine ihtiyacı olmadığından bahsetmiştir. Bunun

¹²⁰ Saim Savaş, "Fetva ve Şer'îye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s. 527.

¹²¹ Hanife Alaca, "18. Yüzyıl İstanbul Şer'îye Sicillerine Yansıyan Konular Üzerinden Aile Mefhumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 70, 2021, s. 20.

¹²² Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 397.

¹²³ Saim Savaş, "Fetva ve Şer'îye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992, s. 530.

¹²⁴ H. İbrahim Acar, "Tefrik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 277.

¹²⁵ İnegöl Şer'îye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 8 Zilhicce 1326, vr. 66a-3.

üzerine evi terk etmiş olan Zehra Hatun, hala kendisine verilmeyen mehr-i müeccel 1.000 kuruş ücreti talep etmektedir. Mustafa ise mehr-i müeccel borcunun olduğunu fakat Zehra Hatun için küfürlü sözler sarf etmediğini ve hala Zehra Hatun'u boşamadığını beyan etmektedir. Bu beyana karşılık Zehra Hatun mahkemeye şahitler getirmiş ve Mustafa'nın küfürlü sözler sarf etmesine şahit olduklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak Zehra Hatun, Mustafa'dan ayrılmış ve bain talak ile boşanmaları gerçekleşmiştir. Verilen hükümden sonra bahsedilen mehr-i müeccelin miktarını da Zehra Hatun'a teslim edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹²⁶

Bir diğer mehir dava kaydında yine boşanmadan bahsedilmektedir. Mahkemeye Bursa'nın Abdal Mahallesi'nde oturan Mustafa kızı Nefise Hanım'ın vekili olarak İnegöl Kazası'nın Cuma Mahallesi'nde ikamet eden annesi Zeliha Hanım başvurmuştur. Dava kaydına göre Cuma Mahallesinde oturan Abdullah'ın oğlu eski tapu katibi Ömer Rasim Efendi, Nefise Hanım'ı boşamış ve 701 kuruş olan mehr-i müeccel miktarını da vermekten kaçınmıştır. Ayrıca Nefise Hanım'a ait 200 kuruş kıymetli dört kat yatak, 150 kuruş kıymetli 5 adet yorgan, 500 kıymetli kadınlara özel boş elbise sandığı, 30 kuruş kıymetli seccade, 80 kuruş kıymetli bir çift karpuz lamba, 100 kuruş kıymetli 1 adet iğne, 10 kuruş kıymetli bir tas, 20 kuruş kıymetli 2 tencere, 20 kuruş kıymetli 1 adet sini, 20 kuruş kıymetli leğen ve boş ibrik, 120 kuruş kıymetli çarşaf ve döşeme, 30 kuruş kıymetli 3 adet havlu ve 1 adet nakit Osmanlı lirasını da gereksiz zapt ederek vermemiştir. Vekil olan anne, kızının hakkı olan nakit parasını ve sahip olduğu malları aynen istemekte eğer ki kullanılmış ise de karşılığı olan miktarlarını talep etmektedir. Buna karşılık söz alan Ömer Rasim Efendi; Nefise Hanım'ı boşadığını ve şahitler huzurunda Nefise Hanım ile mehr-i müeccel miktarını 500 kuruş olarak kararlaştırdıklarını belirtmiştir. Anlaşma karşılığı olarak 7 lira kıymetinde bir çift iğne verdiğini ve Nefise Hanım'a ait olan eşyaların ve nakit paranın kendisinde olmadığını söylemiştir. Böylece Ömer Rasim Efendi, Nefise Hanım'ın açmış olduğu davayı inkâr etmiştir. Anne Zeliha Hanım ise anlaşmanın geçersizliğini dile getirmiş bunun üzerine Ömer Rasim Efendi'ye 701 kuruş olan mehr-i müeccel miktarının ödemesini tenbih etmiştir.¹²⁷

4.5. NAFKA

Kelime olarak ihtiyaçların karşılanması için harcanan maddi değer anlamına gelen infak fiilinden türeyen nafaka, kocanın bakmakla yükümlü olduğu, boşandığı eski eşi ve çocukları için harcadığı parayı temsil etmektedir. İslam hukukuna göre boşandıktan sonra

¹²⁶ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, Gurre-i Rebiülevvel 1326, vr. 32a-2.

¹²⁷ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Şaban 1325, vr. 9a-1.

kadın için bir hak ve yükümlülük belirten iddet adı verilen 3 aylık zaman zarfı boyunca koca tarafından zorunlu ihtiyaçların karşılanması noktasında nafaka verilmektedir. Bu nedenle nafaka kadın için boşandıktan sonra hayatına devam ettirebilmesi hususunda mehir ile birlikte önemli bir maddi destek sağlamaktadır.¹²⁸

Nafakanın baba tarafından karşılanmasında bazı durumlar ön plana çıkmaktadır. Kız çocukları evleninceye kadar nafakadan yararlanabilirken erkek çocukları buluş çağına erişinceye kadar yararlanabilmektedir.¹²⁹

İncelediğimiz C 226 nolu sicil defterinde yirmi iki adet nafakayla ilgili dava kaydı tespit edilmiştir. Orta Köy sakinlerinden Hüseyin Ağa kızı Ayşe Hatun, eşi Maden Köyünden Süleyman Ağa'nın kendisini boşadığını ve ondan 1 yaşında Yaşar isiminde çocuğu olduğunu söyleyerek nafaka talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Süleyman Ağa günlük 60 para miktarında nafaka vereceğini belirterek Süleyman Ağa'ya karz olarak takdir edilmiştir.¹³⁰

133 numaralı nafaka dava kaydında Hamidiye Mahallesi sakini Emetullah Hatun, 500 kuruş mehr-i müeccel miktarıyla yine aynı mahalle sakini olan Hasan Ağa ile evlenmiştir. Fakat bundan 7 ay önce Rumeli'ye giden Hasan Ağa'dan haber alınamamış ve bu nedenle Emetullah Hatun'un ihtiyaçlarını karşılamak için nafakaya şiddetli ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bu talep karşısında Hasan Ağa üzerine Emetullah Hatun için 75 kuruş nafaka takdir buyurulmuştur.¹³¹

Orhaniye Mahallesi sakinlerinden Zekiye Hatun, 301 kuruş mehr-i müeccel miktarıyla Hamidiye Mahallesi sakini Şekerci esnafından olan Hilmi Usta evlenmiştir. Fakat Hilmi Usta 6 aydan beri kendi hanesinden Zekiye Hanım'ı kovup uzaklaştırmıştır. Bunun üzerine Zekiye Hanım oturabileceği bir ev ve nafaka talebinde bulunmuştur. Hilmi Usta ise Zekiye Hanım'ın bulunduğu eve gidip itaatini istemiş ve ona sıkıntı çıkarmadığını iddia etmiştir. Zekiye Hanım'ın talebini haklı bulan hâkim ise Hilmi Usta'nın 2 kuruş ödemesine karar vermiştir.¹³²

Hamidiye Mahallesi sakinlerinden vefat eden Hacı Fettah oğlu İbrahim'in oğlu Mehmed ve kızı Ayşe'ye babalarından emlak ve arazi miras kalmıştır. Çocukların rüşd yaşına

¹²⁸ Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, ss. 282-283; Hadi Sağlam, "İslam Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?", *Universal Journal of Theology*, C. 1. S. 1, 2016, s. 6; Halil İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s.468.

¹²⁹ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, s. 144.

¹³⁰ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 4 Şaban 1325, vr. 19b-1.

¹³¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 24 Rebiülahir 1325, vr. 74a-6.

¹³² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 28 Rebiülahir 1325, vr. 76a-2.

gelinceye kadar bu emlak ve araziye bakmak üzere akrabalarından İsmail Ağa kızı Fatma Hatun varis olarak tayin edilmiştir. Çocukların bakım masrafları için mal varlıklarından 20 kuruş ve çocuklar adına eytam sandığında bulunan nakitten de 20 kuruş olmak üzere 40 kuruş talep etmiştir. Kadı ise bu talebe karşı gelmeyerek Fatma Hatun'a 40 kuruş nafaka bağlanmasına hükmetmiştir.¹³³

165 numaralı bir diğer nafaka dava kaydında ise vefat eden babanın geride bıraktığı çocuğuna bakma için varis tayin edilen kişinin bakım masrafları için nafaka talebi yer almaktadır. Buna göre Orta Köyü sakinlerinden vefat eden Halim oğlu İsmail Ağa'nın oğlu Mustafa'ya babasından emlak ve arazi miras olarak kalmıştır. Mustafa'nın rüşd yaşına kadar ona bakmak için aynı köy sakini olan amcası Halil Ağa vasi tayin edilmiştir. Mustafa'nın bakım masrafları için nafakaya şiddetli ihtiyaç duyduğunu ifade eden amca Halil Ağa, 60 kuruş nafaka talebinde bulunmuştur. Böylece ihtiyaçların karşılanması noktasında Halil Ağa'ya, babasından miras kalan Mustafa'nın mal varlıklarından nafaka verilmesine izin verilmiştir.¹³⁴

Defterde yer alan nafaka dava kayıtlarında görüldüğü gibi her nafaka durumu için belirlenmiş sabit bir miktar söz konusu değildir. Kişinin ekonomik durumu göz önüne alınarak nafaka miktarların belirlendiği düşünülmektedir. Bu tür kayıtlardan yola çıkarak boşanmış kadının ve vefat eden kişinin ardında bıraktığı aile üyelerinin sosyal ve ekonomik güvenceye sahip oldukları da görülmektedir.

4.6. MİRAS TAKSİMİ

Kişilerin vefatlarından sonra varislerine bıraktığı mirası içeren tereke kayıtları, Osmanlı kentlerinin sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatmada önemli belgelerdir. Bu kayıtlardan ölen kişinin iktisadi durumu, sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mal varlığı, gayrimenkul mal varlıklarının değerleri, alacak-verecek ilişkileri, aile üyeleri arasındaki ilişki, mirasın nasıl taksim edildiği, kentte bulunan evlerin sahip olduğu eşyaların özellikleri, konfor ve lüks seviyesi gibi pek çok konuyu ayrıntılı bir şekilde öğrenmek mümkündür.¹³⁵

Tereke kayıtları temel olarak dört bölüm halinde kaydedilmektedir. İlk bölümde terekesi tutulan vefat eden kişinin kişisel bilgileri yer almaktadır. Bu bölümde varsa varisleri ve bunların miras paylaşımları hakkında bilgiler yer verilerek devam etmektedir. İkinci bölümde vefat eden kişinin geride bıraktığı mal varlıkları kullanılmışlık durumuna göre

¹³³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 21 Cemaziyelevvel 1325, vr. 14a-1.

¹³⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 2 Receb 1326, vr. 78b-3.

¹³⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. 3, S. 5-6, 1966, ss. 1-2.

adetleriyle birlikte kıymetleri verilerek listelenmektedir. Üçüncü bölümde de listelenen mal varlıklarının toplam değeri hesaplanarak vefat eden kişinin cenaze, mahkeme harç ve masraflarına ait miktar belirlenip toplam değerden çıkarılmaktadır. Dördüncü bölümde ise kalan mirasın, mirasçılar arasında taksim edilip paylarına düşen hisseleri belirtilmektedir.¹³⁶

İncelediğimiz defterde vefat eden kişilerin mal varlıklarının listelendiği 16 adet tereke dava kaydı yer almaktadır. Defterde yer alan tereke dava kayıtlarının yukarıda tarif edildiği şekilde dört bölümden oluştuğu görülmektedir. Kazada Yenice Mahallesi sakini iken Hicazda vefat eden Karakadı Hacı Süleyman Efendi'nin veraseti *zevce-i menkuha-i metrukesi* Nuriye Hatun, *kebir oğulları* Eyüp ve Rıza, *sagır kızı* Ayşe arasında taksim edilmiştir. Geriye bıraktığı mal varlıklarından yiyecek ve hububat gibi şeylerden 56.724 kuruş, eşya ve nakit paradan 19.504 kuruş toplamda ise 75.778 kuruş değerindeki terekesi; dellaliye, resm-i kısmet, kaydiyye ve Karakadı Karyesine gönderilen memurun harcamaları çıkarılmış geriye kalan 72.885 kuruş aile üyeleri arasında taksim edilmiştir. Eşi Nuriye Hanımın payına düşen miktar 7.090 kuruşken çocuklarına düşen paylar arasında fark bulunmaktadır. İslam hukukuna göre kız çocuğuna düşen pay, erkek çocuğuna düşen payın yarısı kadardır.¹³⁷ Buna göre Eyüp Efendi ve Rıza Efendi'nin hisseleri 18.221 kuruş 10 para iken Ayşe Hanım'ın hissesi 9.110 kuruş 20 paradır.¹³⁸

250 numaralı bir diğer tereke dava kaydı Burhaniye Mahallesi sakini Ayşe Hatun'a aittir. Geriye bıraktığı 6.344 kuruş değerinde mal varlıklarından 68 kuruş dellaliye, 156 kuruş resm-i kısmet, 30 kuruş kaydiyye ve yol borçlarına taksim edilmiştir. Böylece bu borçlardan kalan 6.110 kuruş eşi Hüseyin Ağa'ya 1.410, annesi Hadime Hatun'a 940, kızları Sadiye ve Vasfiye'ye 1.880 kuruş şeklinde aile üyeleri arasında taksim edilmiştir.¹³⁹ Burada harcamalar için taksim edilen yekune bakıldığında toplamda 254 kuruş, harcamalardan kalan miktar ise 6.110 kuruş gözükmektedir. Fakat bu harcamalar yapıldıktan sonra hesaplama yapıldığında 6.094 kuruş kaldığı görülür. Tereke kayıtlarını hesaplayan kassamların bu gibi hesaplama hataları yapmış olduğu bilinmektedir.¹⁴⁰ Bu hataların sıklıkla yapılması ise durumu daha çetrefilli hale getirmektedir.

¹³⁶ Tahsin Özcan, "Muhallefat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s.405.

¹³⁷ Hamza Aktan, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s.144.

¹³⁸ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 25 Rebiülahir 1326, vr. 60a-4/61b-1.

¹³⁹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Zilkade 1325, vr. 25b-1.

¹⁴⁰ Cenk Reyhan, *XVIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği Şehir Toplumunun Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Analizi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2002, s. 212.

23 Safer 1326 tarihli 51 numaralı tereke dava kaydında Burhaniye Mahallesi sakini Bosna muhaciri Bekarzade Hüseyin Ağa'nın 56.735 kuruş değerinde mal varlıkları sıralanmıştır. Belli bir düzen çerçevesinde yazılan bu tereke dava kaydında da birinci bölümde kişisel bilgiler ve mirasçılarının isimleri yer almaktadır. İkinci bölümde mal varlığı listelenmiş ve üçüncü bölümde de memurların masrafları ile vergiler hesaplanmıştır. Böylece 56.735 kuruşluk toplam tereke değerinden 2.068 kuruşluk masrafların toplam değeri çıkarıldığında geriye 54.667 kuruş kalmıştır. Dördüncü bölümde ise mirasçılara, mal varlıklarından ne kadar pay verileceği hesaplanmayıp sadece reşit yaşına gelmemiş olan oğlu Mehmed'in hissesi olan 9.560 kuruş 28 paranın “*li-ecli'l-edâne ve'l-istirbâh* (amacına uygun bir şekilde borçlanma ve faizle kazanç elde etme)” ifadesi ile işletilmek üzere eytam müdürü Hacı Emin Efendi'ye teslim olunduğu belirtilmiştir.¹⁴¹ Diğer aile üyelerine ait hisselerin taksimi ise 86 numaralı dava kaydında “*elli birinci numeronun maabadı*” ifadesiyle yer verilmiştir. Buna göre 86 numaralı dava kaydında Hicaz'da vefat eden Bekarzade Hüseyin Ağa'nın terekesinde hesaplanan nakit para haricinde Hicaz'da 22.996 değerinde 212 adet Osmanlı lirası ve 1 adet İngiliz lirası Hezargradlı Hacı Ahmed Ağa tarafından teslim edilmiştir. Masrafları için 657 kuruş çıkarıldığında geriye 22.339 kuruş kalmıştır. Borçlar çıkarıldığında kalan miktarın 22.321 kuruş olması gerekirken yine bir hesaplama hatası yapıldığı görülmüştür. Dava kaydında yazan miktara göre de bir önceki dava kaydının son bölümünde yer almayan aile üyelerine ait hisseler taksim edilmiştir. Böylece 2.792 kuruş 15 para eşi Ziba Hanım'a, 3.909 kuruş 12 para oğulları Ahmed, Abdullah ve Mustafa'ya, 1.954 kuruş 26 para kızları Hanife ve Dudu Hanım'a verilmiştir. 51 numaralı dava kaydında Mehmed'e ait payın eytam müdürüne teslim edildiği yazılmışken 86 numaralı dava kaydında da bu durum tekrarlanmıştır.¹⁴²

4.7. VASİ TAYİNİ

Vasi veya vesayet, hukuk açısından yetişkin olmayan çocukların geçerli hukuk işlemlerini yapamadığı veya eda ehliyetlerinin eksikliğinden dolayı mallarını koruma, işletme ve tasarrufta bulunma haklarını, yetki ve sorumluluğunu çocuklar reşit oluncaya kadar başkasına vermektir.¹⁴³ Vasi tayini genellikle anne ve babanın boşanması veya ölümü üzerine kadı tarafından çocukların şahsına bağlı ihtiyaçlarını karşılama ve mali

¹⁴¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 23 Safer 1326, vr. 47b-3,48a-1.

¹⁴² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 18 Rebiülevvel 1326, vr. 60a-2.

¹⁴³ Ali Bardakoğlu, “Vesayet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 66

haklarını korumaya yönelik gerçekleşmektedir.¹⁴⁴ Vasilik anne veya babaya verilmekle birlikte anne ve baba tarafı yakın akrabalarına da verildiği görülmektedir.

Rüş çığına ermemiş ve hayatlarını kendi başına idare edemeyecek çocukların mağdur olmaması için vasilik gibi tedbirlerin alınmasıyla korunmaları ve iyi yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Böylece çocuğun ilerideki hayata en uygun şekilde hazırlanması ve miras kalan mallarının korunması noktasında vasiler görevlendirilmiştir.¹⁴⁵ Konuyla ilgili defterde tespit edilen toplamda 27 dava bulunmaktadır. Yenice Mahallesi'nde ikamet eden Mehmet oğlu Hacı Süleyman'ın ölümü üzerine kızı Ayşe'nin rüş çığına kadar babasından miras kalan emlak ve arazisini koruması ve işlerinin görülmesi için erkek kardeşi Eyüp Efendi vasi tayin edildiği görülmektedir.¹⁴⁶

Sinanbey Mahallesi sakini Mehmed'e babası İstanbul'da Haseki Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Nalbant esnaflarından Seyyid Ağa'nın emlak ve mal varlıkları miras kalmıştır. Mehmed'in ise rüş yaşına gelinceye kadar bu emlak ve mal varlıkları kendi adına idame ettirecek bir vasi ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi noktasında ise Mehmed'in sakin olduğu mahalleden Mehmed oğlu Osman Ağa vasi tayin edilmiştir.¹⁴⁷ Buna göre vasi tayin edilen kişilerin anne ve baba tarafı akrabaları haricinde kişilerin de olduğu görülmektedir.

Muradiye Mahallesi sakini iken daha önceleri vefat eden Nalbant Mustafa Ağa zevcesi Zeynel kızı Atiye Hatun'un küçük oğlu Hasan'ın rüş çığına kadar annesinden miras kalan emlak ve arazinin korunmasının gerekli olmasıyla rüş çığına kadar vasi tayin edilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Hasan'ın emlak ve arazisini korumak için babası Mustafa vasi tayin edilmiştir.¹⁴⁸

Osmaniye Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden İshak Paşa medresesi müderrisi Akşehirli Ahmed Nuri Efendi'nin oğlu Ali'ye babasından ve annesi Hacı Derviş kızı Safiye Hanım'dan emlak, arazi ve mal varlıkları miras kalmıştır. Fakat Ali'nin rüş yaşına gelmemesinden dolayı miras kalan mal varlıklarının korunması için Ali'ye vasi tayin edilmesi gerekli görülmüştür. Bu ihtiyaç karşısında ise Ali'nin rüş yaşına gelinceye kadar biraderi Cuma Mahallesi sakini Mustafa Efendi vasi tayin edilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, s. 147-148.

¹⁴⁵ Nesimi Yazıcı, "Osmanlılarda Yetimleri Korunması Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 48, S. 1, 2007, s. 13.

¹⁴⁶ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 11 Rebü'l-âhir 1326, vr. 33a-4.

¹⁴⁷ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 6 Zilkade 1325, vr. 34a-3.

¹⁴⁸ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 16 Safer 1326, vr. 45b-1.

¹⁴⁹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 16 Şevval 1326, vr. 109b-4.

Vasi konusunda gayr-i Müslimlerin de davalarının mahkemeye intikal ettiği görülmektedir. 21 ve 81 numaralı vasi dava kayıtları buna örnek gösterilebilir. Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesi mahallerinden Orta Mahallesi sakini Ermeni milletinin kadınlarından olan Minyas'ın zevcesi Sultan'ın mal varlıklarının korunması için vasi tayin edilmesi istenilmiştir. Sultan Hanım'ın ikametine değin mal varlıklarının korunması için damadı İstapan Ağa vasi tayin edilmiştir.¹⁵⁰

81 numaralı bir diğer dava kaydında Yenice-i Gayrimüslim Nahiyesine bağlı Dere Mahallesinde ikamet eden Ermeni milleti kadınlarından olan Marem Hatun'a ikametine değin vasi ihtiyacının gerekli olduğu görülmektedir. Vasi olarak ise nahiye müdürü Agob Ağa tayin edilmiştir.¹⁵¹ Yine bu davalarda vasi tayin edilen kişilerin yalnızca rüş yaşına gelmemiş çocukların olmadığı görülmektedir. Kendi işlerini idare edemeyecek kadar yaşlı ve hasta kişilerin mallarını korumak amacıyla vasi tayin edildiği düşünülmektedir.

4.8. FOLKLORİK YAPI

Maddi kültürün tanınmasını sağlayan eşyaların aile hayatında önemli bir yeri vardır. Eşyaların çeşitliliği, kişinin ve ailesinin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu yansıtmaktadır. Sicillerde yer alan tereke kayıtlarında ölen kişilerin mal varlıkları ve bu mallara biçilen değerlerin fiyatları yer almaktadır. Yine miras anlaşmazlığı ve mehir dava kayıtlarında kişilere ait eşyalar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu noktada şer'iyeye sicillerinde yer alan bu gibi dava kayıtları folklor açısından son derece önemli bilgiler içermektedir.

4.8.1. Kullanılan Eşyalar

C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili'ne baktığımızda da tereke kayıtlarında ve miras anlaşmazlığı kayıtlarında kaza genelinde kullanılan eşyaları görmek mümkündür. Bu kayıtlarda eşyaların kullanılmışlık düzeyini ifade etmek için *müsta'mel* (kullanılmış), *köhne* (yıpranmış/eskimiş) ve *'adi* (değersiz) kelimeleri eşya isimlerinin önünde kullanılmıştır.

Kişisel eşyalar dışında ev içinde ortaklaşa kullanılan mutfak eşyaları, oturma odası eşyaları ve yatak odası eşyaları da yer almaktadır. Hicaz'da vefat eden Yenice Mahallesi sakini Mehmed Efendi oğlu Karakadı Hacı Süleyman Ağa'ya ait terekede çeşitli mobilya eşyalarının bulunması dikkat çekmiştir. 1 adet koltuk, 5 adet sandalye, karyola, minderli karyola, konsol ve masa gibi mobilya eşyaları bulunmaktadır. Bu eşyalar arasında ise

¹⁵⁰ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 13 Muharrem 1326, vr. 37a-3.

¹⁵¹ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Rebiülevvel 1326, vr. 57a-3.

2.424 kuruş kıymetinde olan masa dikkatleri üzerine çekmiştir.¹⁵² Böylesi bir yüksek meblağlı masaya sahip olması kişinin zenginliğini göstermesinin yanında yeme kültürünü de göstermektedir.

Orhaniye Mahallesi sakini olup vefat eden Hezargradlı Hacı Aliş Ağa'nın terekesinde evine ait eşyalar ve kendisine ait kişisel eşyaları yer almaktadır. 3 adet ot minder, 10 yastık, şilte, küçük şilte, yastık örtüsü, minder örtüsü, süzgeç tası, sandık, yayık fıçıcısı, duvar saati, palto, 4 adet farklı sarık ve yine farklı kıymetlerde 14 adet abani sarık, 2 namaz örtüsü, 4 farklı tesbih, sürme, 43 adet misvak, tarak, kefenlik, 3 şişe yağ, 1 şişe sabit yağ, 1 şişe sandal yağı ve sandığı bulunmaktadır.¹⁵³

Burhaniye Mahallesi sakinlerinde Mustafa kızı Ayşe Hatun'un terekesinde de bir kadına ait olabilecek ev eşyaları ve kişisel eşyalar yer almaktadır. 2 adet tepsi, 1 adet tencere, 1 adet tava, 1 adet güğüm, kilim, 2 adet şilte, 1 seccade, 1 adet yorgan, 1 adet kumaş yorgan, 1 adet sandık, 3 adet kürek, 1 adet balta, entari, 2 havlu, 3 adet eteklik, 13 adet gömlek, bir başka kıymette 16 adet gömlek, 11 adet havlu, 1 adet yüzük, 2 adet elmaslı iğne ve 2 adet onluk altını bulunmaktadır. Ayrıca eytam sandığında 1.755 kuruş kıymetinde 3 adet beşi birlik ve 5 adet altını nakit olarak yer almaktadır. Mal varlıkları geride kalan 2 kızı, eşi ve annesi arasında paylaştırılmıştır.¹⁵⁴

Bekarzade Hüseyin Ağa'nın icra ettiği meslek üzerine mal varlıkları arasında bulunan çeşit çeşit kumaşlarla birlikte kendisine ait kişisel eşyalar da bulunmaktadır. Terekesinde yer alan 1 adet perde, 6 adet kilim, yün kilim, 3 adet ot minder, 4 şilte ve yastık, 2 adet mangal, 2 adet saat, 1 adet ayna ve 8 adet bardak, 3 adet yastık ve yorgan, asma lamba, 10 adet yastık, 2 adet şilte ve yastık, oturak minder, 4 adet ot minder, iki kat yatak, 2 adet güğüm, 3 adet ibrik ve leğen, 6 adet bakır tepsi, 3 adet sahan ve 15 adet kapak, 4 adet tencere, çinko tencere, kahve cezvesi ve gereçleri, kahve değirmeni, 1 adet sini, 2 adet tava, 2 güğüm ve cezve, kazgan, kevgir, 1 adet kürek miras olarak aile üyelerine kalmıştır.¹⁵⁵

Bir diğer tereke dava kaydında Şekerci esnafından olan Hacı Kazım Ağa'nın mal varlıkları değerleri belirtilerek sıralanmıştır. Terekede yer alan kendisine ait kişisel eşyalara baktığımızda ise halı seccade, şalvar, bir kat yatak ve yorgan, tencere tepsi, asma saat, karyola ve kazgan ve bakır aletler yer almaktadır.¹⁵⁶

¹⁵² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 25 Rebiülahir 1326, vr. 60a-4.

¹⁵³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 13 Receb 1326, vr. 91b-1.

¹⁵⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Zilkade 1325, vr. 25b-1.

¹⁵⁵ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 23 Safer 1326, vr. 47b-3/48a-1.

¹⁵⁶ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Muharrem 1326, vr. 52a-4/53b-1.

Muradiye Mahallesi sakinlerinde Çerkes Zekeriya Ağa'nın terekesinde de diğerlerinden farklı olmayacak bir şekilde kişisel eşyaları ve ev eşyaları bulunmaktadır. 18 adet yastık, 1 adet yorgan, 1 adet ayna, 2 adet yorgan, 2 farklı bakır, köhne bakır, 3 adet tencere, 4 adet sahan, 1 adet tas, 1 adet sini, balta, mangal, 1 adet tava, saat, 1 adet soba ve 2 adet mindere sahip olduğu görülmektedir.¹⁵⁷

Hicaz'da vefat eden İnegöl Kazası Emlak-ı Hümayun müdürlüğünde görevli Hacı Hasan Efendi'nin terekesinde de değerleri tek tek hesaplanarak kayıt altına alınmış ev eşyaları bulunmaktadır. Geride bıraktığı mal varlıkları arasında 8 adet farklı kıymetlerde halı seccadesi, uzun sedir halısı, 2 adet farklı kıymetlerde büyük halısı, 1 adet küçük halısı, 1 adet kilim seccade, 3 adet farklı kıymetlerde seccadesi, 4 adet yine farklı kıymetlerde kilimi ve toplamda 18 parça 2 farklı perdesi yer almaktadır.¹⁵⁸

Yenice Mahallesi sakinlerinden Arnavut Abdülbaki Ağa'nın terekesinde de farklı ev eşyaları dikkat çekmektedir. Bunlara baktığımızda 1 adet yorgan ve 1 adet yastık, 1 adet yatak ve 1 adet yorgan, 1 adet seccade, 1 adet dolap, 3 masa, Singer dikiş makinesi, 1 adet karyola, 1 adet karyola takımı, 1 adet kanepa, 1 adet battaniye, ayna, lamba, 1 adet dolap ve saat, kapaklı sahan, 25 kuruş kıymetinde çinko ve bakır tencere, bakraç, 1 adet tencere, 5 adet sini, 5 adet sabun, 1 adet tava, 1 adet süzgeç, 2 adet kazgan, kilim, 11 adet yastık, 2 adet ot minder, 1 adet adi kilim, yer kilimi, 2 adet yatak, 1 adet altı patlar, saat, 1 adet tüfek, 1 adet tabanca bulunmaktadır.¹⁵⁹

Kadimi Köyü sakinlerinden Pehlivanoğlu İbrahim Ağa terekesinde yer alan ev eşyaları şunlardır; büyük ve küçük kantar, küçük kazgan, nargile, seccade, müsta'mel şalvar ve kuşak, müsta'mel havlu, 2 adet yastık yüzü, 2 adet bir kat yatak, 2 adet saat, gömlek, entari ve don, yorgan, 6 adet yastık, mesh, sarık ve bir çift kilim.¹⁶⁰

Dikkat çeken bir diğer tereke dava kaydında ise Osmaniye Mahallesinde sakin İshakpaşa Medresesi müdürü Ahmed Nuri Efendi'nin mal varlıkları yer almaktadır. 33 farklı yazılı eser, tepsi, tava, teneke ve bakır, 5 adet yorgan, 2 adet kilim, döşek, 1 adet adi yatak, şilte, 2 adet yatak, eski çuval, 8 adet minder, 2 adet ot minder, 2 adet hasır, gül suyu, salıncak, 2 adet pamuk yastık, 3 adet yastık, 2 adet seccade, 15 adet şişe, ibrik ve çinko, camekan, 2 adet küp, 7 adet sabun, saç ayak, 2 adet iskemle, sini, küfe, 7 adet gaz yağı, lamba tahtası, zembil, fincan takımı, 3 adet levha, cezve, çay bardağı, abani sarık, 8 adet gömlek, 10 adet entari, fanila, 3 adet peşkir, 11 adet havlu, 4 adet kürk, 2 adet hırka, mesh, 3 adet

¹⁵⁷ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 25 Zilhicce 1326, vr. 55b-4/56a-1.

¹⁵⁸ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, Gurre-i Rebiülahir, vr. 62a-2.

¹⁵⁹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Cemaziyelevvel 1326, vr. 70a-3/71b-1.

¹⁶⁰ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, Gurre-i Rebiülevvel 1326, vr. 78a-2/79b-1.

kaşık takımı, ispirto takımı, heybe, 2 adet bıçak, masa saati ve hırdavat başlığı altında çeşitli aletler terekesinde değerleri verilerek sıralanmıştır.¹⁶¹

Sicil defterlerinde yukarıdakilere benzer birçok örnek bulunmaktadır. Bunun haricinde mehir dava kayıtlarında da benzer bilgiler elde etmek mümkündür. Nitekim C 226 nolu defterde 14 Şaban 1325 tarihli 226 numaralı mehir dava kaydında Bursa'nın Abdal Mahallesi sakinlerinden Nefise Hanım, kendisine ait eşyaları eski eşinden talep etmektedir. Eşyalara baktığımızda ise dört kat yatak, 5 adet yorgan, kadınlara özel boş elbise sandığı, seccade, bir çift karpuz lamba, 1 adet iğne, bir tas, 2 adet tencere 1 adet sini, leğen ve boş ibrik, çarşaf ve döşeme, 3 adet havlu ve 1 adet nakit Osmanlı lirası bulunmaktadır.¹⁶²

C 226 nolu defterde bulunan miras anlaşmazlığı davalarında ise miras kalan mal varlıkları üzerinde aile üyeleri arasında hisse anlaşmazlıkları yaşanmış ve hissesine düşen payı diğer aile üyelerinden alamayan kişiler kendilerine kalan mirasları üzerinde hak talebinde bulunmuşlardır. Bu duruma örnek olarak 11 Cemaziyülevvel 1326 tarihli 138 numaralı dava kaydı gösterilebilir. Hamidiye Mahallesi sakinlerinden Korucu Hasan Ağa zevcesi Emire Hatun'un hayatında sahip olduğu mal varlıkları vefatından sonra eşi Hasan Ağa, kız kardeşi Şerife Hatun ve erkek kardeşi Ali Ağa arasında paylaştırılmıştır. Şikâyet üzerine kıymetleri verilip sıralanan mal varlıkları ise şöyledir; 2 adet çalar saat, 10 adet kapaklı sahan, 3 adet döşek, 4 adet kapaklı tencere, 4 adet yorgan, 3 adet yastık, 3 adet çarşaf, 2 adet sandık, 2 adet bakraç, 2 oturma döşemesi, 2 adet kürek, 1 hamam takımı, 20 adet gömlek. Bu mal varlıkları aile üyeleri arasında anlaşmazlığa neden olmuş ve mirasın fuzuli olarak kullanılması üzerine taraflar şikâyette bulunmuştur.¹⁶³ Bu gibi miras anlaşmazlığı davaları sayesinde vefat eden bir kadının geride bırakabileceği mal varlıklarının neler olduğunu tespit etmek kolaylaşmıştır.

Bir diğer miras anlaşmazlığına örnek olabilecek dava ise 243 numaralı davadır. İsaviran Köyü sakini ziraat tairesinden Ömer oğlu Ali Ağa'nın mal varlıkları Maden Köyünde sakin erkek kardeşi Mustafa Ağa'ya miras kalmıştır. Fakat Mustafa Ağa'nın amcası Ali Ağa bu mal varlıkları üzerinde hak talebinde bulunmuştur. Ömer oğlu Ali Ağa'nın miras bıraktığı mal varlıklarına baktığımızda da yine aynı köyde olan tek kapılı boş bir menzil ve 1 evlek dut bahçesi, 20 adet çukur sahan, 1 adet tava, 1 adet yağ tavası, 1 adet tüfek, 1 adet kazgan, 2 adet su bakırı, 1 adet sini, 1 adet tepsi, 2 adet balık yer almaktadır.¹⁶⁴

¹⁶¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Receb 1326, vr. 85b-4/86a-1.

¹⁶² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Şaban 1325, vr. 18a-1.

¹⁶³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 11 Cemaziyülevvel 1326, vr. 76a-2.

¹⁶⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 17 Ramazan 1325, vr. 22a-3.

Kıran Köyünden Hayfe Hatun da Muradiye Köyü sakinlerinden Murad Ağa üzerinde bulunan ve kendisine ait olduğu eşyalar için hak talebinde bulunmuştur. Hayfe Hatun boşandığı eşi Murad Ağa'dan nafaka ve mehirini almışsa da eşyalarını alamadığını belirterek kıymetleriyle birlikte eşyalarını neler olduğunu sıralamıştır. Buna göre 2 adet döşek, 2 adet yorgan, 4 adet yastık, 1 adet sandık, 2 adet çarşaf, 1 adet kazgan, 1 adet güğüm, 1 adet sini, 1 adet ibrik, 1 adet kapaklı tencere, 1 adet tava, 6 adet sahan, 1 adet çorba tası, 1 adet süzgeç Hayfe Hatun'un malı olarak kıymetleriyle birlikte sıralanmıştır. Eşyalar sağlam duruyor ise Hayfe Hatun'a geri verilmesi eğer ki sağlam durmuyor ise de kıymetlerinin karşılığının verilmesi hakkında Murad Ağa'ya tenbih edilmiştir.¹⁶⁵

C 226 nolu defterden tespit edebildiğimiz kadarıyla İnegöl Kazası'nda erkek giyiminde palto, sarık, abani sarık, kuşak, şalvar, gömlek, don, mesh, entari, fanila, peşkir, kürk, hırka ve heybe gibi kıyafetler tercih edilmiştir. Kadın giyiminde ise eteklik, entari ve gömleğin tercih edildiği görülmüştür. Kişisel bakım ürünü olarak da misvak, gül suyu ve sabunun kullanıldığı bilinmektedir.

Kıyafetlerde olduğu gibi mutfakta kullanılan eşyalar için de çeşitli sıfatlar kullanılmıştır. Tahta, çinko ve bakır gibi eşyanın yapıldığı hammadde malzemesini belirten isimler sıklıkla kullanılmıştır. Bakır tepsi ve çinko tencere buna örnek verilebilir. Bunların dışında sıradan diyebileceğimiz bir İnegöl evinde kazgan, tava, güğüm, sini, tencere ve sahan gibi kap kaçak eşyalar mutfak yaşamının vazgeçilmezleridir. Yine bunlara ek olarak C 226 nolu defterde geçen mutfak eşyaları şöyledir; süzgeç tası, yayık fıçası, yağ tavası, güğüm, bardak, ibrik, leğen, süzgeç, kahve cezvesi, kahve değirmeni, fincan takımı, kevgir, tas, şişe ve kaşık takımı. Fincan takımı, kahve cezvesi ve değirmenin kayıtlarda yer alması toplumda kahve içme kültürünü de göstermektedir. Bunun yanında yine kayıtlarda yer alan nargile, sigara ve tütün de keyif verici madde olarak dikkat çekmektedir.

İnegöl Kazası'nda yaşayan kişilerin maddi güçlerine ve sosyal statülerine uygun takı aksesuarı olarak bilezik, küpe, yüzük, saat ve iğneye değer verdikleri görülmektedir. 167 numaralı dava kaydı ise bunu doğrular niteliktedir. Şöyle ki Cuma Mahallesi sakinlerinden Hatice Hanım, 400 kuruş kıymetli yedi adet elmasla kaplı altın üzerine işlemeli elmas yüzüğünü ve bir çift lira-yı Osmani kıymetindeki çarık küpesini akrabası olan Hüseyin adlı çocuk tarafından dışarı atıldığını dile getirmektedir. Dışarı atılan yüzük ve küpe Mustafa Efendi tarafından alınıp beytülmal memuruna teslim edilmiştir.

¹⁶⁵ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 16 Şevval 1325, vr. 23b-3/24a-1.

Beytülmal memuru olan Hacı Nuri Efendi ise yüzük ve küpeleri teslim etmediği için Hatice Hanım şikayette bulunmuştur.¹⁶⁶

Yatak odası eşyaları arasında sıklıkla yorgan, battaniye, yatak, döşek, çarşaf ve yastık temel eşya olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eşyalar her evde mutlaka bulunurdu. Bunlar haricinde de kıyafetleri saklamak ve korumak için dolap ve elbise sandığının kullanıldığı görülmektedir.

Evdeki zamanın büyük bir bölümünün geçirildiği ve sohbetlerin yapıldığı oturma odası eşyaları arasında ise minder, ot minder, oturak, iskemle, döşeme sıklıkla kullanılan eşyalardır. Maddi duruma göre sandalye, masa, karyola, kanepeler, koltuk, konsol gibi mobilyaların tercih edildiği bilinmektedir. Ayrıca temel ev eşyaları olarak kilim, halı, perde, seccade ve havlu her evde bulunurdu.

Toplum genelinde evleri aydınlatma aracı olarak lambanın sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Yine gaz yağı ve ispirto takımının bulunması da aydınlatma gereçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Isınma aracı olarak ise mangal ve sobaların iş gördüğü bilinmektedir. İbadetlerin vakitlerle sıkı sıkıya bağlı olması da zaman kavramının bilinmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle halk arasında saat kullanımı yaygınlaşmıştır. Mal varlıkları arasında çalar saat, duvar saati ve masa saatinin bulunması bunu kanıtlar niteliktedir. Kayıtlarda görüldüğü gibi silah ve kesici aletler olarak balta, tüfek, kürek, tabanca ve altı patlar bulunmaktadır.

Yukarıdaki örnek dava kayıtlarının incelenmesi sonucu 20. Yüzyıl başlarında İnegöl Kazası'nda ortalama bir evde bulunan mutfak, oturma odası ve yatak odası eşyalarının neler olduğu hakkında zengin bilgiler elde etmek mümkündür.

4.8.2. Kitaplar

Toplumun kültür seviyesini gösteren kitaplar, halkın olayları yorumlaması ve sorunlara çözümler getirmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Tereke kayıtlarında mal dökümleri arasında kitapların bulunması ölen kişinin eğitim seviyesini de göstermektedir. C 226 nolu defterde yer alan dava kayıtlarından sadece birinde kitaplara rastlanılmıştır. 163 numaralı tereke kaydında İshakpaşa Medresesi müdürü Ahmed Efendi'ye ait kitaplar bulunmaktadır. Terekesinde 33 farklı yazılı eserin bulunması dikkat çekmiştir. Kitaplar çoğunlukla tefsir, tasavvuf ve fıkıh alanlarına aittir. Bu eserlere baktığımızda ise 14 kuruş kıymetinde yazma *Kur'ân-ı Kerim*, 130 kuruş 20 para kıymetinde perakende kitaplar, 25 kuruş kıymetinde *Mevkufat*, 15 kuruş kıymetinde *İbn-i Sirin*, 7 kuruş 10 para kıymetinde

¹⁶⁶ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 22 Cemaziyelahir 1326, vr. 88a-2.

Ahter-i Kebir, 13 kuruş 20 para kıymetinde *Hazinetü'l-Esrar*, 50 kuruş kıymetinde *Fetava-yı Abdülrahim*, 8 kuruş 20 para kıymetinde *Tezkiretü'l-Kurtubi*, 10 kuruş 20 para kıymetinde *Fetava-yı Ali Efendi*, 13 kuruş 20 para kıymetinde *Garibü'l-Hadis*, 7 kuruş kıymetinde *Sinaniye*, 18 kuruş 20 para kıymetinde *Muhammediyye*, 40 kuruş kıymetinde *Hilyetü'n-Naci*, 23 kuruş kıymetinde *Fetava-yı Ankaravi*, 30 kuruş kıymetinde *Altı Parmak*, 5 kuruş 10 para kıymetinde *Avarifü'l-Maarif*, 10 kuruş 20 para kıymetinde *Mecmu'l-Bahreyn*, 51 kuruş kıymetinde *Fetava-yı Fevziyye*, 25 kuruş 20 para kıymetinde *Kavaid*, 10 kuruş kıymetinde *Seyyid Tefsir Sure-i Yunusi*, 25 kuruş kıymetinde *Ramüz*, 11 kuruş kıymetinde *Şerh-i İlmü'l-Fari* yer almaktadır.¹⁶⁷

İsmi geçen eserlerden *Ahter-i Kebir* Ahterî Mustafa Efendi'nin Arapça-Türkçe sözlüğüdür. Çeşitli Arapça kaynaklardan faydalanarak 1545 yılında tamamlanan eserin pek çok kütüphanede yazma nüshası bulunmaktadır.¹⁶⁸

Seyyid Muhammed Hakkı Efendi, Kur'an-ı Kerim'de yer alan sure ve ayetlerinin tefsirlerini işleyerek, tasavvuf, dualar, maddi ve manevi reçeteleri derleyip *Hazinetü'l-Esrar* adlı kitabını ortaya koymuştur.¹⁶⁹

Tezkiretü'l-Kurtubi Muhammed bin Ahmed el-Kurtubi'nin üç bölümden oluşan dünyadaki yaşam için çeşitli öğütlere yer verdiği, ölüm ve ahiret durumlarına dair açıklamalarda bulunduğu kitabıdır.¹⁷⁰

Muhammediyye Yazıcıoğlu Mehmed'in manzum eseridir. Sade ve samimi ifadelerle yazılması halk kitleleri üzerinde etkili olmuştur. Ezberlenmesi ve dinî toplantılarda okunup dinlenmesi toplumda yaygınlaşmasını sağlamış ve medrese, tekke ve camilerin yanı sıra, köy odalarında da okunup dinlenmiş, böylece yaygın din eğitiminin dayandığı en mühim eserlerden biri haline gelmiştir.¹⁷¹

Mustafa Hulusi Güzelhisari, İbrahim el-Halebi'nin ibadetlere dair yazdığı *Halebi Sagir* adlı eseri üzerine açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgiler ortaya koyarak *Hilyetü'n-Naci* adlı eserini oluşturmuştur. Bu eser, Osmanlı medreselerinde okutulan önemli kitaplar arasında yer almaktadır.¹⁷²

¹⁶⁷ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Receb 1326, vr. 85b-4/86a-1.

¹⁶⁸ Hulusi Kılıç, "Ahterî", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, ss. 184-185.

¹⁶⁹ İshak Yazıcı, "Nazillili Muhammed Hakkı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 451.

¹⁷⁰ İlyas Çelebi, "Tezkiretü'l-Kurtubi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 2, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019, s. 595.

¹⁷¹ Mustafa İsmet Uzun, "Muhammediyye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 584.

¹⁷² Ahmet Akgündüz, "Güzelhisari, Mustafa Hulusi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, ss. 331.

Terekede geçen *Altı Parmak* adlı eser Muin el-Miskin tarafından Farsça yazılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatı ve mucizelerine dair 1257 yılında yazılan ve toplam altı bölümden oluşan bu eserin tam adı *Me'aricü'n-nübüvve fi medarici'l-fütüvvedir*. Farsçadan Osmanlı Türkçesine tercüme eden Altıparmak Mehmed Efendi adına nisbetle meşhur olduğundan *Altı Parmak* adıyla anılır.¹⁷³

Garibü'l-hadis adlı eser ise hadis metinlerinde geçen farklı ve nadir kelimeleri açıklayıcı bir üslupla yazılan eserlerin ortak adına verilmektedir. Bu noktada müellifler tarafından çeşit çeşit eserler ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Ahmed Efendi'nin kitaplığında bulunan bu eserin hangi müellife ait olduğu tespit edilememiştir.

Fetava-yı Ali Efendi adlı eser, Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıl günlük hayatında karşılaştığı konularla ilgili 4.412 fetvayı bir araya getiren Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi tarafından yazılmıştır. Osmanlı Fetvahanesi tarafından en muteber kabul edilen eser döneminin dini, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutmuştur.¹⁷⁵

Fetava-yı Fevziyye adlı eser de Osmanlı toplumunda gündelik yaşam ve dini hayatla ilgili konular karşısındaki sorunlara dair Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin verdiği fetvaların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.¹⁷⁶

Fetvaların bir araya getirilmesiyle oluşan bir diğer eser ise Şeyhülislam Ankaravi Mehmed Emin Efendi tarafından yazılmış *Fetava-yı Ankaravidir*. Eser, 1686-1687 yılları arasında şeyhülislamlık görevinde bulunduğu zaman evlenme, boşanma, vakıf, satım, kiralama ve yargılama gibi konular üzerine verilen fetvalarını içermektedir.¹⁷⁷

Örneği verilen terekeden başka hiçbir dava kaydında kitap varlığına rastlanılmamıştır. Bu durum kitap sahibi olma ve okuma hususunda İnegöl halkının çok istekli olmadığı bir göstergesi olabilir. Kitap sahibi olunmamasının nedenlerinden birisi alım gücünün yetersizliği ilgili olabileceği gibi sözlü kültürün yaygınlığı da kitap sahibi olma gerekliliği noktasında olumsuz bir faktördür.¹⁷⁸

¹⁷³ Yusuf Şevki Yavuz, "Mearicü'n-Nübüvve", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, ss. 209-210.

¹⁷⁴ Mehmet Yaşar Kandemir, "Garibü'l-Hadis", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s. 376.

¹⁷⁵ Cengiz Kallek, "Fetava-yı Ali Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 438.

¹⁷⁶ Salim Ögüt, "Fetava-yı Fevziyye", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 443.

¹⁷⁷ Ahmet Akgündüz, "Fetava-yı Ankaravi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, ss. 438-439.

¹⁷⁸ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 184-185.

5. C 226 NOLU İNEGÖL ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE EKONOMİK HAYAT

5.1. TARIM VE HAYVANCILIK

İklim, coğrafi konum, toplumsal yapı ve insan gücü unsurlarının bir araya gelmesi Anadolu'nun tarımsal zenginliğinin ortaya çıkmasında büyük bir rol oynamıştır. Kepecioğlu "*İnegöl Ovası bu kazanın ziraî önemini artırır. İnegöl'ün havası güzel ve latiftir. Ahalisi çalışkandır. Umumiyetle ticaret, ziraat ve ormancılıkla meşguldür*" ifadesiyle Anadolu'nun taşıdığı tarım potansiyelinin İnegöl Kazası'nda da bulunduğundan bahsetmektedir.¹⁷⁹

İnegöl Kazası, bulunduğu coğrafi konum itibariyle dağlık ve ormanlık bir arazide olmasından dolayı İnegöl Ovası'ndan başka ziraata uygun tarım alanına sahip değildir.¹⁸⁰ Senelik 250.000 kilo yaş koza, tahmini olarak 550.000 kilo buğday, 130.000 kilo arpa, 15.000 kilo mısır, 50.000 kilo burçak, 20.000 kilo susam ve 150.000 kilo ceviz üretildiği ve Bursa civarı kazalara gönderildiği bilinmektedir. Bununla birlikte halkın ihtiyacı nispetinde arpa, mısır, çavdar, fasulye, mercimek, nohut, soğan, sarımsak gibi sebze türü gibi temel tarım ürünleri hemen her yerde yetiştirilmekteydi.¹⁸¹ Kazaya bağlı olan Domaniç Nahiyesi ziraatı engelleyecek biçimde taşlık bir araziye sahiptir. Bu nedenle buğday ve arpa gibi hububat ve afyon ile anason ekiminin gerçekleştiği doğu ve kuzey bölgelerindeki bazı bölgelerde ziraata elverişli arazi bulunmaktaydı. Ayrıca burada yetişen arpanın bira yapımında kullanılmak üzere Bozüyük İstasyonu üzerinden nakil yapılarak ticareti gerçekleştirilmektedir. Yenice Nahiyesi'nde ise diğer bölgelere kıyasla her çeşit hububat ile sebze ve meyve ekimi gerçekleşmekteydi. Kilitli ipek kozası üretimi yapılmakta ve üzüm, kavun, karpuz gibi meyveler yetiştirilmektedir.¹⁸²

İnegöl Kazası'nda tarıma dayalı ekonominin yanında hayvancılık ve keresteciliğin yapıldığı görülmektedir. Beslenme, ulaşım ve tarımda bir araç olarak kullanmanın vazgeçilmez unsuru olan hayvan yetiştiriciliği Osmanlı Devleti'nin her coğrafyasında yaygın olarak yapılmaktadır. Bu nedenle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık her insan için en önemli ekonomik faaliyetlerden biri olmuştur. İnegöl Kazası'nda da büyükbaş ve

¹⁷⁹ Kamil Kepecioğlu, "İnegöl", Bursa Kültüğü, C. 2, 1. b., Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009, s. 236-237

¹⁸⁰ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 323.

¹⁸¹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, s. 380.

¹⁸² Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, ss. 327-329.

küçükbaş hayvancılığın yapıldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Mera arazilerinde koyun ve keçi beslenilmekte ve sütlerinden tereyağı üretimi yapılmaktadır.¹⁸³

Ekonomik duruma göre ekip biçilen tarla haricinde dut bahçeleri ve üzüm bağlarının bulunduğu görülmektedir. 1896 yılında 8.000 dönüm miktarda olan dut ağaçlarından beslenen ipek böceği sayesinde yaş koza üretimi yapılmaktadır. Ürünlerin en fazla talep edileni ve en çok gelir getireni ipek kozası olmasından dolayı kaza genelinde ipek üretimi yaygınlaşmış durumdaydı. Kozalar önce İnegöl'de bulunan ipek fabrikalarına işlemek üzere gönderildikten sonra Bursa ve çevresi fabrikalarına sevk edilmektedir.¹⁸⁴ Dut bahçesi dışında bağları bulunan kişilerin üzüm ve tütün yetiştiriciliğiyle meşgul oldukları bilinmektedir.¹⁸⁵

İnegöl Kazası dahilinde ormanlık alanın 9.500 dönüm miktarda olup buradaki ağaçlardan kereste ticareti yapıldığı bilinmektedir. Ticaret ihtiyacı gereği de tahta biçmek için 30'a yakın bıçkı fabrikası oluşturulmuştur. Halkın ihtiyacının karşılanması noktasında da 130.000 dönüm daha orman bulunmaktadır.¹⁸⁶ Bu bilgiler ışığında İnegöl Kazası'nın zengin orman varlığına sahip olduğu görülmektedir. Halkının bir kısmı tarımla meşgul olurken bir kısmı bunun ticaretini yapmakta bir kısmı da ormanlardaki keresteleri sevk etmekle meşgul olmaktadır. Fakat kaza dahilinde yolların azlığı nedeniyle ormanlara erişmekte güçlük yaşanmış ve bu nedenle kaliteli kerestelere ulaşmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir.¹⁸⁷

Kadınların da üretimde rol oynadıkları görülmektedir. Baş örtüleri ve halkın ihtiyacı noktasında yeterli miktarda pantolon ve gömlek, pamuk bezi, bürümcük cinsinde ipekten yapılmış ince bez, çarşaf, yün kuşak dokumacılığı ile uğraşmaktadırlar.¹⁸⁸ Böylece kaza genelinde ekonominin canlanmasında kadınların da önemli bir yeri bulunmaktadır.

Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda İnegöl Kazası'nın ekonomisi temelde tarım, hayvancılık ve ticarete dayandığı görülmektedir. C 226 nolu deftere baktığımızda ise konuyla alakalı olan dava kayıtlarında yer alan tarla, bağ, dut bahçeleri, tarımsal ürünler, hayvan varlıkları ve mesleki lakaplar hakkında bilgiler bulunması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinde yer alan bilgiler ile C 226 nolu defterde yer alan bilgileri

¹⁸³ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s.326.

¹⁸⁴ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 23, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1314, ss. 307-308.

¹⁸⁵ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 322.

¹⁸⁶ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 23, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1314, s. 312.

¹⁸⁷ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 323.

¹⁸⁸ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, s. 381; Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, s. 323.

karşılaştığımızda İnegöl Kazası'nın ekonomik hayatı hakkında değerlendirmeler yapmak mümkün olmuştur.

İnegöl Kazası'nda yaşayan kişilerin ekonomik uğraşları ve geçim kaynaklarının belirlenmesi noktasında vefat eden kişilere ait tereke dava kayıtları önemli bir yere sahiptir. Bilindiği üzere mahkeme tarafından hazırlanan tereke kayıtlarında vefat eden kişiye ait olan her türlü mal varlığına piyasa değerinde belirli bir fiyat belirlenmektedir.¹⁸⁹ Belirlenen bu fiyatlar neticesinde kişinin ve kazanın ekonomik durumunun belirlenmesi mümkün hale gelmektedir. Ayrıca bazı tereke kayıtlarında tarım ve hububat ürünleri yer almakta ve bunların da kilo cinsinden kıymetleri belirlenmektedir. Yine ulaşıldığı kadar hayvanların cinsleri tespit edilebilmektedir. Bu sayede kaza genelinde hangi tarım ürünlerinin ve hangi hayvanların yetiştirildiğini tespit etmek mümkündür.

C 226 nolu defterde kişilerin geçim kaynağı olarak hayvancılıkla uğraştığını gösterebilecek bilgilerin yer aldığı tereke dava kayıtları yer almaktadır. Defterde bulunan toplam 16 adet tereke dava kaydından 3'ünde çeşitli hayvan cinslerinden bahsedilmektedir. Bu durum terekesi tutulan kişilerin hayvancılıkla uğraştığını göstermektedir. Dava kayıtlarından sadece bir tanesi istisnai bir nitelik taşımaktadır. Bahsedilen kayıt Burhaniye Mahallesi ahalisinden olup Hicaz'da vefat eden Abdullah oğlu Bekarzade Hüseyin Ağa'nın 51 numaralı tereke dava kayıdır. 23 Safer 1326 tarihinde terekesi tutulan Bekarzade Hüseyin Ağa'nın mal varlıkları arasında 65 kuruş kıymetinde 1 adet manda ineği, toplam 1.200 kuruş kıymetinde 2 adet kısarak tay, 350 kuruş kıymetinde karasığır ineği bulunmaktadır. Bunlardan hariç 15.774 kuruş 74 para kıymetinde çeşit çeşit top kumaşlara sahip olduğu görülmektedir. Bekarzade Hüseyin Ağa'nın kumaşçılık ticareti yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁰ Böylece Bekarzade Hüseyin Ağa'nın sahip olduğu hayvanlar günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak için etinden ve sütünden yararlandığı varlıklar olarak gözükmektedir.

25 Rebiülahir 1326 tarihinde terekesi tutulan Hicaz'da vefat eden Yenice Mahallesi sakini Mehmed Efendi oğlu Karakadı Hacı Süleyman Ağa'nın terekesinde 800 kuruş kıymetinde at takımı, 500 kuruş kıymetinde 1 adet öküz, 500 kuruş kıymetinde manda, 500 kuruş kıymetinde 2 adet malak, yine 500 kuruş kıymetinde 2 adet karasığır ineği bulunmaktadır.¹⁹¹ Süleyman Ağa'nın sahip olduğu hayvanlar hem tarımsal üretimde araç

¹⁸⁹ Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, 1953, s. 52.

¹⁹⁰ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 23 Safer 1326, vr. 47b-3/48a1.

¹⁹¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 25 Rebiülahir 1326, vr. 66a4-67b-1.

olarak hem de etinden ve sütünden yararlandığı besin ihtiyacının giderilmesi noktasında tükettiği ürün olarak karşımıza çıkmaktadır.

141 numaralı dava kaydında ise Kadimi Köyünden olup 1326 yılı Rebiülevvelin ilk günü mal varlıkları hesaplanan Mehmed oğlu Pehlivanoğlu İbrahim Ağa'nın terekesi yer almaktadır. 650 kuruş kıymetinde 1 adet malak, 1400 kuruş kıymetinde manda ineği, 1.400 kuruş kıymetinde alet takımıyla birlikte 1 çift manda ineği, toplam kıymeti 5.412 olan 44 adet kuzulu koyun, 1.680 kıymetindeki 21 adet oğlaklı keçi, 532 kıymetinde 19 adet kızıl tüylü hayvanları bulunmaktadır.¹⁹² İbrahim Ağa'nın 44 adet kuzulu koyun ve 21 adet oğlaklı keçiye sahip olması küçükbaş hayvancılıkla uğraştığını göstermektedir. Tereke dava kayıtlarından başka ailenin miras taksimi konusunda anlaşmazlıkları üzerine yapılan şikayetler nedeniyle kendilerine ait hisselerin verilmesi noktasında talep davaları da bulunmaktadır. Defterde “*dava-yı hisse*” olarak geçen bu kayıtlarda vefat eden kişinin ardında bıraktığı her türlü mal varlığı bazen fiyatları belirtilerek bazen de fiyatları belirtilmeden davacılar tarafından dile getirilmektedir. Ayrıca bu dava kayıtlarında aile üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıklar sayesinde de aile içi bağları görmek mümkündür. Defterde yer alan tereke dava kayıtlarında vefat eden kişiye ait gayr-i menkul mallara rastlanılmamıştır. Fakat hisse davalarında kişiye ait dört tarafında bulunan komşuları belirtilerek gayr-i menkul mal varlıkları da yer almıştır. Konuya örnek olabilecek 139 numaralı dava kaydında vefat etmiş olan Doma Köyü sakinlerinden Halil Ağa'nın mal varlıkları yer almaktadır. Davanın açılmasına neden olan durum ise Halil Ağa'nın büyük oğlu Ahmed Ağa'nın babalarından kalan mirasta kız kardeşlerine ait hisseleri gasp etmesidir. Kız kardeşler Fatma, Reşide, Hamide ve Akide hanımlar bu durumdan şikayetçi olarak kendilerine ait hisseleri Ahmed Ağa'dan talep etmektedir. Babaları Halil Ağa'dan miras kalan mal varlıklarına baktığımızda ise Doma Köyünde bulunan iki katlı 4 odalı bir ev, aynı avlu içerisinde ahır ve samanlık, yine aynı köyde 3 dönüm üzüm bağı ve 1.5 dönüm dut bahçesi, Küçük Pınar mevkiinde 1.5 dönüm dut bahçesi, 162 kuruş kıymetinde 2 çift karasığır öküzü, 1.080 kuruş 1 çift manda öküzü, 1.080 kuruş kıymetinde 1 adet tay, 1080 kuruş kıymetinde 20 adet keçi, 216 kuruş kıymetin 1 adet eşek, 1.750 kuruş kıymetinde 50 adet İstanbul hinta, 1.000 kuruş kıymetinde 50 adet İstanbul şeker, 102 guruş kıymetinde 5 kile burçak, 150 kuruş kıymetinde 10 kile alef, 750 kuruş kıymetinde 50 kıyye bakraç, 324 kuruş kıymetinde 2 adet araba takımı bulunmaktadır.¹⁹³ Mal varlıkları arasında dut bahçesi ve üzüm bağı olması, ölen kişinin

¹⁹² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, Gurre-i Rebiülevvel, vr. 78a-2/79b-1.

¹⁹³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 3 Cemaziyelahir 1326, vr. 77b-1.

kozacılık ve bağıcılıkla uğraştığını göstermektedir. Ayrıca sahip olduğu bağ ve bahçeyi sürmek için 2 çift karasığır öküzü ve 1 çift manda öküzü olması da bunu desteklemektedir. Bir diğer hisse davası ise Mustafa kızı Hanife Hatun'un eşinin kız kardeşi Ayşe Hatun'a karşı şikayette bulunmasıdır. Edebey Köyü sakinlerinden olan Molla Haliloğlu Ali'nin sahip olduğu mal varlıkları eşi, kız kardeşi Ayşe ve erkek kardeşi Mustafa arasında taksim edilmiştir. Fakat paylaşılan mallardan kendisine ve Mustafa Ağa'ya düşen hisseyi Ayşe Hatun fuzulen gasp etmek ve kendilerine ait hisseleri vermemektedir. Bunun üzerine Ali Ağa'nın sahip olduğu mal varlıkları sıralandığında Edebey Köyünde bulunan bir ev, 2 dönüm dut bahçesi, Bağlar mevkiinde 3 dönüm üzüm bağı, 3 adet inek, 1 adet karasığır tosunu, 1 çift manda, 1 adet araba, 1 adet üzüm oluğu yer almaktadır.¹⁹⁴ Ali Ağa'nın üzüm bağı ve dut bahçesinin yanında tarımda kullanmak üzere manda ve öküz cinsinden hayvanlara sahip olması onun tarımla uğraştığını göstermektedir. Ayrıca sahip olduğu 1 adet üzüm oluğundan Ali Ağa'nın pekmez ve şıra yapımıyla uğraştığını varsayabiliriz. Görüldüğü gibi burada mal varlıklarına ait fiyatlar belirtilmemektedir. Bu nedenle miras kalan mal varlıkların da değerleri bilinmemektedir.

474 numaralı bir diğer hisse davasına baktığımızda da durum yine aynıdır. Genci Köyü sakini olup 16 yıl önce vefat eden Mollaoğlu Emin Ağa'nın miras kalan mal varlıkları üzerinde fuzulen gasp şikâyeti bulunmaktadır. Miras, eşi Zeynep Hanım, oğlu İbrahim ve kızı Kafiye arasında paylaştırılmıştır. Fakat oğlu İbrahim'in vefat etmesi üzerine kendi hissesi onun çocuklarına aktarılmıştır. Böylece İbrahim'in hissesi eşi Saliha, oğlu İsmail, Halil, Emin ve kızı Emine arasında paylaştırılmıştır. Fakat kendisine miras kalan mal varlıkların İsmail Ağa tarafından zapt edildiği noktada Emin Ağa'nın kızı Kafiye Hatun şikayetçi olmuştur. Yani İsmail Ağa, halası Kafiye Hatun'a miras kalan mal varlıkları üzerinde hak talebinde bulunmuştur. İsmail Ağa, bu mal varlıklarının babasından ona miras kaldığını ve babasından duyduğu kadarıyla da dedesi Emin Ağa'dan 1 ev, 1 inek, 1 koyun ve 1 keçinin ona miras kaldığından bahsetmektedir. Ayrıca İsmail Ağa babası hayattayken bile halası Kafiye Hatun'un dedesi Emin Ağa'dan miras kalan mal varlıkları hakkında bir hak talebinde bulunmadığını belirtmektedir. Emin Ağa'nın kızı Kafiye Hatun'a miras bıraktığı mal varlıklarına baktığımızda da Genci Köyünde yer alan 2 dönüm dut bahçesi, 1 dönüm meyve bahçesi, 5 dönüm kestanelik ve bir miktar yine üzüm bağı bulunmaktadır.¹⁹⁵

¹⁹⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 29 Şaban 1325, vr. 19b-3/20a-1.

¹⁹⁵ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 25 Rebiülahir 1327, vr. 143b-1.

C 226 nolu defterde yer alan dava kayıtları ve Hudâvendigâr Vilayeti Salnamelerinde yer alan bilgiler karşılaştırıldığında İnegöl halkının geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Defterde bulunan tereke ve hisse dava içeriklerindeki tarla, bağ, bahçe gibi gayr-i menkuller, tarımsal ürünler, tarımsal aletler ve hayvan cinslerinden yola çıkarak 20. yüzyıl başlarında da halkın geçimini tarım ve hayvancılıkla sürdürdüğünü görmekteyiz. İnegöl Kazası genelinde beslenen bütün hayvan türleri ve tarla, bağ, bahçelerin bulunduğu arazi miktarları hakkında kesin bir bilgi vermek C 226 nolu defterden ulaşılan bilgiler çerçevesinde mümkün gözükmemektedir. Ancak hayvanların cinsinden anlaşıldığı gibi büyükbaş hayvancılığın tarla sürmede bir araç olarak kullanılmak üzere yaygın olduğu görülmektedir. Küçükbaş hayvancılığın ise süt, tereyağı, deri ve yün gibi ihtiyaçların karşılanması noktasında bir uğraş olduğu tahmin edilmektedir.

5.2. TİCARET

Belli bir teknik ve pratik ile kazanılmış sistemli bilgi ve becerilere dayalı, belirli kurallar çerçevesinde yapılan iş, uğraş faaliyetine meslek denilmektedir İnsanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için sürdürülen meslekler aynı zamanda kişinin ekonomik durumunu da belirtmektedir.¹⁹⁶

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde salnamelerde kaza genelinde bulunan dükkân, fabrika, han, hamam, fırın gibi ticaret hayatını yansıtan işletmelere dair önemli bilgilerin yer verildiği görülmektedir. 1892/1893 yılına ait Hudâvendigâr Vilayet Salnamesine göre İnegöl Kazası'nda 5 ipek fabrikası, 1 bedesten, 2 hamam, 7 fırın, 13 debbağhane, 20 mağaza, 305 dükkân bulunmaktadır. İnegöl Kazasına bağlı olan Domaniç Nahiyesinde 20 dükkân, Yenice Nahiyesinde ise 3 hamam, 3 han ve 35 dükkân yer almaktadır.¹⁹⁷

1898/1899 tarihli salnamede ise kaza merkezinde 13 han, 23 hamam, 574 dükkân, 16 fırın, 15 debbağhane, 16 yağhane, 8 ipek fabrikası, 2 dakik fabrikası, 11 mağaza, 1 gazhane bulunurken bağlı nahiyelerden Domaniç'te 23 dükkân Yenice'de 3 hamam, 3 han ve 8 ipek fabrikası bulunmaktadır.¹⁹⁸

1906/1907 yılına ait Hudâvendigâr Vilayet Salnamesi'ne baktığımızda ise 20. yüzyıl başlarındaki İnegöl Kazası'nda bulunan işletmelere dair bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Buna göre kaza genelinde 500 dükkân, 1 gazhane, 1 selhhane, 3 hamam, 1 ipek

¹⁹⁶ Altuğ Ortakçı, "Şer'iyye Sicillerinde Hareketle 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Geçerken Çorum'da Meslekler", *Hittit üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S. 1, 2011, s. 107; Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 296-97.

¹⁹⁷ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 19, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1310, ss. 385-391.

¹⁹⁸ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316, ss. 322-329.

fabrikası, 1 yağ fabrikası, 1 yağhane, 18 fırın bulunmaktadır.¹⁹⁹ Salnamelerde yer alan bu gibi işletmelerin varlığı bize İnegöl Kazası'nda ticaret hayatının canlılığını göstermektedir.

Hukuki yargı ve hükümleri içeren şer'iyeye sicilleri, ait olduğu dönemin halkının sosyal ve ekonomik hayatı hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bunlardan biri de halkın meşgul olduğu ekonomik uğraşını gösteren mesleklerdir. C 226 nolu defterde tespit edilen meslekler çoğunlukla dava kayıtlarında kişi isminin önünde sıfat olarak yer alan lakaplar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Meslek belirten lakaplar kaza genelinde hangi ekonomik faaliyetlerin yapıldığı hakkında bilgiler vermektedir. "Sosyal Statü, Lakaplar ve Unvanlar" başlığında meslek belirten lakaplarla 20. yüzyıl başlarında İnegöl Kazası'nda yer alan ekonomik faaliyetlerin neler olduğunu tespit etmek mümkün olmuştur. Buna göre Kalaycı, Dellalbaşı, Helvacı, Kilimci, Kunduracı, Debbağ, Nalbur, Hamamcı, Terzi, Demirci, Berber, Yorgancı, Ziraatçı, Mücellid, Gazhaneci, Sünnetçi, Çilingir, Kahveci, Şekerci, Arabacı, Tekerci, Bezzaz, Kasap gibi lakaplar bu meslek gruplarının varlığını ortaya koymaktadır. Lakaplar dışında tereke dava kayıtlarında da vefat eden kişinin ardında bıraktığı mal varlıkları meslekleri ve ekonomik durumları hakkında bilgiler sunmaktadır.

Vefat eden kişinin mal varlıkları içinde özellikle ticari değer taşıyan aynı cins malların bulunması kişinin tarımla, hayvancılıkla veya ticaretle uğraştığını göstermektedir. Bir önceki bölümde tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kişilerin tereke dava kayıtlarına yer verilmişti. Burada ise ticaretle uğraşan kişilerin tereke dava kayıtlarına yer verilerek İnegöl Kazası'nda ticaret hayatı ortaya konulacaktır. Bu noktada C 226 nolu defterde vefat eden kişinin mal varlıkları sayesinde ticaret ile meşgul olduğunu belirten 5 tereke dava kaydı yer almaktadır. 220 numaralı dava kaydında Burhaniye Mahallesi sakini olan Bosna muhacirlerinden Hacı Salih oğlu Bezzaz Hacı İbrahim'in terekesi yer almaktadır. Terekesinde yer alan mal varlıklarına ve takdir edilen fiyatlara baktığımızda toplam tereke değeri 8.526 kuruştur. Lakabında da anlaşılacağı gibi kendisi kumaşçılık mesleğiyle ilgilenmektedir. Ayrıca terekesinde yer alan çeşit çeşit kumaşlar da bunu doğrulamaktadır. Buna göre toplamda 447 kuruş 65 para kıymetinde 3 çeşit pazen kumaş, 594 kuruş 10 para kıymetinde 4 farklı keten kumaş, 1.383 kuruş 43 para kıymetinde 7 farklı basma kumaş, 84 kuruş 16 para kıymetinde 5 farklı Amerikan kaput kumaş, 807 kuruş 82 para kıymetinde 10 farklı alaca kumaş, 153 kuruş 35 para kıymetinde viskon

¹⁹⁹ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324, ss. 380-381.

kumaş, 35 kuruş 24 para kıymetinde muhacir bezi, 144 kuruş 40 para kıymetinde 17 farklı şal, 32 kuruş 20 para kıymetinde ipekli şal ve günlük kullanım için farklı çeşitlerde ürünler bulunmaktadır.²⁰⁰

Bir diğer tereke dava kaydından yine bezzaz esnafından olan Hicaz'da vefat eden Yenice Mahallesi sakini Hacı Ahmed oğlu Bezzaz Hacı Mehmed'in sahip olduğu mal varlıkları yer almaktadır. Terekesinde 884 kuruş 10 para kıymetinde 5 farklı çeşit top alaca kumaşlar, 2.038 kuruş 60 para kıymetinde çeşit çeşit kuşaklar, 27 kuruş kıymetinde kaşmir kumaş, 81 kuruş kıymetinde kadife kumaş, 37 kuruş kıymetinde 11 adet peştamal, 42 kuruş 20 para kıymetinde elmasiye kumaş ve kişisel eşyaları yer almaktadır. Terekesinde bulunan mal varlıkları ise toplamda 9.646 kuruş değerindedir.²⁰¹ Lakabında yer alan Bezzaz ifadesi ve terekesinde bulunan kumaşlar, Hacı Mehmed'in geçimini kumaş ticaretiyle sürdürmüş olduğunu göstermektedir.

Yine aynı meslek dalından olduğunu düşündüğümüz Burhaniye Mahallesi ahalisinden olan Bosna muhaciri Bekarzade Hüseyin Ağa'nın terekesinde de çeşit çeşit, metrelerce kumaşlar bulunmaktadır. Terekesinin toplam değeri ise 56.735 kuruştur. Metre olarak değerleri verilip toplam değerleri ortaya konulan kumaşların genel toplam değeri ise 15.935 kuruş 74 paradır. Ayrıca tereke kaydında metrelerce kumaşlar dışında kendi kişisel ev eşyaları ve hayvanları bulunmaktadır. Sahip olduğu hayvanlar ise 2.200 kuruş kıymetinde olup²⁰² yeme ve içme ihtiyacı doğrultusunda beslediğini düşündürmektedir. Terekesinde yer alan metrelerce kumaşın bulunması Hüseyin Ağa'nın kumaş ticaretiyle uğraştığını kanıtlar niteliktedir.

Şekerci esnafından olan Mustafa oğlu Hacı Kazım Ağa'nın terekesi de bizlere İnegöl Kazası'nda şekercilik mesleğinin donanımlı bir şekilde icra edildiğini göstermektedir. Şöyle ki terekesinde 1.356 kuruş 30 para kıymetindeki kendi mamulâtı olan ürünler yer almaktadır. 300 kuruş kıymetinde şeker makinesi, toplam 728 kuruş kıymetinde iki ayrı büyüklükte mermer taşı, 155 kuruş kıymetinde aletler, çeşit çeşit kavanozlar ve tenekeler bulunmaktadır. 35 kuruş kıymetinde küçük bir vezne ve 80 kuruş kıymetinde büyük vezneye sahip olması ayrıca 250 kuruş, 150 kuruş, 120 kuruş ve 25 kuruş kıymetindeki ayrı ayrı bulunan 4 adet camekanların²⁰³ varlığı şekerci olarak satış yaptığı bir dükkâna sahip olduğunu göstermektedir. Fakat burada dükkânın kendi gayr-i menkulleri arasında yer almaması ise kiracı olarak işletmeye sahip olduğunu düşündürmektedir.

²⁰⁰ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 15 Muharrem 1325, vr. 15b-3/16a-1.

²⁰¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 18 Rebiülahir 1326, vr. 56a-2.

²⁰² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 23 Safer 1326, vr. 47b-3/48a-1.

²⁰³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 5 Muharrem 1326, vr. 52a-4/53b-1.

Esnaf olarak mesleğini icra eden bir diğer kişi de Burhaniye Mahallesi sakinlerinden vefat eden Bosnalı Bakkal Abdi Ağa'dır. Hem lakabından hem de terekesinde yer alan mal varlıklarından Abdi Ağa'nın bakkal esnafından olup ticaret ile uğraştığını göstermektedir. Terekesinde yer alan ürünler ise piyasada hangi malların var olduğunu göstermektedir. Bu noktada 50 kuruş 30 para kıymetinde farklı çeşitlerde sigara kağıtları, 61 kuruş 60 para kıymetinde 16 paket kibrit, 17 kuruş 20 para kıymetinde 150 dirhem miktarında çay, 4 kuruş 20 para kıymetinde 150 dirhem miktarında tuz, 6 kuruş kıymetinde lamba ve fitil aparatları, 7 kuruş 20 para kıymetinde 5 adet lamba, 6 kuruş 10 para kıymetinde 5 adet lavanta şişesi, 4 kıyye pirinç 7 kuruş, 13 kuruş 25 para kıymetinde olan toplam 40 kuruş 20 para 3 kile şeker, 25 kuruş kıymetinde 2 kıyye karabiber, 3 kuruş kıymetinde kına, 7 kuruş 20 para kıymetinde 5 adet sabun, 9 kuruş kıymetinde 5 adet sarımsak, 14 kuruş kıymetinde 12 kıyyelik sandıkta tuz, 5 kuruş kıymetinde 40 demet çıra bulunmaktadır.²⁰⁴ Ayrıca şeker, kahve, sirke ve gaz gibi temel ihtiyaç ürünleri tespit edilmişse de ölçü ve kıymetlerinin okunmasında güçlük çekilmiştir. Bu nedenle bu ürünlerin değerleri ortaya konulamamıştır.

C 226 nolu defterde ticaret hayatı hakkında bilgilerin bulunduğu örnek verilen tereke dava kayıtları ile İnegöl Kazası'nda hangi mesleklerin icra edildiği hakkındaki ipuçlarına ulaşılmıştır. İncelenen terekelerden yola çıkarak 20. Yüzyılında başlarında İnegöl Kazası'nda canlı bir ekonomik yapının var olduğunu söylemek mümkündür.

5.3. PARA VAKIFLARI

Arapça kökenli bir kelime olan vakıf, hukuk terimi olarak bir malı kamuya ait olmak üzere alım ve satımdan alıkoyup gelirini dini, toplumsal ve hayır amaç için halka tahsis etmektir.²⁰⁵ Birçok kişi tarafından maddi bir beklenti olmadan insanlara iyilik, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma duygusu temelinde vakıflar kurularak toplumun hizmetine sunulmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenliğin ve dayanışmanın bir esası olarak kabul edilen vakıflar, toplumsal gelişimde önemli bir rol oynamıştır.²⁰⁶ Vakfiye adı verilen hukuki belgelerde vakfın adı, konusu, vakfedilen malların durumu, vakıftan faydalanacak kişiler, vakfedenin şartları ve vakfın kimler tarafından nasıl işletileceği gibi hususlar yer almaktadır. Vakfiyeler, şahitler huzurunda düzenlenip kadı

²⁰⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 10 Safer 1327, vr. 128a-3/129b-1.

²⁰⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmî ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, Haz. Abdullah Karaman, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016, s. 210.

²⁰⁶ Bahaeddin Yediylidiz, "Vakıf", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 479; Kayhan Orbay, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları (Vakfiyeler, Şer'iyye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrir Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri)", *Vakıflar Dergisi*, S. 29, 2005, ss. 29-30.

tarafından onaylanarak mahkeme sicillerine kaydedilmiştir. Bu noktada şer'îye sicilleri, vakıfların işleyişleri hakkında kayıtlar içermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.²⁰⁷ Bayındırlık, ziraat işleri, sosyal yardım hizmetleri, dini yapı ve eğitim binaları inşası gibi kamu yararına olan hizmetler Tanzimat döneminden önce Osmanlı Devleti'nin görevleri arasında bulunmamaktaydı. Bu görevler vakıflar tarafından karşılanmış ve kamu yararına olan yapılar vakıf yoluyla yapılmıştır. Birçok hayırsever kişi tarafından kamu hizmeti veren vakıf şeklinde medrese, kütüphane, hastane, han, hamam, kervansaray, çeşme ve köprü gibi yapılar inşa edilmiştir. Bu özelliği ile vakıflar, Osmanlı kentlerinin büyüüp gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca vakıflar, yoksul çocukların ve dulların bakımı, kimsesizlerin ve ihtiyarların ihtiyaçlarının giderilmesi ve muhtaç kimselerin her türlü ihtiyacının karşılanması gibi dinen ahlaki ve insani sorumlulukların yerine getirilmesinde insanlara yardımcı olmak amacıyla birçok alanda faaliyet göstermiştir. Bu yönde toplumsal hayatı düzenli bir şekilde tesis etmesi bakımından Türk-İslam kültürü insanları vakıf kurmaları için teşvik etmiştir.²⁰⁸

Vakıflar, taşınabilir (menkul) ve taşınamaz (gayri-menkul) mallar şeklinde ele alındığında, doğrudan doğruya kendisinden yararlanılmayıp gelirden yararlanan ve bizzat kendisinden yararlanılıp kamu yararına işleyen şeklinde ikiye ayrılmaktadır.²⁰⁹ Menkul mallar içinde nakit para, silah, kitap, elbise ve hububat yer alırken gayr-i menkul mallar içinde kamu yararına iş gören ve başka yere taşınması mümkün olmayan cami, medrese, mektep, han, hamam, çarşı, köprü, çeşme, arsa ve arazi gibi hayır kurumları yer almaktadır.²¹⁰ Birinci grup, ikinci grubu destekler mahiyette olduğu için bir değişim aracı olarak kullanılan para diğer taşınır mallardan ayrılmaktadır. Konumuz olan para vakıfları, sermayesinde nakit para bulduran ve nakit paranın işletilip gelir getirmesiyle oluşturulmuştur. Bu noktada para vakıfları birinci grupta yer almaktadır. Belirli bir amaç doğrultusunda bağışlanan nakit para, yatırıma dönüştürülerek elde edilen gelire belirlenen amaçlar doğrultusunda harcanmaktadır. Böylece kamusal ihtiyaçların karşılanması için oluşturulan para vakıfları, Osmanlı iktisadî hayatında önemli bir kredi ve finans kaynağı olmuştur.²¹¹

²⁰⁷ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 192-193; Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 478.

²⁰⁸ Nazif Öztürk, *Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, ss. 2-3.

²⁰⁹ Cafer Çiftçi, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 36, s. 80.

²¹⁰ Nazif Öztürk, *Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, ss. 80-81; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul: Bilge Yayınevi, 2003, ss. 131-132.

²¹¹ Cafer Çiftçi, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 36, ss. 80-83.

Nakit paralardan elde edilen gelir, vakfiyede belirtilen hayır işlerine harcandığı gibi çeşitli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için de kullanılmıştır. Para vakıflarına ait birkaç dava kaydına C 226 nolu defterde rastlanmıştır. Kayıtlarda nakit paranın işletilmesi için belirlenen şartları içeren vakfiye kayıtlarıdır. Bu vakfiye kayıtlarında vakıf paralarının hangi yollarla işletilmesi gerektiğine dair bilgiler yer almaktadır. Kurşunlu Karyesinden İbrahim Efendi ibn Ali tarafından 1.000 kuruş vakf edilmiştir. Müteveli olarak köyden Abdullah Başoğlu Mehmed Ağa tayin edilmiştir. Vakfedilen paranın işletilmesi *ale'l-vechi'l-helâl ba-yed-i mütevellî rehn-i kavî (rehin ve teminat) ve kefil-i melî (borcu ödeme gücüne sahip kefil) ile erbâğ ve istirbâh olunub senevî hâsil olacak gallesini karye-i mezkûrede mukaddema binâ ve inşâ olunan Dere camî-i şerîfde hitâbet vazîfesini ifâ iden zâta virile* ifadeleri kullanılarak iki şarta bağlanmıştır. *Rehn-i kavî* (rehin ve teminat) ve *kefil-i melî* (borcu ödeme gücüne sahip kefil) şeklindeki iki şart ile vakfedilen paranın işletilmesine izin verildiği görülmektedir. Burada vakfedilen paranın işletiminden gelen senelik gelirin Dere Camisinde görevli hatibe verilmesi ifadeleri yer almaktadır. Vakfının tevliyeti bizzat kendisine ve kendisinin ölümünden sonra çocuklarından en büyük olana bırakılması şartına bağlanmıştır. Eğer ki neslin devamı gerçekleşmez ise *munkâriz olur ise karye-i mezkûrenin intihâb ve --- bir mütevellî nasb ve ta'yîn oluna* ifadeleriyle vakfın tevliyeti köyden seçilmiş bir kişiye verileceği belirtilmiştir. Her ne kadar tevliyet, çocuklara ve köyden birisine bırakılmışsa da şartların yerine getirilememesi durumunda da vakfedilen paranın ihtiyaç durumundaki fakir Müslümanlara sarf olunması istenilmiştir.²¹² Bu noktada incelenen kayıta vakfın para vakfi olduğu fakat cami görevlisine şart koşulduğu için cami vakfi olarak da değerlendirilebilmektedir.

Bir diğer vakfiye kaydına baktığımızda Çitli Köyünden İbrahim Ağa ibn Osman bin Abdullah tarafından yine 1.000 kuruş vakf edildiği görülmektedir. Müteveli olarak köyden Molla Hasan ibn Hacı Osman'ı tayin etmiştir. Vakfedilen para, *rehn-i kavî (rehin ve teminat) ve kefil-i melî (borcu ödeme gücüne sahip kefil)* ifadeleri kullanılarak işletilmesi için iki şart koşulmuştur. Burada vakfedilen paranın işletiminden gelen senelik gelirden 10 guruş olmak üzere köyün camisinde görevli hatibe verilmesi ifadeleri yer almaktadır. Vakfının tevliyeti ölümüne kadar bizzat kendisine ve ölümünden sonra çocukları arasında akli başında olana bırakılması şartına bağlanmıştır. Eğer ki neslin devamı gerçekleşmez ise vakfın tevliyeti köy muhtarına verileceği belirtilmiştir. Her ne kadar tevliyet, çocuklara ve köyden birisine bırakılmışsa da şartların yerine

²¹² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 3 Rebiülevvel 1327, vr. 134a-3.

getirilememesi durumunda da vakfedilen paranın ihtiyaç durumundaki fakir Müslümanlara sarf olunması istenilmiştir.²¹³ Sicil defterinde yer alan diğer 2 para vakfı kaydı da aynı şekilde gözükmemektedir.²¹⁴

Para vakıflarıyla görülen hizmetler doğrudan halkı ilgilendirmektedir. Vakfedilen para miktarlarının bir finansman kaynağı olarak toplumun nakit ve kredi ihtiyacını karşıladığı görülmektedir. Böylece halkın içinde bulunduğu para darlığının giderilmesinde para vakıflarının önemli bir yeri bulunmaktadır.

5.4. EYTAM SANDIKLARI

Toplumun nakit ve kredi ihtiyacını karşılayan bir diğer uygulama ise 1851 yılında kurulan Eytam Sandıkları olmuştur. Şeyhülislam'a bağlı bulunan Eytam Sandıkları, yetimlerin anne ve babalarından kalan mirası, çocuğun rüşt yaşına gelene kadar koruyan ve onlar için işletip değerlendiren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eytam Sandıklarına aktarılan her türlü mal varlık kâr getirmesi için işletmeye açılmıştır. Aktarılan malları finansal çerçevede değerlendiren Eytam Sandıkları aynı zamanda yerel olması hasebiyle kurulduğu bölgenin ekonomik olarak kalkınmasına da destek sağlamıştır.²¹⁵ Sandıklardaki paralar 1851 Eytam Nizamnamesi'ne göre paraya ihtiyacı olup ipotek ve kefil gösteren herkese verilmiştir. Sandıktan alınan borca karşılık gösterilen ipotek bazen altın gibi değerli mücevherler olurken bazen de tarla gibi gayrimenkuller olabilmektedir. İpoteğin değeri ise alınan borç paranın değerinde veya üzerinde olması gereklidir. 1851 Eytam Nizamnamesi'ne göre ipotek, alınacak borcun bir buçuk katı kadar olması gerekirken 1906 Eytam Nizamnamesi'ne göre iki katı olmuştur. Ayrıca borç alan kişinin borca karşılık 3 kişiyi de kefil bulundurması zorunludur.²¹⁶

Sandıklardan alınan paranın işletilip kar getirmesi noktasında yani işletme tarzının faizden farklı olduğunu vurgulamak maksadıyla mu'amele-i şer'iyeye veya li-ecli'l-istirbah hükümleri kullanılmıştır. 1851 Eytam Nizamnamesi'ne göre alınan borç paradan 6 kuruş 10 para murabaha alınması kararlaştırılmıştır. Bu da senelik yüzde 15 oranında murabaha verildiğini göstermektedir. Eğer ki sandıktaki yetimin parası kullanılamaz duruma gelirse yetime fayda sağlaması açısından 5 kuruş murabaha karşılığında bölge esnafına, tüccarına vb. ihtiyacı olabilecek kişilere verilebilmektedir. Sandıklarda

²¹³ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 8 Cemaziyelahir 1326, vr. 83b-1.

²¹⁴ İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 28 Şaban 1326, vr. 113b-1; Zilkade 1326, vr. 118a-4.

²¹⁵ Mehmet Çanlı, Hilal Karavar, "1922-1924 Tarihli Eytam Sandığı İdane Defterine Göre Antalya Merkez Kazasının Finansal Durumu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2021, ss. 587-588; Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, 2006, ss. 106-107.

²¹⁶ Mehmet Çanlı, "Eytam Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) ve Sandıklardan Yetimlerinde Faydalandırılması (1851-1926)", ss. 170-171.

murabaha oranı zamanla düşüş göstermiş olsa da ortalama yıllık yüzde 9 ila 15 arasında verildiği görülmektedir.²¹⁷

Anne ve babası ölen çocuğa rüşt yaşına gelinceye kadar bakması için yakınlarından biri vasi olarak tayin edilmektedir. Bu kişi aynı zamanda miras kalan menkul ve gayr-i menkul malların muhafazasını üstlenmekte ve çocuğun yararına işletmekle de sorumlu tutulmaktadır. Şer‘iyye sicili defterlerinde yetim mallarının bu şekilde işletilmesiyle ilgili işlemlere ait birçok dava kaydına rastlamak mümkündür. Bu bağlamda C 226 nolu defterde de İnegöl Kazası’nda Eytam Sandığı uygulamaları görülmektedir. Sinanbey Mahallesinden vefat eden Dursun Mehmed Ağa’nın oğulları Nuri ve Rıza’ya miras kalan Orhaniye Mahallesinde bulunan sınırları belli olan iki odalı dükkân onlar reşit oluncaya kadar vasileri olan anneleri Veliye Hanıma bırakılmıştır. Fakat bu dükkân yıllar geçmiş olduğundan yıkılmaya yüz tutmuş harap bir şekilde tamire ihtiyaç duymaktadır. Bunu yapamayacak olan vasi anne ise dükkânın “*bil-müzâyede bey ve esmâni li-eclîl-istirbâh eytâm sandığına vâz ve hıfzı*” ifadesi ile müzayede usulüyle satılıp paranın da işletilmek üzere çocukları adına Eytam Sandığına bırakılması için izin talep etmektedir. Mahalleden gelen bilgilendirme belgesi üzerine kadı, müzayede iznini ve satıştan gelecek olan paranın da eytam sandığına aktarılması için Veliye Hanım’a izin vermiştir.²¹⁸ 233 numaralı bir diğer belgede Cuma Mahallesinden Hasan oğlu Molla Mustafa mahkemeye gelerek vasisi olduğu kızı Ayşe’ye annesinden miras kalan yine Cuma Mahallesinde bulunan menzildeki mülkün kendi hissesine ait kısmının satılıp kalan miktarın da işletilmek üzere eytam sandığına aktarılması için izin istemektedir. Durumun gerçekliğinden emin olan kadı, paranın eytam sandığına aktarılması hususunda izin vermiştir.²¹⁹

Defterde Eytam Sandığına verilen paraların sadece Müslümanlarca aktarılmadığı görülmektedir. Gayrimüslimler hukuki sorunlarını kendi cemaat mahkemelerinde çözmekle beraber bazen de kadılara müracaat ederek İslam Hukukuna göre davalarını halletmişlerdir. Bunun nedeni ise davayla ilgili daha sonraki zamanlarda yaşanabilecek durumların önüne geçmek için durumu mahkemeye tescil ettirme gereksinimi duymuşlardır.²²⁰ 232 numaralı belge gayrimüslim tebaadan olan kişilerin de eytam sandıklarına işletilmesi için nakit para aktardıklarını göstermektedir. Belgenin içeriğine bakıldığında yukarıdaki örnekte verildiği gibi benzer bir durum görülmektedir. Buna göre

²¹⁷ Mehmet Çanlı, “Eytam Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) ve Sandıklardan Yetimlerinde Faydalandırılması (1851-1926)”, s.178.

²¹⁸ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 24 Receb 1325, vr. 15b-2.

²¹⁹ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 18 Ramazan 1325, vr. 20a-3.

²²⁰ Mustafa Polat, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2017, s. 163.

Cerrah Karyesinde ikamet eden Ermeni milletinden olan Lazari oğlu Asil Ağa mahkemeye gelerek vasisi olduğu Serkiz'in senet ile tasarruf olduğu yine aynı köyde bulunan tamire muhtaç, harap olan maldan hissesine düşenin satılıp, satıştan gelen paranın da eytam sandığına aktarılması için izin istemektedir. Durumu değerlendiren kadı, satıştan gelecek paranın eytam sandığına aktarılmasını şahitler huzurunda onaylayarak Asil Ağa'ya izin vermektedir.²²¹

Nafaka adı altında da vasiler, çocuğun rüşt yaşına gelene kadar ihtiyaçlarının karşılanması için çocuğa miras kalan eytam sandığındaki mallarından harcama izni isteyebilmektedir. C 226 nolu defterde yer alan 216 numaralı nafaka dava kaydı bu duruma örnek gösterilebilir. Kayda göre Hamidiye Mahallesinde oturan Hacı Fettah oğlu İbrahim daha önceki yıllarda vefat etmiş ve ardında 2 çocuğunu oğlu Mehmed ve kızı Ayşe'yi bırakmıştır. Mehmed ve Ayşe'ye babalarından miras kalan mal varlıklar ve nakit para ise akrabalarından İsmail Ağa kızı Fatma Hatun koruması için vasi tayin edilmiştir. Fatma Hatun, çocukların rüşt yaşına gelene kadar ihtiyaçlarını karşılamak için eytam sandığına aktarılan nakit paradan 20 kuruş ve mal varlığından 20 kuruş toplamda 40 kuruş nafaka talebinde bulunmuştur. Durumun soruşturulması üzerine toplamda 40 kuruş nakit paranın nafaka olarak Fatma Hatun'a verilmesine izin verilmiştir.²²²

14 numaralı belgeye baktığımızda ise çocukların bakım masrafları için nafaka talebinde bulunan babanın belli bir miktar nafaka ücreti talep etmediği görülmektedir. Buna göre Burhaniye Mahallesi sakini olan Mustafa Efendi'nin kızı Ayşe Hatun önceki yıllarda vefat etmiştir. Bu nedenle Ayşe Hatun'un kızları Sadiye ve Safiye'nin vasisi büyükanneleri Abdullah kızı Hatice olmuştur. Kızların annelerinden miras kalan İnegöl Kazası eytam sandığındaki mallardan torunlarına bakabilmek için nafaka talebinden bulunmuştur. Talebe karşılık mahkeme tarafından izin verildiği görülmektedir.²²³

Bir diğer dava kaydında da çocuğun rüşt yaşına gelene kadar vasi olarak atanan amcası çocuğun bakım masrafları için babasından kalan mirastan nafaka talebinde bulunmuştur. Buna göre Orta Köy sakini Mustafa oğlu İsmail'in oğlu Mustafa'ya babasından miras kalan emlak ve arazi ve malların korunması için vasi olarak amcası Mustafa oğlu Halil Ağa tayin olmuştur. “*Mustafa'nın nafaka ve kisve bahâ ve levâzım-ı zarûriye-i saîresine eşedd-i ihtiyac ile muhtâc*” ifadesi ile Halil Ağa vasisi olduğu Mustafa'nın gerekli ihtiyaçları hususunda nafaka talebi için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme “*Nafaka-*

²²¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 20 Ramazan 1325, vr. 20a-2.

²²² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 1 Cemaziyelahir 1325, vr. 14a-1.

²²³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 26 Zilkade 1325, vr. 36a-2.

yı sehrîyyesi altmış guruş kadr-i ma'rûf ve layîk idüğü zeyl-i vesikâda muharrerü'l-esâmî Müslimînin ihbârlarıyla zahir ve nümâyan olmağın ol-vechle sagîr-i mezbûrun emlâk ve arâzî ve irâdesinden bi'l-âhz nafaka ve kisve baha ve levâzım-ı saîresine harc ve sarfa ve lede'l-iktizâ ahirden istidâne ve inde'z-zâfer sagîr-i mezbûrun malına rücû” etmiştir.²²⁴

Çocuğun rüş yaşına geldiğinde ise Eytam Sandıkları idaresinde bulunan malı ve parasını “isbat-ı rüşd” hücceti göstererek alabildikleri görülmektedir.²²⁵ 26 numaralı rüş ispat davası buna örnek verilebilir. Dava kaydına göre Soğukdere Köyü’nde sakin iken daha önce vefat eden Abdullah oğlu Hacı Süleyman Ağa’nın oğlu Orhaniye Mahallesi’nde sakin Ali Ağa bulûğ çağına yaklaştığını ve bu nedenle 20 yaşına gelip de reşit olduğunu iddia etmektedir. 20 yaşına giren Ali Ağa, babasının terekesinden miras kalan kendi hissesine ait ve eytam sandığına aktarılan 2.300 guruşu eytam müdürü Hacı Emin Efendi’den talep etmektedir. Buna karşılık eytam müdürü cevabında babasından kalan 2.300 kuruşa görevli memur olarak el koyduğunu itiraf etmiş fakat açılan rüş ispat davasını inkâr etmiştir. Bu nedenle Ali Ağa, rüş yaşına gelip gelmediğini doğrulamak için kadı huzuruna “*ber nehc-i şer’î alenen ledeyi’t-tezkiye adl ve makbulü’ş-şehâde idükleri i’şâr ve ihbâr olunan*” güvenilir ve adaletli kişi oldukları ispat edilen şahitleriyle birlikte gelmiştir. Böylece şahitler huzurunda reşitliğini ispat eden Ali Ağa’ya miras kalan 2.300 kuruşun teslim edilmesi için Hacı Emin Efendi’ye tembih olunmuştur.²²⁶

145 numaralı benzer bir diğer davada ise Yiğit Köyü’nde sakin iken daha önce vefat eden Karaoğlu Mehmed Ali’nin oğlu Ahmed Efendi şimdiye kadar 20 yaşını doldurduğunu ve buluğa erdiğini iddia etmiştir. “*Ben halen yigirmi yaşımı mütecâvîz akl ve balîğ ve reşid ve rüşdim bulûğuma munzâm olub ahîrin i’ânetinden müstâğni olmamla*” ifadesiyle artık başkasının yardımına ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durabileceğini öne sürerek babasından miras kalan ve eytam sandığına aktarılan 3.000 kuruşunu eytam müdürü Hacı Nuri Efendi’den talep etmektedir. Eytam müdürü Hacı Emin Efendi yine çocuğa babasından kalan 3.000 kuruşu görevli memur olarak el koyduğunu itiraf etmiş fakat açılan rüş ispat davasını inkâr etmiştir. Bu nedenle Ahmed Efendi rüş yaşına geldiğini doğrulamak için önce “*rüşd müddeâsını usûl mevzû’suna*” göre daha sonra da “*ber nehc-i şer’î alenen ledeyi’t-tezkiye adl ve makbul’ş-şehâde idükleri i’şâr ve ihbâr olunan*” ifadesiyle şahitliklerine güvenilen Yiğit Köyü’nden Mehmed oğlu Hasan Ağa ve Osman oğlu Mehmed Ağa huzurlarında rüşünü ispat emiştir. Böylece miras kalan eytam

²²⁴ İnegöl Şer’iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 2 Receb 1326, vr. 87b-3.

²²⁵ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerinde Himayesi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, 2006, s. 119.

²²⁶ İnegöl Şer’iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Muharrem 1326, vr. 40a-1.

sandığındaki 3.000 kuruşun Ahmed Efendi'ye teslim edilmesi noktasında eytam müdürü Hacı Nuri Efendi'ye tembih olunmuştur.²²⁷

Eytam Sandıklarındaki nakit paralar esnaf, tüccar ve ziraatla uğraşan kişilere ihtiyaçlarının karşılanması noktasında borç olarak verilmektedir. Borç alınacak paranın belirli bir limiti bulunmamaktadır. Nakit paraya ihtiyacı olan kişiler sandıklara borç talebinde bulunarak alacağı borca karşılık rehin göstermeleri gerekmektedir. Rehin menkul olabileceği gibi tarla, arsa ve bina benzeri taşınmaz varlıklar da olabilmektedir. Ayrıca borç alacak kişi rehinin yanında 3 kişiyi de kefil göstermek zorundadır.²²⁸ Bu noktada sicil defterinde toplamda 76 adet bulunan kefalet, borç ve vekalet dava kayıtlarında da eytam sandıklarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu dava kayıtlarında eytam sandığından alınan nakit borç paraya karşılık kefil kişilerin isimlerinin zikredildiği gibi borca karşılık rehin bırakılan menkul mallar da zikredilmiştir.

C 226 nolu defterde alınan borca karşılık kefillerin gösterildiği 44 adet kefalet dava kaydına, rehin olarak menkul malların gösterildiği 13 adet dava-yı deyn ve rehin gösterilen malların satılması için birinin vekil tayin edildiği 19 adet vekalet dava kaydına rastlanılmıştır. Belgelerin içeriğine bakıldığında vasileri oldukları çocuklara ait eytam sandıklarındaki mevcut mal varlıklarından Eytam müdürü Halil oğlu Hacı Emin ve Mehmed oğlu Nuri Efendi'nin borç talep eden kişilere 100 kuruş hesaplarıyla borç para verdiği görülmektedir. Bazı dava kayıtlarında kaza genelinde yer alan eytam sandıklarından borç alınırken bazı dava kayıtlarında da şahsa ait olan eytam sandıklarından borç alındığı dikkat çekmiştir. Bu nedenledir ki dava kayıtlarında yer alan eytam sandıklarının kimlere ait olduklarını tespit etmek mümkün hale gelmiştir. Ayrıca “şuhûdu'l-hâl” başlığı altında yer alan isimlerin her kefalet davasında da aynı kişilerin olduğu dikkat çekmiştir.²²⁹ Borç alınan nakit para miktarlarına bakıldığında ise düşük ücretler talep edilirken yüksek ücretlerin de talep edildiği görülmektedir. Talep edilen bu borçlara karşılık ne kadar vade farkı bulunduğu yer almamaktadır. Fakat genelde “bir cild Ali Efendi Fetvası semeni” ibaresiyle kitapta yer alan değer üzerinden alındığı görülmektedir. Değerin ne miktarda olduğu ise dava kayıtlarından tespit edilememiştir.

130 numaralı kefalet dava kaydına göre Sinanbey Mahallesinden Güllüoğlu İbrahim Ağa, Dipsizgöl Karyesinden Topal Mehmed ve Kara İbrahim eytam mallarından 200 kuruş

²²⁷ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 11 Cemaziyelahir 1326, vr. 20a-2.

²²⁸ Mehmet Çanlı, “Eytam Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) ve Sandıklardan Yetimlerinde Faydalandırılması (1851-1926)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2020, ss. 170-171.

²²⁹ Buna göre şuhûdu'l-hâlde yer alan kişi isimleri şunlardır; Burhaniye Mahallesinden Hilmi Efendi ibn Mustafa ve Orhaniye Mahallesinden Hüseyin Efendi bin Mehmed.

borç almıştır. Borcun ödenmesi için bir sene mühlet verilmiş ve İbrahim Ağa bu süre içerisinde tekrar 18 kuruş borç para almıştır. Toplamda aldığı para miktarı 218 olmuştur. Aldığı borç para için eytam müdürü Hacı Nuri Efendi'ye borçlu olduğunu dile getirmiş ve bu borca karşılık Sinanbey Mahallesinden Kızanlıklı Mehmed Ali ve Muhzıroğlu Halil'i kefil göstermiştir.²³⁰

235 numaralı belgede Sinanbey Mahallesinden Yusuf oğlu Bezzaz Ahmed Ağa, Burhaniye Mahallesindeki Boşnak Hacı İbrahim eytamının vasisi olan Salih Efendi huzurunda eytam malından 940 kuruş borç para almıştır. Borcun ödenmesi için yine 1 sene verildiği görülmüştür. Bu süre zarfında 100 kuruş daha borç olarak toplam borcunun 1040 kuruş olduğunu dile getirmiştir. Bu borca karşılık Osmaniye Mahallesinde Bazarcı Sağır Osman Ağa ve Sinanbey Mahallesinden Kazıoğlu Yusuf Ağa'yı kefil göstermiştir. Kefil kişiler de söz alarak borca karşılık sorumluluk aldıklarını dile getirmişlerdir.²³¹

77 numaralı belgede ise alınan borç para miktarının diğerlerinden fazla olduğu görülmektedir. Burhaniye Mahallesi ahalisinden olan Bekarzade Ahmed Ağa, babası Bekarzade Hacı Hüseyin Ağa'ya ait eytam malından 7.400 kuruş mahkemede hazır bulunan ve eytam malını gözetmek için vasi tayin edilmiş olan Salih Efendi huzurunda borç almıştır. Borç için iki sene mühlet verilmiş ve bu süre zarfında 1.770 kuruş yine borç para almıştır. Toplam borcu 9.176 kuruş olmuştur. Borca karşılık Burhaniye Mahallesinden Veyselzade Abdi Ağa ve Bekarzade Abdi Ağa kefil olarak gösterilmiştir.²³² Kefalet dava kayıtlarında dikkat çeken husus olarak kefillerin kişilerin lakaplarından anlaşıldığı üzere genellikle ticaret ile uğraşan güvenilir kişilerin olduğu görülmektedir.

Eytam Sandıklarından alınan borç paraya karşılık gösterilen rehin malların vekaletle ilgili belgelerde yer almasının nedeni, alınan borca karşılık rehin gösterilen malların gerektiğinde satılması noktasında vekil olarak birinin tayin edilmesinden kaynaklanmaktadır. Vekil gösterilen kişi genellikle dönemin eytam müdürü Hacı Nuri Efendi olmuştur.

İncelediğimiz C 226 nolu defterde yer alan 173 numaralı vekalet dava kaydına baktığımızda Cuma Mahallesinden Ömer Ağazade İsmail Efendi, Yenice Mahallesinde ikamet eden Hacı Veli Ağazade Mehmed Ağa'nın eşine ait eytam sandığından 2.000 kuruş Eytam Müdürü Hacı Nuri Efendi huzurunda borç almıştır. Borç için yine 1 sene

²³⁰ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 29 Zilkade 1326, vr. 130a-1.

²³¹ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 27 Şaban 1325, vr. 20a-5.

²³² İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 17 Rebiülevvel 1326, vr. 57b-2.

mühlet verilmiş ve bu zaman içerisinde Mehmed Ağa tekrar 180 kuruş borç almıştır. Mehmed Ağa borcuna karşılık kendi üzerine tapulu ve tasarrufunda bulunan Cuma Mahallesiindeki tek kapılı hanesini rehin göstermiştir. Borcunu ödeyemez duruma geldiğinde ise rehin olarak gösterdiği evinin satılması ve borcunun ödenmesi noktasında müdür Hacı Nuri Efendi'yi vekil tayin etmiştir. Eğer ki hanenin satışından gelen miktarla borç ödenip de satıştan para artar ise artan paranın da kendi tarafına iletilmesi hususunda istekte bulunmuştur.²³³

7 numaralı belgede ise bir kadının eytam sandığından borç para aldığı görülmektedir. Belgeye göre Hamzabey Karyesinde Hacı Halil Bey'in eşi Adülin Hanım, Sinanbey Mahallesiinden Çömlekçi Hacı Hasan ve Hamidiye Mahallesiinden Karinabadlı Ahmed Ağa eytam sandıklarından 2.000 kuruş borç para almıştır. Borcun ödeme süresi yaklaşmadan 180 kuruş tekrar borç almıştır. Toplamda 2.180 kuruş olan borcuna karşılık farklı bölgelerde bulunan toplam ölçüsü 41 dönüm 2 evlek olan tarlalarını rehin bırakmıştır. Borcunu ödeyemez duruma geldiğinde ise rehin olarak bıraktığı tarlalarının bedelleri karşılığında satılması ve borcunun ödenmesi noktasında müdür Hacı Nuri Efendi'yi vekil tayin etmiştir. Eğer ki tarlaların satışından gelen miktarla borç ödenip de para artar ise artan paranın da kendi tarafına iletilmesi noktasında şart koşmuştur.²³⁴

Dava kayıtlarında rehin olarak tarla, arsa ve bina gibi gayr-i menkul mallar gösterilmektedir. Rehin mallar gösterilirken şimalen (kuzey), kıbleten (güney), şarken (doğu) ve garben (batı) gibi yön kavramlarıyla dört yandan etrafını çevreleyen komşuları da belirtilmektedir. Bu nedenle rehin olarak gösterilen gayr-i menkullerin kime ait olduğu bilgisi dışında gayr-i menkulün bulunduğu yerin kaza genelinde konumlandırılması da mümkün hale gelmektedir. Böylece rehin gayr-i menkullerin mekân özellikleri, bulunduğu alan, dahil olduğu köy veya mahalle belirtilmekte ve böylece İnegöl Kazası'nın mekansal yerleşim coğrafyasını tespit etmek mümkün hale gelmektedir.

46 numaralı vekalet kaydında genel bir kavram olarak *“bi't-tapu malik ve mutasarrıf olduğım Muradiye Mahallesiinde kaîn bir taraftan İsmail Efendi ve bir taraftan Veli Ağa ve bir taraftan İsmail Efendi haneleri ve taraf-ı rabî' tarîk-i amm ile mahdûd sükna bir bâb malik menzile”* şeklinde sınırları belli olup detaylı özelliklerine ait bilgi verilmemiş gayr-i menkuller için kullanıldığı görülmektedir. Yapının bulunduğu mahalle, çevresinden geçen yol ve komşularıyla ilgili bilgi verildiği görülmektedir yani konumunun belirlenmesi mümkündür. Buna göre Muradiye Mahallesi sakini olan

²³³ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 7 Receb 1326, vr. 90a-3.

²³⁴ İnegöl Şer'iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 28 Rebiülahir 1326, vr. 94a-4.

Mehmed oğlu Kalaycı Laz Salih Usta'nın 4.040 kuruş borcuna karşılık gösterdiği rehin gayr-i menkulün değeri de ortaya çıkmaktadır.²³⁵

67 numaralı vekalet dava kaydında ise “*Eymir Karyesinde vakî bir taraftan Ahmed Ağa ve bir taraftan sahipsiz ve tarafeyn-i tarîk-i amm ile mahdûd on yedi dönüm ve yine mevki mezkûrda bir taraftan dere ve bir taraftan biraderi Mustafa ve bir taraftan Mehmed tarlaları ve taraf-ı rabî‘ tarîk-i amm ile mahdûd üç dönüm üç evlek ki cem‘ân yigirmi dönüm üç evlek ve tarlamı*” ile ifadesiyle sınırları belirtilmiş toplamda 20 dönüm olan iki ayrı tarlaların konumları belirtilmiştir. Burada 1 dönüm arazi 50×50 olarak 2.500 metrekareye tekabül etmektedir. Evlek ise dönümün dörtte birine denk gelmekte²³⁶, böylece sahip olduğu üç evlek ise 1.875 metrekarelik araziye göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Sinanbey Mahallesi ahalisinden olan Hacı Hamdi oğlu Kaşıkçızade Abdullah, 5.500 kuruş borcuna karşılık iki ayrı tarlasını rehin göstermektedir.²³⁷

C 226 nolu defterde ise sınırlar belirtilirken yukarıdaki yön kavramlarının kullanılmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle rehin gösterilen gayr-i menkullerin kuzey, güney, doğu, batı yönlerindeki komşularının kimler olduğu belirtilmediğinden sadece dört bir yanında bulunan komşuları bilinmektedir.

70 numaralı nekalet davasında Yenice Mahallesinden Hacı Hasan Efendi oğlu Hafız Hayreddin Efendi eytam sandığından aldığı 3.270 kuruş borç nakit paraya karşılık yine aynı mahallede bulunan bakırcı dükkanını rehin bırakmıştır. Rehin bırakılan dükkânın komşuları ise “*bir taraftan Hafız Abdullah ve bir taraftan Hacı Veli Ağa ve bir taraftan mekteb-i ibtidâiye ve taraf-ı rabî‘ tarîk ile mahdûd*” olarak belirtilmiştir.²³⁸

134 numaralı Vekalet davasında da Cuma Camii hatibi Ahmed Efendi'nin eşi Hatice Hanım, eytam müdürü Hacı Nuri Efendi huzurunda 3 yıllık bir süre içerisinde önce 3.000 kuruş daha sonra ise 810 kuruş borç almıştır. Toplamda 3.810 kuruş olan borcu için kendi üzerine tapulu ve tasarrufunda bulunan dükkanlarını rehin bırakmıştır. Çarşı içinde yer alan dükkanların çevresi ise “*bir taraftan Boşnak Abdullah ve bir taraftan Hafız İzzedin Efendi ve bir taraftan mekteb ve taraf-ı rabî‘ tarîk ile mahdûd yüz yigirmi zirâ‘ dükkân-ı ebnîye*” şeklinde tarif edilmiştir.²³⁹ Burada mahalli ölçü birimi olarak kullanılan 1 zirâ‘

²³⁵ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 9 Muharrem 1326, vr. 46a-1

²³⁶ Feridun Emecen, “Dönüm”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 521.

²³⁷ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Muharrem 1326, vr. 54a-2.

²³⁸ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 24 Ramazan 1326, vr. 112a-3.

²³⁹ İnegöl Şer‘iyye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 26 Zilhicce 1326, vr. 130a-5.

0.57417 metrekareye denk gelmektedir. Böylece 120 zirâ' ölçüsünde bulunan dükkanların da 68.9004 metrekare olduğu hesaplanmaktadır.²⁴⁰

Görüldüğü gibi eytam sandıklarındaki nakit paraların işletilmesi ya rehin karşılığında ya da kefil karşılığında teminat altına alınarak borç olarak verilmiştir. C 226 nolu deftere göre İnegöl Kazası genelinde eytam sandıklarından alınan paranın ne için alındığı belirtilmemiştir. Alınan borç para miktarlarına topluca göz attığımızda ise eytam sandıklarından borç alınabilmesi, kişiyi ekonomik açıdan destekleyecek bir uygulama olduğunu göstermektedir. Dava kayıtlarında tekrarlanan “*eytâm-ı mezbûrun malından lirâ-yı Osmanî yüz guruş hesabıyla*” ifadesiyle eytam sandığından alınabilecek borcun belirli bir alt limiti olduğunu göstermektedir. Benzer çalışmalara bakıldığında ise bu miktarın farklı farklı olduğu görülmektedir. Buna göre İnegöl Kazası’nda eytam sandıklarından alınabilecek borç para için bir alt limit olarak 100 kuruş Osmanlı lirası belirlendiği tespit edilmiştir.

²⁴⁰ https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/2020-12/osmanlica_tapu_terimleri_sozlugu.pdf SET: 24.06.2022.

6. SONUÇ

Tez çalışmasının temel problemi çerçevesinde İnegöl Kazası ile ilgili pek çok tespit yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak İnegöl Kazası'nın tarihi süreç içerisindeki yeri üzerinde durulmuştur. İnegöl Kazası bulunduğu konum itibariyle Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'ne katıldığı ilk yıllarda Anadolu Eyaleti'ne bağlı Hudâvendigâr Sancağı dahilinde kaza statüsünde bulunmuştur. 19. Yüzyıl başlarında ise idari yapıdaki değişimler neticesinde Bursa Sancağı'na bağlılığı kısa sürmüştür. 1885 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile birlikte de Hudâvendigâr Vilayeti'nin alt birimi olarak kurulan Ertuğrul Sancağı'na dahil edilmiştir. Bu tarihlerde İnegöl Kazası 3 mahalle, 2 nahiye ve nahiyelere bağlı toplamda 87 köyden oluşmaktaydı. Yüzyılın sonlarına doğru yaşanan göçler sonucunda ise köy ve mahale sayısında değişimlerin gerçekleştiği görülmüştür.

Yerel tarih çalışmaları için en önemli birincil kaynak özelliğini taşıyan ve tutulduğu dönemin idari, iktisadi, sosyal ve kültürel hayatı hakkında detaylı bilgiler barındıran şer'iyeye sicilleri, kent tarihini aydınlatmada büyük katkı sağlamaktadır. Bu noktada tez çalışmasının temel kaynağını 1907-1910 yıllarını içine alan C 226 nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili oluşturmaktadır. İnegöl Kazası'nın tarihine bir bütün olarak bakılmasına yardımcı olabilecek 20. yüzyıl başlarındaki idari, iktisadi, sosyal ve kültürel hayatına dair tespitler, bu tez çalışmasında C 226 nolu şer'iyeye sicili defteri temelinde tasvir edilmiştir. Sicilde yer alan 471 adet dava içeriklerindeki zengin bilgilerin tarihsel geçmişi, salnameler ve arşiv belgelerinde yer alan bilgiler ile desteklenerek açıklığa kavuşturulmuştur. Böylece C 226 nolu defterdeki bilgilerin diğer kaynaklardaki bilgilerle uyduğu ve aynı idari, iktisadi, sosyal ve kültürel hayatın bir parçası ve uzantısı olduğu görülmüştür.

İnegöl Kazası'nın sosyal durumunu belirten demografik yapının 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarından gerçekleşen göçler ile şekillendiği bilinmektedir. C 226 nolu defterde tespit edilen isimler, lakaplar ve unvanlar demografik değişimin bir delili olarak bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle günümüzde İnegöl'ün demografik yapısının anlamlandırılmasında bu göçlerin büyük etkisi bulunmaktadır. Yerel halk arasında Gürcü, Laz, Boşnak, Arnavut, Kürt ve Çerkes gibi göç etmiş milletler hala varlık göstermektedir.

Sicilde yer alan nikah, boşanma, mehir ve miras taksimi gibi dava kayıtları ile İnegöl Kazası aile yapısı üzerinde değerlendirme yapma imkanı olmuştur. Yine miras taksimi esnasında kişilere ait mal varlıkların tespiti yapılmış bunun haricinde tereke dava

kayıtlarında da ölen kişilere ait mal varlıklar değerleri verilerek sıralanmıştır. Bu sayede kaza genelindeki kişilerin sahip oldukları çeşitli malların ve kullandıkları eşyaların değerleri hakkında verilere ulaşılmıştır. Miras taksiminde rüşt yaşına gelmemiş çocukların mirasları, bir vasiye tayin edildiği veya eytam sandığına aktarılarak muhafaza edildiği görülmüştür. Eytam sandıklarının ise ihtiyaç durumlarında nakit para ihtiyaçlarını karşıladığı görülmüştür. Borca karşılık halk nezdinde durumu iyi olan kişinin kefil veya vekil gösterildiği ya da kişinin sahip olduğu mal varlığın rehin olarak verildiği görülmüştür. Bu davalardan tespit edilen bilgiler çerçevesinde sosyal ve ekonomik hayatın İnegöl Kazası'nda ne şekilde var olduğuna dair bir görüntü ortaya konulmuştur. İnegöl Kazası'nda temel ekonomik yapı tarım, hayvancılık ve ticaret faaliyetleri çerçevesinde gelişmiştir. Tarım aletlerinin, hayvanların varlığı ve değerlerine dair çeşitli veriler sicil ışığında ortaya konulmuştur. Kaza halkı, bir gelir kalemi oluşturmasından çok gündelik ihtiyaçların karşılanması noktasında tarımsal üretimle ilgilenmiştir. Buna ek olarak tarımsal üretimde bir araç mahiyetinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği önemli bir yer tutmuştur. Küçükbaş hayvancılığın ise etinden ve sütünden yararlanıldığı gündelik ihtiyaçların karşılanması noktasında büyük bir uğraş olarak gözükmediği dikkat çekmiştir.

İnegöl Kazası'nın sosyal ve ekonomik hayatını aydınlatmak ve İnegöl Kazası'nın tarihine bir bütün olarak bakılmasına yardımcı olmak için yapılan bu çalışmada Müslümanlar ve gayrimüslim halkın bir arada yaşadığı, birbirleriyle etkileşim halinde olup ticari faaliyetlerde buldukları sicilde yer alan dava kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ayrıca gayrimüslim halkın kendi aralarındaki anlaşmazlık durumlarında kadıya başvurdukları ve kendi hakları dışında Osmanlı hukukundan yararlandıkları da gözükmektedir.

Sicilde yer alan dava kayıtları incelendiğinde, toplumun yaşam tarzını yansıttığının dışında hukuksal olarak yargılanma süreçleri, kadının rol ve fonksiyonu hakkında bazı kanılara varılmıştır. Mahkemede görülen davalarda kadının, delil olarak davacının iddiası karşısında, davalının ikrarı ve şahitleri dinleyip bir karar verdiği gözlemlenmiştir. Davacının, dava konusu ettiği kişinin iddiasını inkar ve reddetmesi durumunda şahitlerin dinlendiği görülmüştür.

Sonuç olarak İnegöl Kazası'nın 20. yüzyıldaki sosyo-ekonomik durumu, C 226 nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili temelinde ortaya konulmuştur. Sicilde yer alan dava kayıtları 20. yüzyıldaki kazanın sosyal, ekonomik ve kültürel hayatının aydınlatılması noktasında önemli veriler sunmuştur. Bu tez çalışmasıyla birlikte İnegöl Kazası tarihine dair

yapılacak okumalara bir yenisi daha eklenerek kaza tarihine bir bütün olarak bakılması noktasında önem arz etmektedir.

7. KAYNAKÇA

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (DH. MKT.), 1375/39, 320/40, 1922/94, 1923/27, 1923/118, 1902/76, 248/31, 360/42.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 1561/21, 1578/8, 112/6714, 1551/5, 2578/1.

İrade Dahiliye (İ.DH.), 1381/49.

Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 1627/122019.

Salnameler

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 1, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1287.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1303.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 18, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1307.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 19, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1310.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 23, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1314.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1316.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 27, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1318.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 28, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1319.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 29, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1320.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 30, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1321.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 33, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1324.

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Def'a 34, Matbaa-i Vilâyet, Bursa, H.1325.

Diğer Kaynaklar

ACAR, Halil İbrahim, (2000). "İddet", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 466-471.

ACAR, Halil İbrahim, (2011). "Tefrik", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 277-279.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, (1996). "Fetava-yı Ankaravi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, ss. 438-439.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, (1996). "Güzelhisari, Mustafa Hulusi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 331.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, (2009). "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, ss. 13-48.

AKKILIÇ, Yılmaz, (2002). İnegöl, *Bursa Ansiklopedisi*, C. 3, Bursa: Burdef Yayınları.

AKTAN, Hamza, (2020). "Miras", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 143-145.

- AKYILDIZ, Ali Akyıldız, (2020). “Muhtar”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 51-53.
- ALACA, Hanife, (2021). “18. Yüzyıl İstanbul Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Konular Üzerinden Aile Mefhumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 70, ss. 13-24.
- ALTUĞ, Yılmaz, (1991). “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler”, *Belleten*, S. 212, C. 55, ss. 109-120.
- ARIKAN, Refik, (2017). “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu’nda İnegöl ve Çevresinin Önemi”, *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 14-16 Ekim 2016. C.2, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 137-155.
- ARMAOĞLU, Fahir, (2019). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul: Kronik Kitap.
- ATAR, Fahrettin, (2020). “Muhâlea”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 397-401.
- AYDIN, Mehmet Akif, (1989). “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 196-200.
- BARDAKOĞLU, Ali, (2013). “Vesayet”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 66-70.
- BARKAN, Ömer Lütfi, (1966). “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, C. 3, S. 5-6, ss. 1-479.
- BAYKARA, Tuncer, (1988). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdari Taksimatı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, (2016). *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, Haz. Abdullah Karaman, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları.
- BRAČKOVIĆ, Dženana, (2020). *Türk Kökenli Bosna Hersek Soyadları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- BÜLBÜL, Zekeriya, (2006). “XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl’ün Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 16, ss. 185-203.
- ÇADIRCI, Musa, (1989), “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, *Belleten*, C. 53, S. 206, Ankara, ss. 237-258.
- ÇADIRCI, Musa, (1989). “Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme”, *Belleten*, C. 34, S. 135, Ankara, ss. 409-420.
- ÇADIRCI, Musa, (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- ÇANLI, Mehmet, (2020). “Eytam Sandıklarının Para Arzı (İdane Defterleri) ve Sandıklardan Yetimlerinde Faydalandırılması (1851-1926)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2020, ss. 163-193-
- ÇANLI, Mehmet, KARAYAR, Hilal, (2021). “1922-1924 Tarihli Eytam Sandığı İdane Defterine Göre Antalya Merkez Kazasının Finansal Durumu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 34, ss. 583-607.
- ÇELEBİ, Evliya, (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, C. 9, S. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- ÇELEBİ, İlyas, (2019). “Tezkiretü’l-Kurtubi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 2, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 595-596.
- ÇETİN, Osman, (1987). “Bursa Şer’i Mahkeme Sicillerinden Notlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, Y. 2, ss. 59-71.
- ÇİFTÇİ, Cafer, (2004). “18. Yüzyılda Bursa’da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 36, ss. 79-102.
- DEMİRYÜREK, Halim, (2011). *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- EMECEN, Feridun, (1994). “Dönüm”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 521.
- EMGİLİ, Fahriye, (2011). *Bosna-Hersek’ten Türkiye’ye Göç (1878-1934)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ERBAY, Celal, (2006). “Nafaka”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 282-285.
- ERGENÇ, Özer, (1984). “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle”nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, ss. 69-78.
- ERGENÇ, Özer, (2014). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- FINKEL, Caroline (2017). “Evliya Çelebi’nin İnegöl Seyahati, Gelecek İçin Bir Kültür Varlığı Haline Nasıl Geliyor: Avrupa’dan Türkiye’ye Yürüyoruz Projesi”, *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 14-16 Ekim 2016. C.2, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 638-661.
- GÜLLÜDAĞ, Nesrin, BAŞ, Halit, (2019). “1452 Numaralı İzmit Şeriye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme”, *Anasay*, S. 7, ss. 73-104.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1991). *14. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı, Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- HIZLI, Mefail, (2003). “Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, ss. 367-426.

https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/2020-12/osmanlica_tapu_terimleri_sozlugu.pdf

İNALCIK, Halil, (1953). “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, ss. 51-75.

İNALCIK, Halil, (2017). *Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İPEK, Nedim, (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KALLEK, Cengiz, (1995). “Fetava-yı Ali Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 438.

KANDEMİR, Mehmet Yaşar, (1996). “Garibü'l-Hadis”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 376-378.

KARAKAYA, Enis, ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, (2000). “İshak Paşa Külliyesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 541-542.

KAZICI, Ziya, (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul: Bilge Yayınevi.

KILIÇ, Hulusi, (1989). “Ahteri”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 184-185.

KILIÇ, Orhan, (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elâzığ: Ceren Matbaacılık.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

McCARTHY, Justin, (2020). *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ORBAY, Kayhan, (2005). “Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları (Vakfiyeler, Şeriyye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrir Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri)”, *Vakıflar Dergisi*, S. 29, ss. 27-41.

ORTAKÇI, Altuğ, (2011). “Şer'iyye Sicillerinden Hareketle 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Geçerken Çorum'da Meslekler”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S. 1, ss. 105-116.

ORTAYLI, İlber, (2001). “Kadı”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 69-73.

ORTAYLI, İlber, (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat.

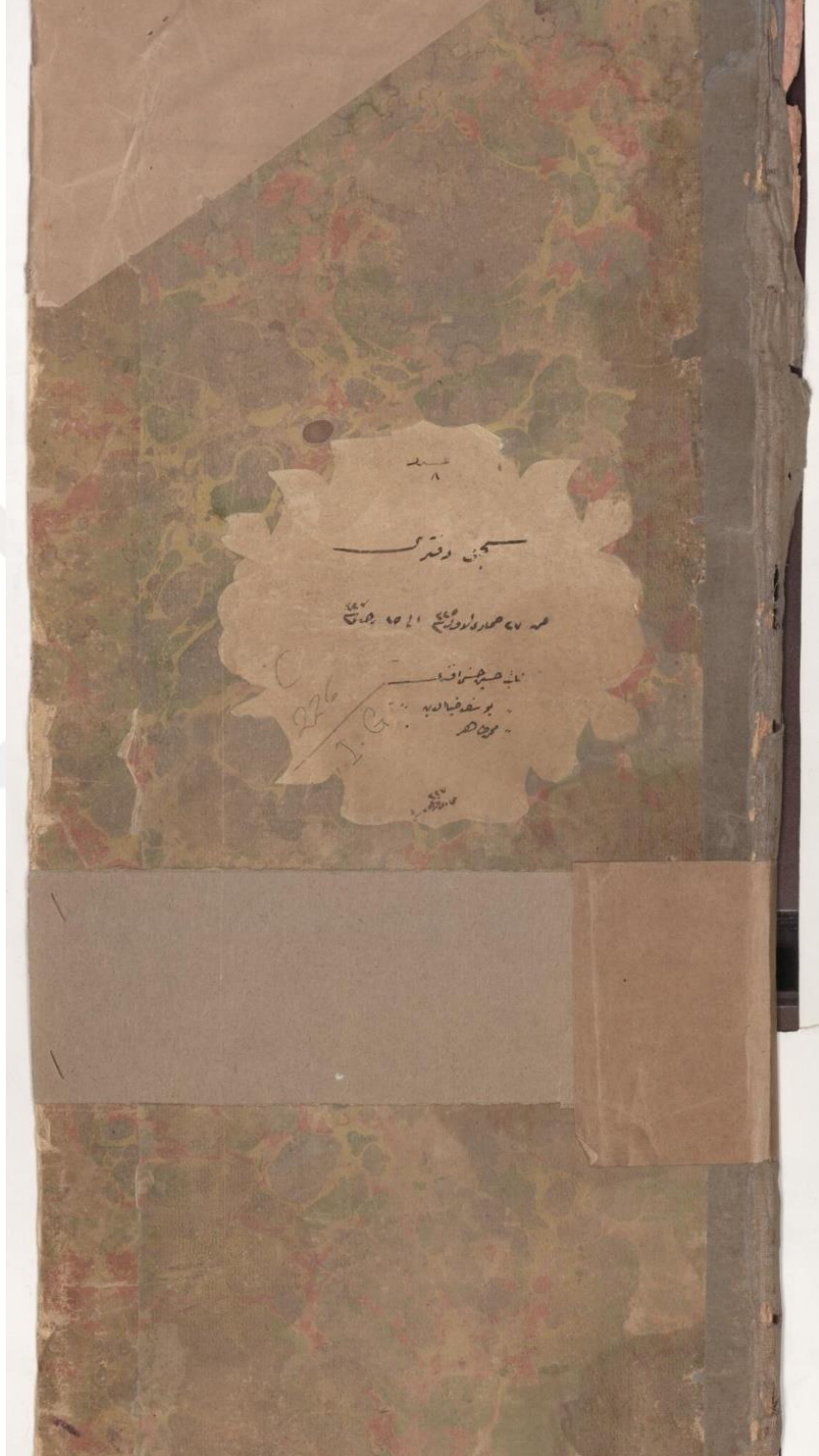
ORTAYLI, İlber, (2020). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Kronik Kitap.

- ORTAYLI, İlber, (2020). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖĞÜT, Salim, (1995). “Fetava-yı Fevziyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 443.
- ÖZCAN, Tahsin, (2006). “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, ss. 103-121.
- ÖZCAN, Tahsin, (2020). “Muhallefat”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, ss. 405-406.
- ÖZTÜRK, Nazif, (1983). *Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- PAY, Salih, (2001). “Bursa Kadı Defterleri ve Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, ss. 87-95.
- POLAT, Adem Polat, (2010). *1844-1845 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre İnegöl Kaza'sının Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- POLAT, Mustafa, (2017). *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- REYHAN, Cenk, (2002). *XVIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği Şehir Toplumunun Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- SAĞLAM, Hadi, (2016). “İslam Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?”, *Universal Journal of Theology*, C. 1. S. 1, ss. 1-19.
- SAVAŞ, Saim, (1992). “Fetva ve Şer‘iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, ss. 504-547.
- SAYDAM, Abdullah, (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SAYDAM, Abdullah, (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ŞAHİN, Gülseren Kan, KARDORUK, Nihal, (2017). “Roma ve Bizans Devirlerinde İnegöl Arkeolojisi ve Tarihi”, *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 14-16 Ekim 2016. C.2, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 269-277.
- ŞAHİN, İlhan, (2006). “Nahiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 306-308.
- ŞAHİN, Mustafa, (2017). “İnegöl/Cumatepe Höyük ve Tunç Çağı Ulaşımındaki Yeri, Uluslararası”, *İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 14-16 Ekim 2016. C.2, Bursa: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 233-247.

- ŞAHİN, Turhan, (2020). *İnegöl Belediyeli Yıllar (1870-2020)*, Bursa: Marmara Mücellit Matbaası.
- UĞUR, Yunus, (2010). “Şer’iyye Sicilleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 39, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 8-11.
- UZER, Hatice, (2019). *01444 Numaralı İnegöl Müslim Nüfus Defteri ’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- UZUN, Mustafa İsmet, (2020). “Muhammediyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 583-584.
- YAKUT, Yakup, (2016). *XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H. 1313/1892 Yılına ait Şer’iyye Sicili Kayıtlarına Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, (2003). “Mearicü’n-Nübüvve”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 209-210.
- YAZICI, İshak, (2006). “Nazillili Muhammed Hakkı”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 451-452.
- YAZICI, Nesimi, (2007). “Osmanlılarda Yetimleri Korunması Üzerine bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 48, S. 1, ss. 1-46.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, (2012). “Vakıf”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, Cilt 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 479-486.
- YETİK, Ümit, (2017). *Millî Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.
- ZAFER, Ayşenur Bilge, (2015). *1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

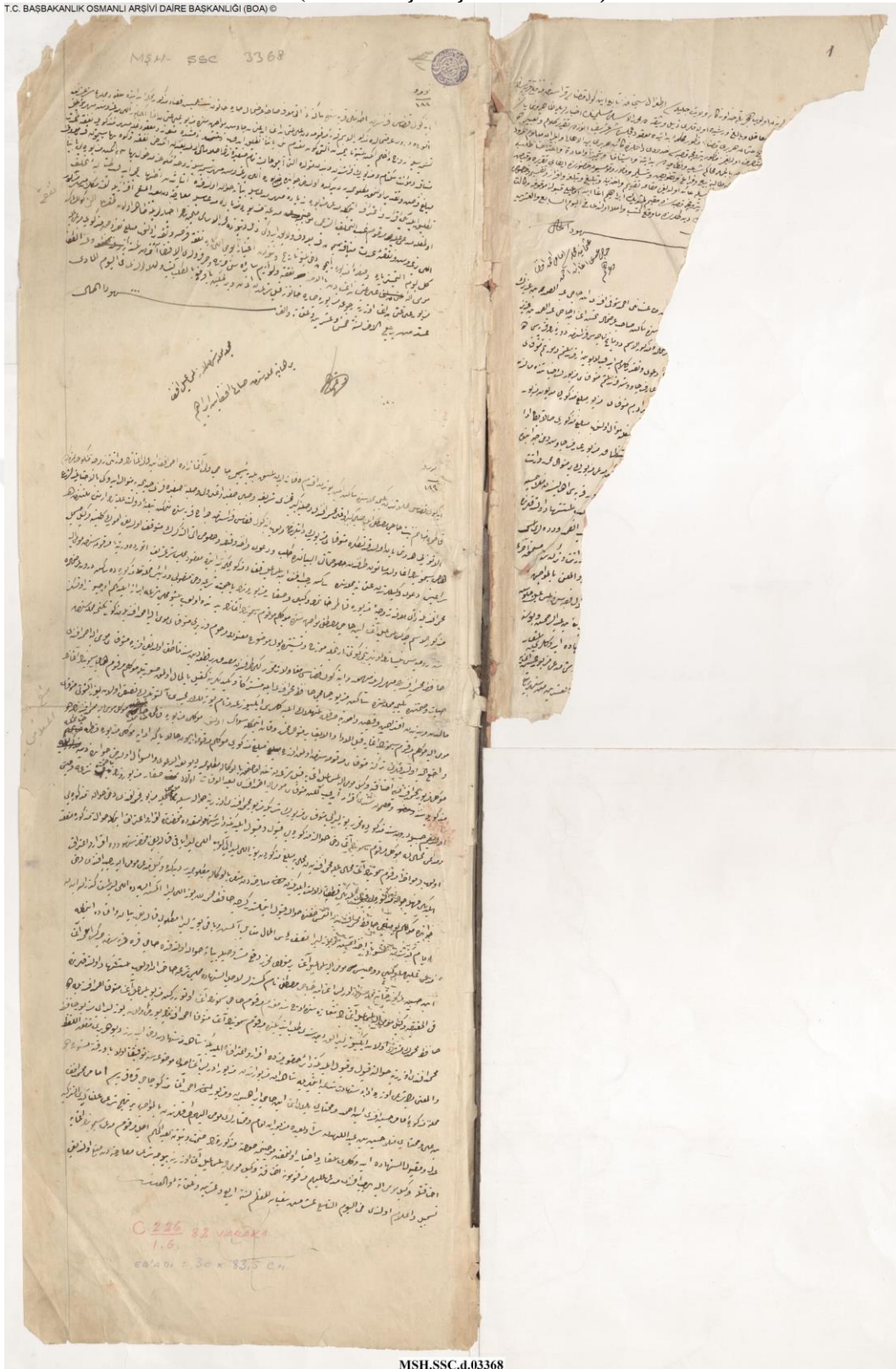
8. EKLER

EK 1: İnegöl Kazası'na Ait C 226 Nolu Şer'iyeye Sicili Defteri'nin Kapağı (BOA. MŞH. ŞSC. d. 3368)

EK 2: İnegöl Kazası'na Ait C 226 Nolu Şer'îyye Sicili Defteri'nin İlk Sayfası
(BOA. MŞH. ŞSC. d. 3368)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

MŞH- ŞSC 3368

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب

C 226 82 v. 1.6
1.6

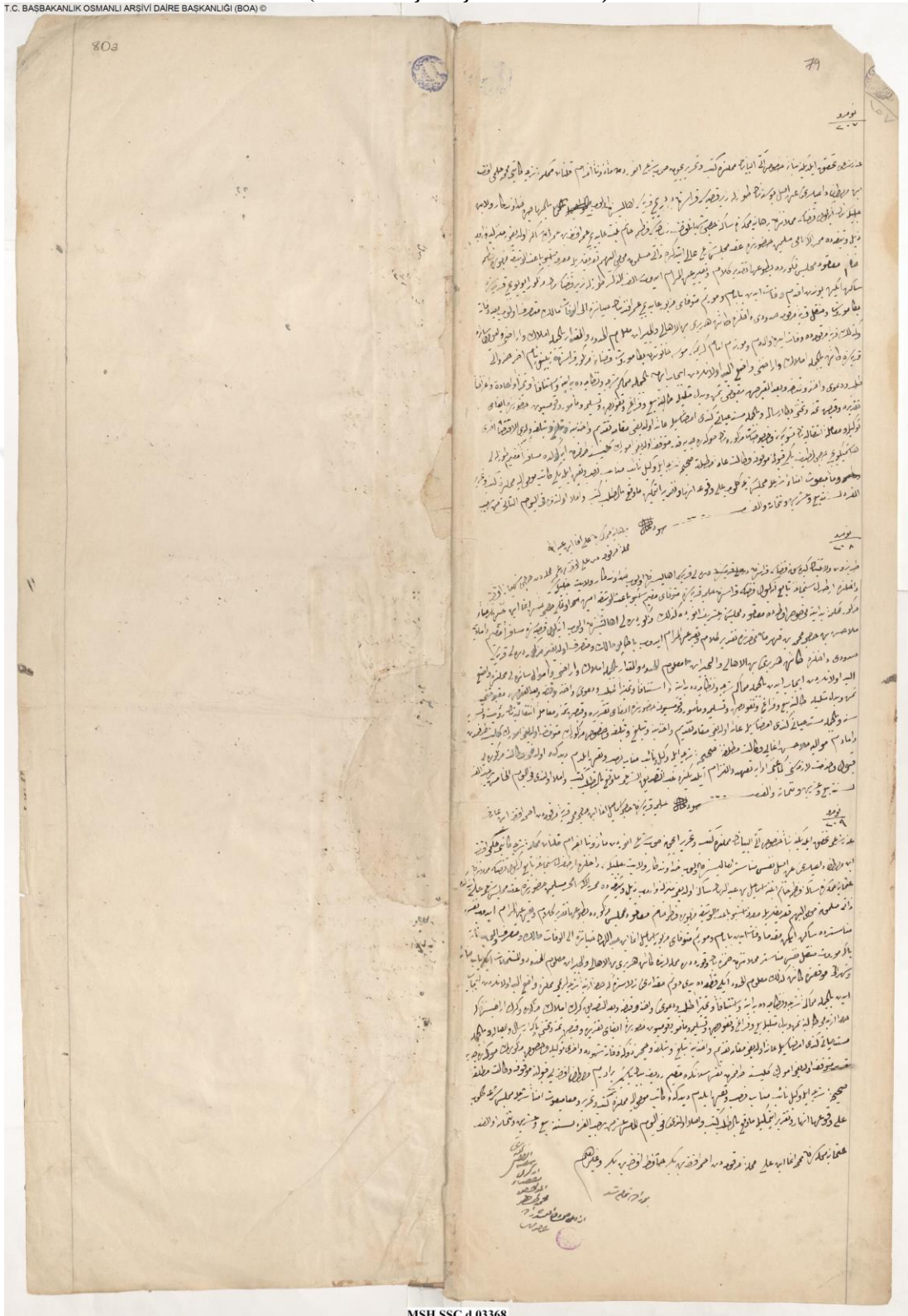
83,5 84

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين بعثهم في الأمم مبشرين ومنذرين فإني قد استوفيت منكم ما أمرتكم به
فأنتم خير أمة أخرجت للناس فمن اتبعك فقد وافق الحق ومن عصى فقد حاد
والله أعلم بالصواب واليه المرجع واليه المآب

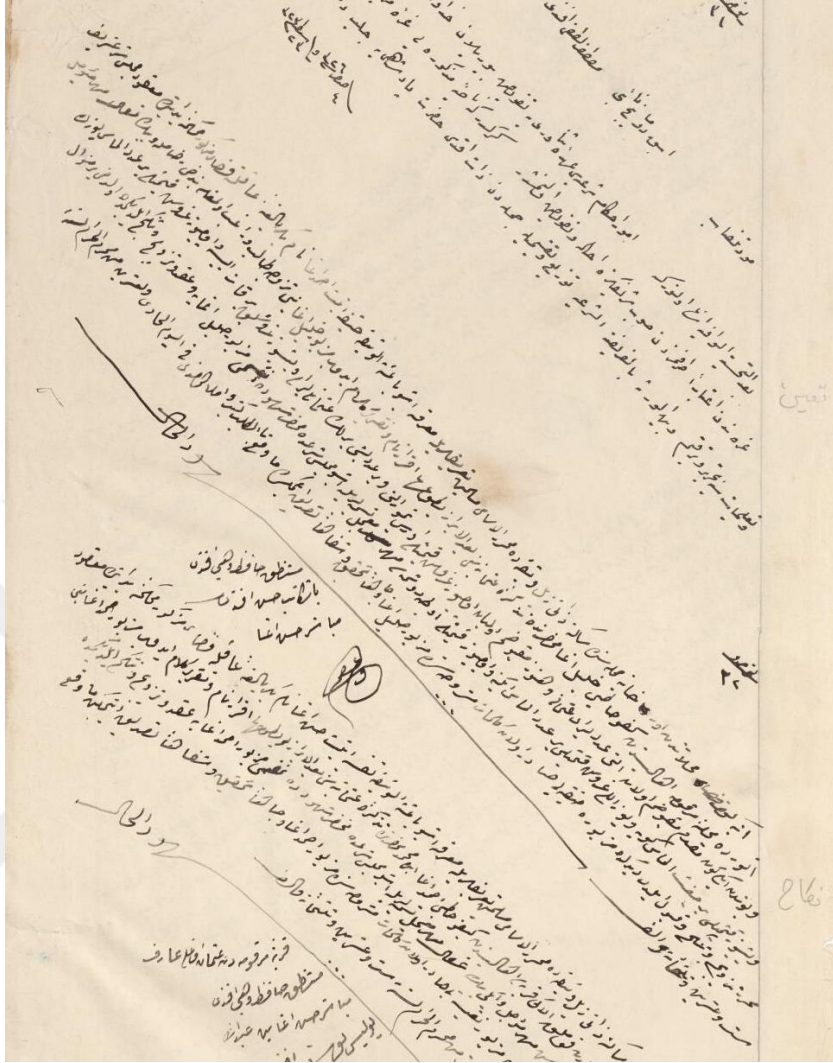
EK 3: İnegöl Kazası'na Ait C 226 Nolu Şer'iyeye Sicili Defteri'nin Son Sayfası
(BOA. MŞH. ŞSC. d. 3368)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

MŞH.ŞSC.d.03368

**EK 4: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Nikah Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 15 Muharrem 1326, vr. 41b-3.)**

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 32

İnegöl kazâsı mahallatından Orhaniye Mahallesinde sakîne zâtî zeyl-i vesikâda muharrer'ül-esâmi Müslîmin tarifleriyle marîfe işbu bâ'iseteyi'l-vesîka Hanîfe ibnit Ahmed Ağa nâm bîkr-i balîğana akîle kazâ-yı mezkûr mahkeme-i Bidâyetde ma'kûd meclis-i şer'î şerifenverde mahalle-i merkûme ahâlisinden ---Hacı Halil Ağa mahzarında tezkere-i Osmanîyesini bade'l-ibrâz bi-tav'ihâ ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb mezbûr Halil Ağa beni tezvîc-i talib ve rağib olmağla bendahi rızâmla ve bin guruş mehr-i müeccel ve bundan iki gün mukaddem makbûz olan altı aded lirâyı tamamen ve henüz makbûzumu olmayan üçyüz guruş kıymetli --- ve bir aded beşi birlik Osmanî lirâyı ve beşyüz guruşluk bir kat elbise ve üçyüz guruş kıymetli bir aded elmasî yüzük ve beşyüz kıymetli bir çift elmasî küpe ve yüz elli guruş kıymetli bir aded elmasî iğne ve üçyüz

kıymetli oda döşemesi mehri-i muaccel tesmiyeleriyle işbu meclis-i şer'îde muhazzır-ı şuhûdda mezbûr Halil Ağaya ve akd u tezvîc ve tenekküh eylediği ber-minvâl-i muharrer tezvîc ve tenekküh ve kabul eyledi didikde mezbûre Hanıfeyi sadır olan kelîmat-ı meşrûhesinde mezbûr Halil Ağa vicâhen ve şifâhen tasdîk itmeğın mâ-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olındı. Fi el-yevmi'l-hadî ve aşrin min Muharremü'l-harâm li-seneti sitte ve işrîn ve selâse mie ve elf.

Şuhûdu'l-hâl:

Müstantîk Hafız Vehbi Efendi

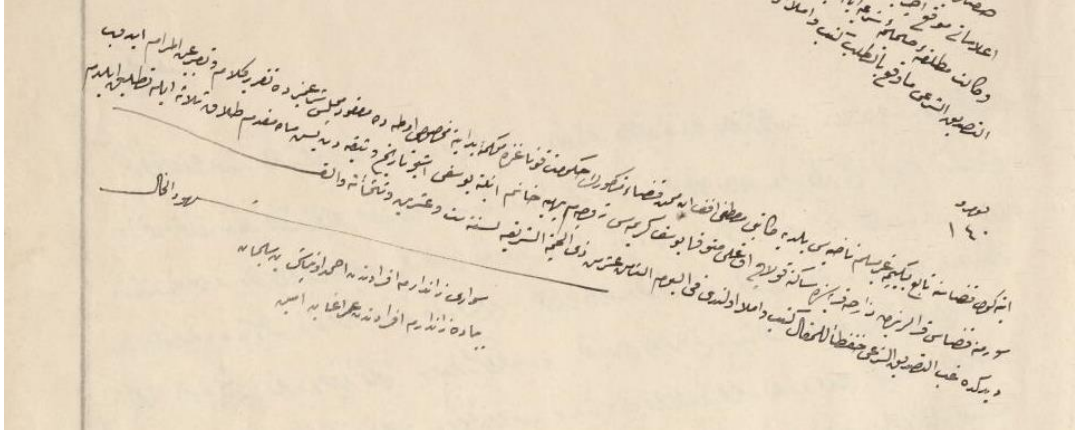
Başkâtib Hasan Efendi

Mübâşir Hasan Ağa

Ve gayrihüm.

EK 5: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Boşanma Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 8 Zilhicce 1326, vr. 132a-3.)

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 140

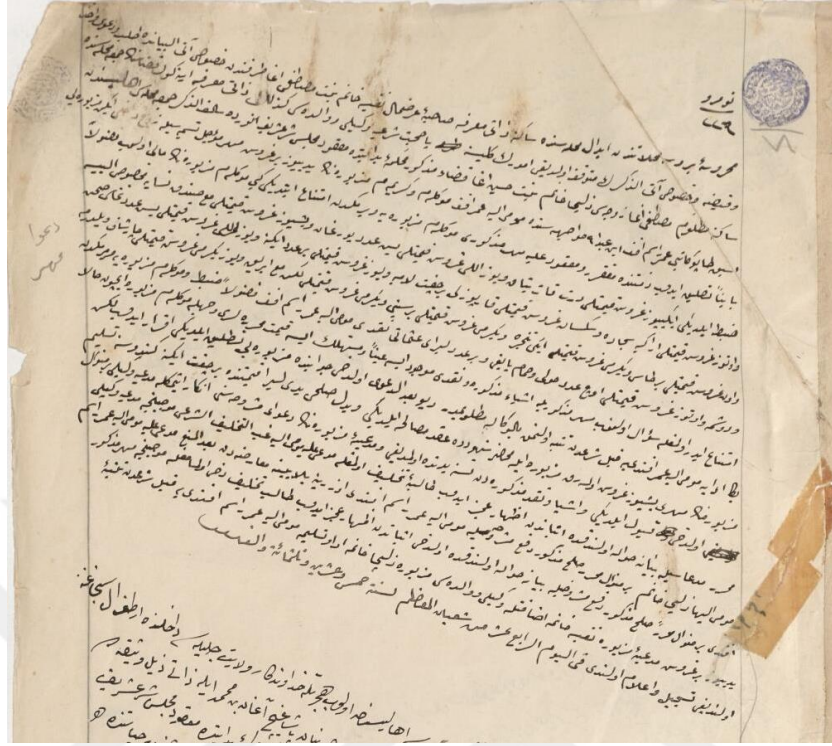
İnegöl kazâsına tabî' Yenice-i Gayr-i Müslim nahîyesi belediye kâtibi Mustafa Efendi ibn Mehmed kazâ-yı mezkûrın hükümet konağında mahkeme-i Bidâyete mahsûs odada ma'kûd meclîs-i şer'îmizde takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm idüb Sürmene kazâsı kurralarından Zarha Karyesinde sakîne Kulac oğlu müteveffâ Yusuf kerîmesi zevcem Behiye Hanım ibnit Yusufi işbu tarîh-i vesikâdan beş mâh mukaddem talak-ı selâse ile tatlik eyledim didikde gibbe't-tasdikü's-şer'î hıfzû'l-memal ketb ve imlâ olundu. Fi'l-yevmi's-semen ısrîn min Zilhiccetü'l-şerîf li-senetî sitte ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

Şuhûdu'l-hâl:

Süvari Jandarma efrâdından Ahmed Onbaşı bin Süleyman

Piyade Jandarma efrâdından Ömer Ağa bin Emin.

EK 6: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Mehir Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Şaban 1325, vr. 18a-1.)

Belgenin Transkripsiyonu;

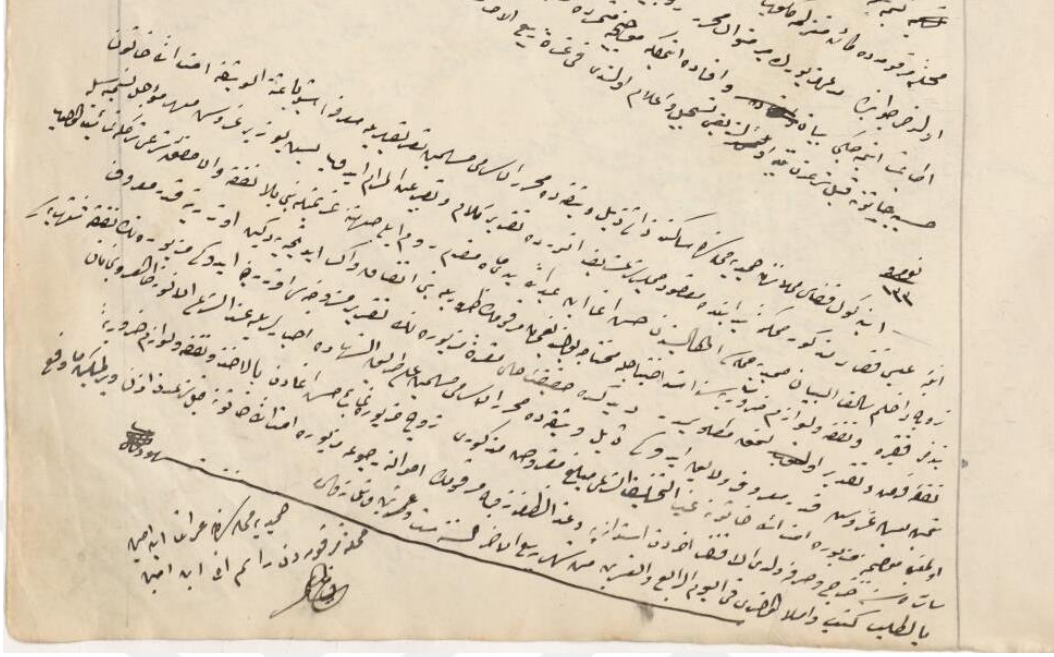
Numero 226

Mahrûse-i Burusa mahalâtından Abdal Mahallesinde sâkine zâtî ma'rûfe sahibe-i arzuhâl Nefise Hanım binti Mustafağa Ağa tarafından husus-i ati'l-beyânda taleb ve da'vâ ve ahz-u kabz ve husûsi ati'l zikrin mütevâkkıf olduğu umûrun küllisine ba-hüccet-i şer'iyeye vekîli ve validesi kezâlik zâtî ma'rife İnegöl kazasında Cuma Mahallesinde sakine Mazlum Mustafağa Ağa zevcesi Zeliha Hanım binti Hüseyin Ağa kazâ-yı mezkûr mahkeme-i Bidâyetde ma'kûd meclis-i şer'i şerîf-i enverde sâlifüzzıkr Cuma Mahallesi ahâlisinden esbâk Tapu Katibi Ömer Rasim Efendi ibn Abdullah muvâcehesinde mumâileyh Ömer Efendi müvekkilem ve kerimem mezbûrenin yediyüz bir guruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle zevc-i dâhilim iken mezbûreyi bâinen tatlik idüb zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdün-aleyh mehr-i mezkûru müvekkilem mezbûreye virmekden imtinâ' itdiği gibi müvekkilem mezbûrenin malı olub fuzûlen zabt eylediği ikiyüz guruş kıymetli dört kat yatak ve yüz elli guruş kıymetli beş aded yorgan ve beşyüz guruş kıymetli me'- sandık nisâya mahsûsi elbise ve otuz guruş kıymetli --- seccade ve seksan guruş kıymetli karpuzlu (?) bir çift lamba ve yüz guruş kıymetli bir aded iğne ve yüz elli guruş kıymetli beş aded --- ve on guruş kıymetli bir tas ve yigirmi guruş kıymetli iki tencere ve yigirmi guruş kıymetli bir sini ve yigirmi guruş kıymetli leğen me'-ibrik ve yüz yigirmi guruş

kıymetli çarşaf ve --- ve döşeme ve otuz guruş kıymetli üç aded havlu ve hamam --- ve bir aded lira-yı Osmanî nakdi mumâileyh Ömer Rasim Efendi fuzûlen zabt ve müvekkilem mezbûreye vermekden imtinâ' ider olmağla suâl olunub mehr-i mezkûr ile eşya-yı mezkûre ve nakdi mevcûd ise aynen ve müstehlik ise kıymet-i muharereleri vechle müvekkilem mezbûre için hâlâ bana edâya mumâileyh Ömer Efendiye kâbel-i şer'iden tenbih olunmak bi'l-vekâle matlubumdur diyü ba'de'l-da'vâ oldahi cevabında mezbûreyi tatlık eylediği ikrâr idüb lâkin mezbûrenin mehri beşyüz guruş olarak mezbûre ile muzir-ı şuhûdda akd-i masalîh eylediği ve bedel-i sulh yedi lira kıymetinde bir çift iğne kendisine teslim oldahi kabul eylediği ve eşya ve nakd-i mezkûreden --- yedinde olmadığı ve müddeîyye mezbûrenin da'vâ-yı meşrûhasını inkâr itmekle müddeîyye vekili ber-minvâl-i muharrer müddeâsıyla beyâne havâle olundukda isbatdan ızhâr-ı acz idüb tâlib-i tahlîf olmağla müdde'â aleyh mumâileyh gibbe't-tahlîf-i şer'î mucebince müddeîyye vekil mumâileyha Zeliha Hanım ber-minvâl-i muharrer sulh-u mezkûru def' meşrûhasıyla mumâileyh Ömer Rasim Efendi üzerine bi'l-tenbîh muârizadan bade'l-men' müddeâ aleyh mumâileyh Ömer Rasim Efendi ber-minvâl-i muharrer sulh-u mezkûr def' meşrûhuyla beyâna havâle olundıkda ol-dahi isbâtдан ızhâr-ı acz idüb taleb-i tahlîf dahi olmamağla mucebince mehr-i mezkûr yediyüz bir guruş müddeîyye mezbûre Nefise Hanıma izâfetle vekîl ve validesi mezbûre Zeliha Hanıma edâ ve teslim mumâileyh Ömer Rasim Efendiye kâbel-i şer'iden tenbih olındığı tescîl ve i'lâm olındı. Fi'l-yevmü'r-râbi' aşer min Şâban'ül-Muazzama li-seneti hams ve ısrîn ve selâse mie ve elf.

EK 7: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Nafaka Dava Kaydı

(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 24 Rebiülahir 1325, vr. 74a-6.)

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 133

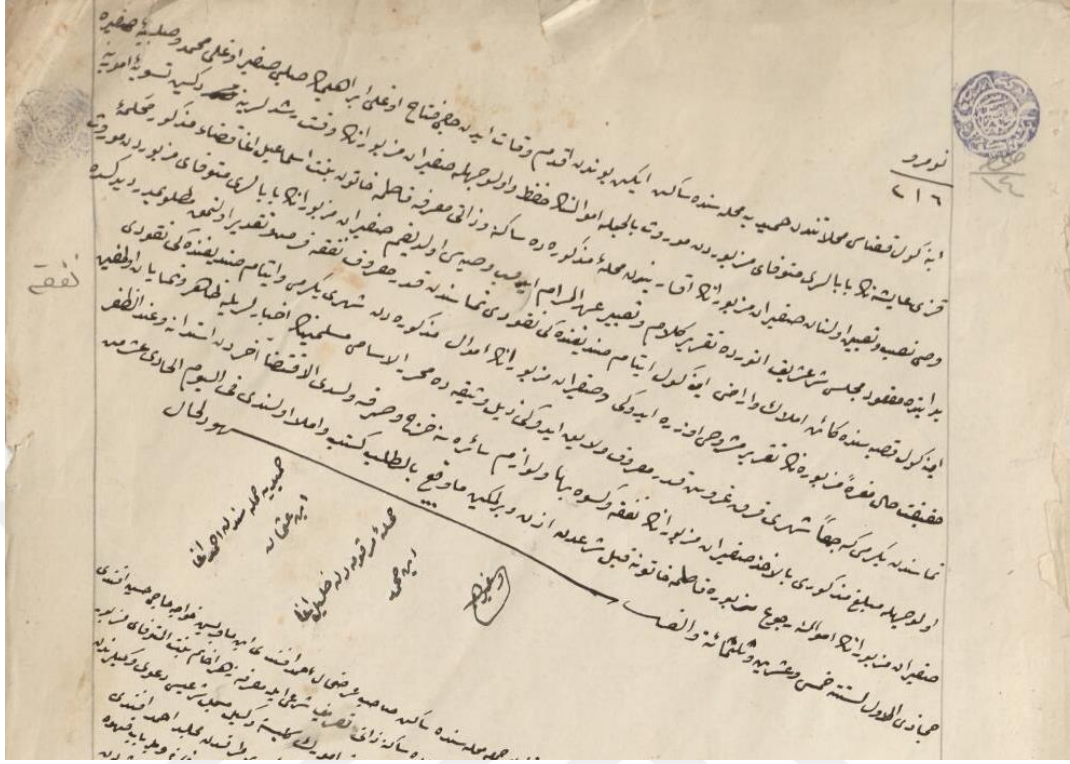
İnegöl kazâsı mahalâtından Hamidiye Mahallesiinde sakîne zâtî zeyl-i vesikâda muharrerü'l-esâmî Müslimînün tâ'rifleriyle ma'rîfe işbu bâ'iseteyi'l-vesîka Emetullah Hatun ibnit Osman kazâ-yı mezkûr mahkeme-i Bidâyetde ma'kûd meclis-i şer'î şerîf enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm idüb beşyüz gurus mehr-i müeccel tesmîyesiyle zevc-i dahîlim salîfûlbeyân Hamidiye Mahallesi ahâlisinden Hasan Ağa ibn Abdullah yedi mâh mukaddem Rumeli cihetine azimetiyle beni bilâ nafaka ve --- şer'î terkle gaib olub bendahi fakire ve nafaka ve levâzım-ı zarûriyeti eşedd-i ihtiyacla muhtâc bulunduğımdan merkûmun zarûriyetini infâk ve iskân edinceyedegin üzerine kadr-i marûfe nafaka kârz ve takdîr olunmak matlubumdur didikde hakîkât-i hâl mukîr-ı mezbûrenin takrîr-i meşrûhu üzerine idüğü mezbûrenin nafaka --- yetmiş beş gurus kadr-i marûfe ve layık idüğü zeyl-i vesikâda muharrerü'l-esâmî Müslimîn alî tarîkû'l-şehâde ihbârlarıyla inde'ş-şer'îl enver zahîr ve nümâyan olmağın olvechle mezbûre Emetullah Hatun gibbe't-tahlîfû'l-şer'î meblâğ-ı makrûz mezkûru zevc-i mezbûr Hasan Ağadan bi'l-ahz ve kabz ve levâzım-ı zârûriye-i saîresine harc ve sarf ve lede'l-iktizâ ahirden istidâne ve inde'z-zâfer zevc-i merkûmun emvâline rücû' mezbûre Emetullah Hatuna kîbel-i şer'iden izin virilmeğın mâ-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olındı. Fi el-yevmi'l-rabî ve'l-aşrîn min şehri Rebû'l-âhir li-senetî hâmse ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

Şuhûdu'l-hâl:

*Hamidiye Mahallesinden Ömer Ağa ibn Emin
Mahalle-i merkûmeden Rasim Ağa ibn Emin
Ve gayrihüm.*

EK 8: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Nafaka Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 21 Cemaziülevvel 1325, vr. 14a-1.)

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 216

İnegöl kazâsı mahalâtından Hamidiye Mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât iden Hacı Fettâh oğlu İbrahim sulbî sagîr oğlu Mehmed ve sülbiye-i sagîre kızı Ayşenin babaları müteveffâ-yı mezbûrdan mevrûs bi'l-cümle emvâlin hıfz ve ol-vechle sagiran-ı mezbûranın vakt-i rüşdlerine değin tesviye-i umûrlarına vasî nasb ve ta'yîn olunan sagiran-ı mezbûranın ekâribinden mahalle-i mezkûrede sakine ve zâtî marîfe Fatma Hatun binti İsmail Ağa kazâ-yı mezkûr mahkeme-i Bidâyetde ma'kûd meclis-i şer'i şerîf-i enverde tâkrir-i kelâm ve tâbir-i ani'l-merâm idüb vâsisi olduğum sagiran-ı mezbûranın babaları müteveffâ-yı mezbûrdan mevrûs İnegöl kasabasında kâin emlâk ve ârazî İnegöl Eytam Sandığındaki nukudu temasından kadr-i ma'ruf nafâka farz ve takdîr olunmak matlubumdur didikde hakikât-i hâl sagîre-i mezbûrenin takrîr-i meşrûhî üzere idüğü ve sagiran-ı mezbûranın emvâl-i mezkûreden şehri yigirmi ve Eytâm Sandığındaki nukudu temasından yigirmi ki cem'ân şehri kırk guruş kadr-i ma'rûf ve layîk idüğü zeyl-i vesikâda muharrerü'l-esâmî Müslimînin ihbârlarıyla zahir ve müsteban olmağın ol-vechle meblâğ-ı mezkûru bi'l-âhz sagiran-ı mezbûranın nafaka ve kisve bâha ve levâzım-ı saîresine harc ve sarfa lede'l-iktizâ ahirden istidane ve inde'z-zâfer sagiran-ı mezbûranın emvâline rücu'

mezbûre Fatma Hatuna kibel-i şer'iden izin virilmeğın mâ-vâki' bi't-taleb ketb ve imlâ olındı. Fi el-yevmi'l-hâdi aşrîn Cemaziyülevvel li-senetî hâmse ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

Şuhûdu'l-hâl:

Hamidiye Mahallesinden Ahmed Ağa ibn Osman

Mahalle-i merkûmeden Halil Ağa ibn Mehmed

Ve gayrihüm.

İnegöl kazâsı kurrasından Burhaniye Mahallesinde sakîn iken bundan âkdem vefât iden Ayşe Hatun bint Mustafa Efendinin veraseti zevci metruki mahalle-i merkûmede sakîn Hüseyin Ağa bin Abdullah ile validem Hadice Hatun bint Abdulrahman ve sadriye sagire kızları Sadiye ve Vasfiye münhasıra olduğu bi'l-ihbâr indi's-şer'ül-enver zahîr nümâyan oldukdansonra varîsun mezbûrundan sagirtan-ı mezburtan vasî-i --- ceddese mezbûre Hadice Hatunun taleb ve ma'rîfeti ve ma'rîfet bi'l müzâyede tahrîr ve ba'de'l-ihrâc'ül-mesârîf'ül-lazîme me' el-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese el-merkûme müteveffât-ı mezbûrun tereke defteri kassâmıdır ki ber vech-i âti zikr ve beyân olunur. Fi'l-yevmi'l-hamse min Zilkâ'det'ül- şerîf li-sene hâmse ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

--- ¹ Guruş 26	Tepsi ¹ Guruş 15	Tepsi ¹ Guruş 21,10	Tencere ¹ Guruş 21,10
Tava ¹ Guruş 9,20	Güğümlü Guruş 20,30	Tava ¹ Guruş 3	--- Kâse ¹ Guruş 50
Kilim Guruş 145	--- ⁶ --- ⁶ -- 36 20	Şilte ² Guruş 73	--- ¹ Guruş 20 50
Yorgan ³ Guruş 52	Kumâş Yorgan ¹ Guruş 100	Sandık ¹ Guruş 19 20	Kürek ¹ Guruş 131
Kürek ¹ Guruş 176	Kürek ¹ Guruş 60	Balta ¹ Guruş 40	Çarşaf Guruş 15
--- Guruş 9 20	Entari ³ Guruş 19	--- ¹ --- Guruş 20,50	--- ²⁰ Guruş 71
Havli ²	Çarşaf ¹	Çarşaf ¹	--- ¹²

<i>Guruş</i> 20	<i>Guruş</i> 20	<i>Guruş</i> 13	<i>Guruş</i> 26
<i>Elmasî Entari¹</i> <i>Guruş</i> 75,20	<i>Elmasî Entari¹</i> <i>Guruş</i> 43,20	<i>Elmasî Entari¹</i> <i>Guruş</i> 87	<i>Elmasî Entari¹</i> <i>Guruş</i> 30
<i>Eteklik³</i> <i>Guruş</i> 20	<i>Gömlek³</i> <i>Guruş</i> 193 15	<i>Boğça¹</i> <i>Guruş</i> 4	<i>Havli¹¹</i> <i>Guruş</i> 70
<i>Çarşaf</i> <i>Guruş</i> 21	<i>Havli⁸</i> <i>Guruş</i> 100	<i>Boğça⁴</i> <i>Guruş</i> 16	<i>---</i> ¹ <i>Guruş</i> 15
<i>Sandık¹</i> <i>Guruş</i> 35	<i>---</i> ¹ <i>Guruş</i> 16,10	<i>---</i> ¹ <i>Guruş</i> 270	<i>Elmaslı İğne²</i> <i>Guruş</i> 363

Tereke-i ---

Deyn-i --- zevci mezbûr Hüseyin Ağada

3428/2919+ 6344

Cem'ân yekûn;

Minhâ'l-ihracât; resm-i kısmet 156, kaydiyye ve yol 30, dellâliyye 68,

Cem'ânü'l ihracât; 6110 guruş.

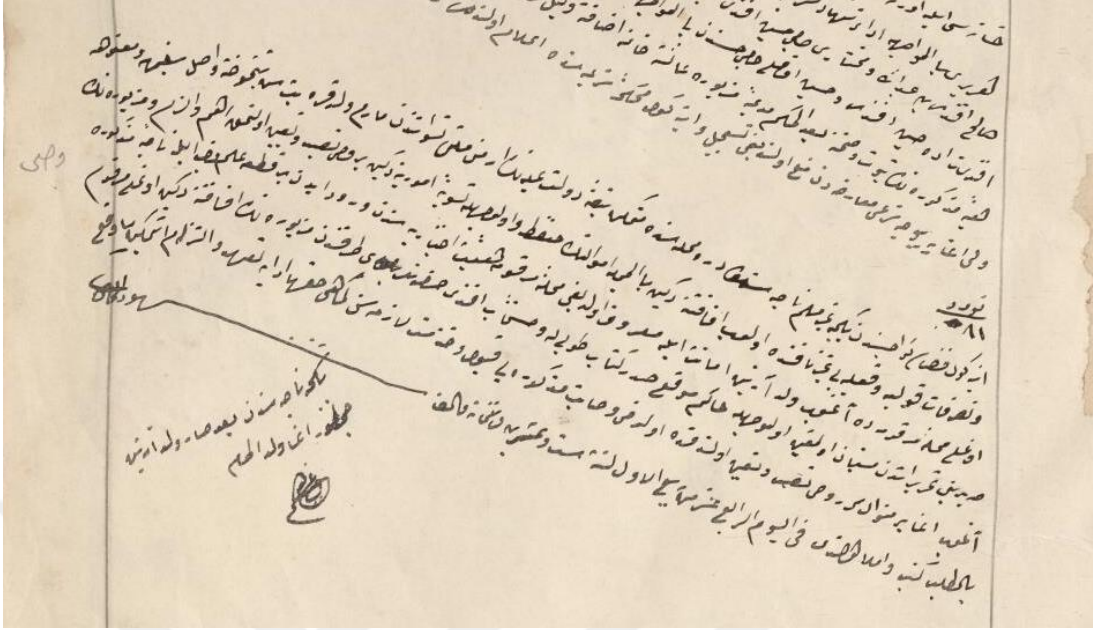
*Sahhu'l bâki li't-taksîm-i beyne'l-verese; Hissetü'z-zevc el-mezbûr Hüseyin Ağa 1410, ---
'l-mezbûre Hadime 940, Hissetü'l sagîri'l- mezbûre Sadiye 1880, Hissetü'l sagîri'l-
mezbûr Vasfiye 1880.*

*Ser-nâme-i defterde isimleri muharrer varise-i merkûmesinden zevc-i mezbûr Hüseyin
Ağa balade muharrer iki bin dokuz yüz on altı ve terekeden almış olduğu yüz doksan seksen
sekiz guruşla cem'ân üç bin yüz dört guruş zimmetinden hisse-i ratibesi olan ber-vech-i
bala bin dört yüz on guruş ba'de'l-ihrac yine altıyüz on dört guruş deyn kaldığı ve
mezbûre Hadime Hanım dahi kendi hissesi olan --- --- yüz guruşu tamamen ve kâmilen*

ahz u kabz eylediğini ikrâr ve sagir-i Eytam Sandığına irâd ve kayd olunduğı işbu meclis-i şer'î virildi.

**EK 10: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Vasi Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 14 Rebiülevvel 1326, vr. 57a-3.)**

Belgenin Transkripsiyonu;
Numero 81

İnegöl kazası nevâhisinden Yenice-i Gayrî Müslîm Nahiyesinin Dere Mahallesinde mütemekkîn tebe'ane-i devlet-i âliyyenin Ermeni milleti nisvânından Marem veled Kara --- --- ve tarifât-ı kavliyye ve fîliyyeyi olub ikâmetine deĝin bi'l-cümle emvâin hıfz ve olvechle tesvîye-i umûrına deĝin bir vasî ve ta'yîn olunmak ehemm ve elzemm ve mezbûrenin oĝlu mahalle-i merkûmda Agob veled-i Artin emânet ile marûfe olduĝu mahalle-i merkûme heyet-i ihtiyârîyyesinden vürûd iden bir kut'â ilm-u haber ile nahîye-i mezkûre müdirinin tahrîrâtdan müsteban olmaĝın olvechle hakîm-i mevkî' haded-i kitâb dolayı --- Efendi hazretleri tarafından mezbûrenin ikâmetine deĝin oĝlu merkûm Agob Aĝa ber-minvâl-i muharrer vasî nasb ve ta'yîn olındıkda oldahi ve sabî-i mezkûreyi kabûl ve hizmet lazîmesine kemâ-yenbaĝî edâya ta'ahhüd ve iltizâm eylediĝinde mâ-vâki' ketb ve imlâ olındı. Fi el-yevmü'r-rabî aşer min Rebîû'l-evvel li-seneti sitte ve işrîn ve selâse mie ve elf.

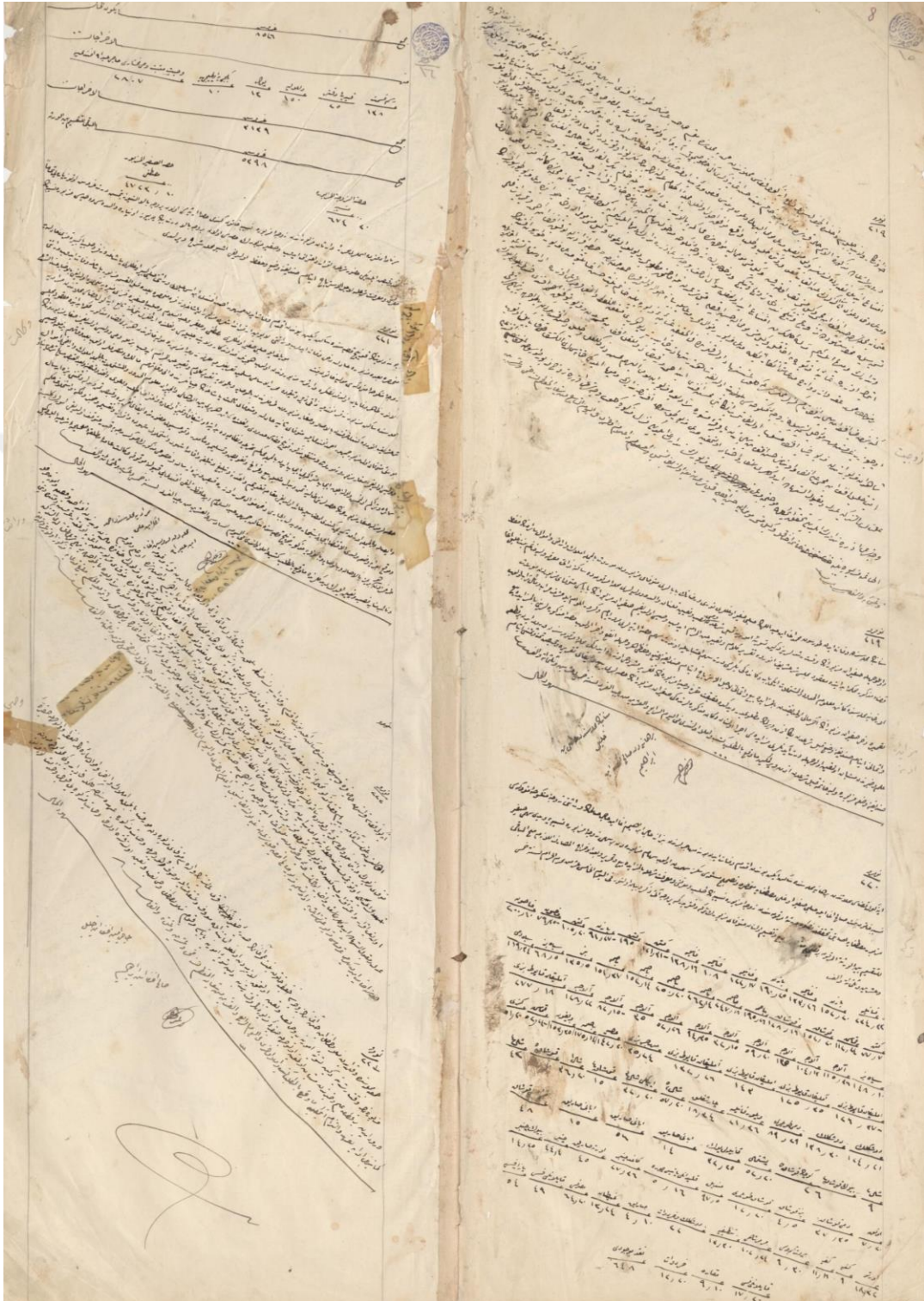
Şuhûdu'l-hâl:

Yenice Nahîyesinden Badesar veled-i Artin

--- Aĝa veled-i Elham (?)

Ve gayrihüm.

EK 11: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Tereke Dava Kaydı (İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 15 Muharrem 1325, vr. 15b-3/16a-1.)

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 220

İnegöl kazası mahallatından Burhaniye Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefât iden Bosna muhâcirlerinden Bezzâz Hacı İbrahim Ağa ibn Hacı Salihin verâseti zevce-i

menkûhe-i metrûkesi Nesibe Hatun binti Salih Ağa ile sülbî sagir oğlu Mustafaya münhâsıra ve tashîh-i meselesi sekiz sehinden olub sihâm-ı mezbûreden bir sehîm zevce-i mezbûre Nesibeye ve yedi sehîm sagir mezbûr Mustafaya isâbeti tahkîkindensonra verese-i merkûmesinden zevce-i mezbûre Nesibenin taleb ve ma'rîfeti ve ma'rîfet-i şer'î bi'l müzâyede bey' ve tahrîr ve ba'de'l-ihrâc'ül-mesârif el-lâzîm me' el-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese el-merkûme ber-tahsîlât --- tevdî' bey' ve taksîm olunan müteveffâ-yı mezbûrun tereke defteridir ki ber vech-i âti zikr ve beyân olunur. Fi'l-yevmi'l-hamse aşer min Muharrem'ül-harâm li-senetî hâmse ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

<i>Fanila</i> <i>Guruş</i> 234,22	<i>Pazen</i> <i>Guruş</i> 152, 20	<i>Fanila</i> <i>Guruş</i> 133,26	<i>Pazen</i> <i>Guruş</i> 190,25
<i>Fanila</i> <i>Guruş</i> 122,17	<i>Fanila</i> <i>Guruş</i> 108	<i>Fanila</i> <i>Guruş</i> 138,16	<i>Keten</i> <i>Guruş</i> 121,31
<i>Keten</i> <i>Guruş</i> 195	<i>Pazen</i> <i>Guruş</i> 105,20	<i>Keten</i> <i>Guruş</i> 200,10	<i>Keten</i> <i>Guruş</i> 77,7
<i>Kumaş</i> <i>Guruş</i> 112,24	<i>Kuşak</i> <i>Guruş</i> 152,20	<i>Kuşak</i> <i>Guruş</i> 128,16	<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 195,26
<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 247,18	<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 262,14	<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 250,20	<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 102,14
<i>Basma</i> <i>Guruş</i> 151,37	<i>Bez</i> <i>Guruş</i> 135,5	<i>Siyah Bez</i> <i>Guruş</i> 68,5	<i>Siyah ---</i> <i>Guruş</i> 119,34
<i>Siyah Bez</i> <i>Guruş</i>	<i>Alaca</i> <i>Guruş</i>	<i>Alaca</i> <i>Guruş</i>	<i>Alaca</i> <i>Guruş</i>

148,10	115,36	104,13	135
Alaca Guruş 59,20	Alaca Guruş 32,15	Alaca Guruş 64,35	Alaca Guruş 52,26
Alaca Guruş 35	Alaca Guruş 82,150	Alaca Guruş 128,22	Amelikan Kaput Bezi Guruş 277,18
Amelikan Kaput Bezi Guruş 126,370	Amelikan Kaput Bezi Guruş 125,35	Amelikan Kaput Bezi Guruş 143	Amelikan Kaput Bezi Guruş 132,26
Muhacir Bezi Guruş 35,24	--- Guruş 142,20	Basma Guruş 175,14	Viskon (?) Guruş 153,35
Kumaş Guruş 52,240	--- Guruş 51,20	Döşeklik Guruş 126,370	Döşeklik Guruş 125,35
Dem topları Guruş 89,29	--- Fanila Guruş 21,36	Çarşaflık Guruş 18,24	Şal ⁵ Guruş 57,20
İpekli Şal ³ Guruş 32,20	Kuşak ⁴ Guruş 15	Şal ¹ Guruş 36,20	Kuşak ⁵ Guruş ---
Şal ⁴ Guruş 42	Şal ⁷ Guurş 9	Büyük Kuşak ² ve Küçük Kuşak ⁵ Guruş 26	Peştamal Guruş 52,20

<i>Fanilalı Yün</i>	<i>Ebani sarık</i>	<i>Ebani sarık</i>	<i>Ebani sarık</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
32,25	14	56	15
--- kuşak	---	<i>Demi kuşak</i>	<i>Bez kuşak</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
48	7,20	37,35	4,5
<i>Kuşak topları</i>	<i>Mendil</i>	<i>Kalpadanlı panis çöre (?)</i>	<i>Kağıd çenber</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
12,20	97,5		27,36
<i>Orta sarık</i>	<i>Çenber</i>	<i>Büyük çenber</i>	<i>Örtü</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
45	44,4	14,25	18,32
---	---	--- <i>alacası</i>	<i>Mermer şahı (?)</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
9	11,16	9,30	102,24
<i>Nazife</i>	<i>Döşeklik ve Hırdavat</i>	<i>Sarık</i>	---
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
13,30	22	4,10	13,24
---	<i>Kaplanlı Fes</i>	<i>Pazar Fesi</i>	<i>Kaplanlı Fes</i>
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>
64,20	49	54	17,20
<i>Makara</i>	<i>Hırdavat</i>	<i>Nakd mevcûdî</i>	
<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	<i>Guruş</i>	
9,10	12,20	648	

Cem'ân yekûn; 8526 guruş.

Minhâ'l-ihracât; resm-i kısmet 138 guruş, kaydiyye-i defter 25 guruş, dellâliyye 150 guruş,

Cem'ânü'l ihracât; 3139 guruş.

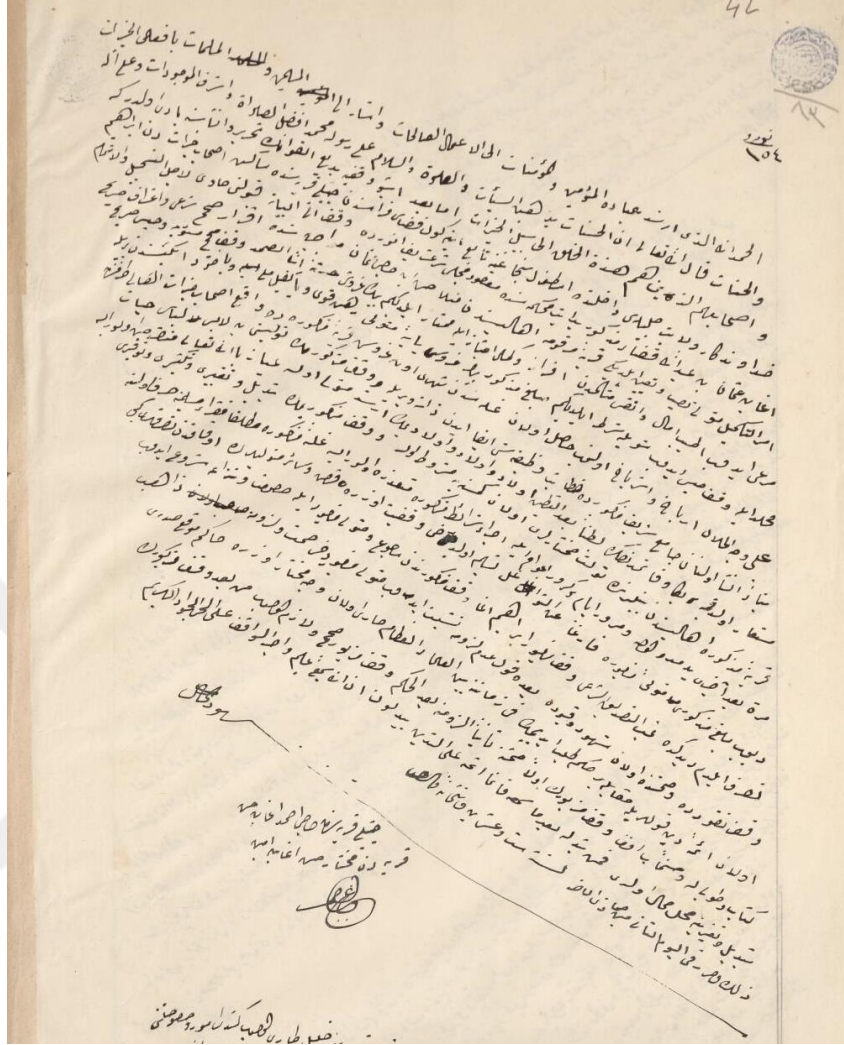
Sahhu'l bâki li't-taksîm-i beyne'l-verese; 5398 guruş.

Hisset'ül-zevcet'ül-mezbûre Nesibeye 674,20

Hisse-i el-sagir'ül-mezbûr Mustafa 4723,10

Ser-nâme-i defterde isimleri muharrer varîsan-ı mezbûrandan zevce-i mezbûre Nesibe Hatun kendi hisse-i irsiyyesi olan ber vech balâ altıyüz yetmiş dört guruş otuz parayı tamamen ahz u kabz eylediği huzûr-u şer'de ikrâr ve itirâf idüb ve sagî-i mezbûrun hissesi olan ber-vech balâ dört bin yediyüz on para validesi ve vasîsi mezbûre Nesibenin marîfet ve marîfet-i şer'le li-ecli'l istirbah Eytam Sandığına vaz' ve hıfz olduğu işbu meclis-i şer'i virildi.

**EK 12: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Para Vakfı Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 8 Cemaziyelahir 1326, vr. 83b-1.)**

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 154

Elhamdü lillâhillezî erşede ibâde'l-müminîn ve'l-müminât ilâ-a'mâli's-sâlihât ve eşâr ile'l-Müslimîn ve'l-Müslimât bi-ef'âli'l-hayrât ve'l-hâsenât kâle hû teâla inne'l-hasenât yezhibne's-seyyi'ât ve's-salâtü ve's-selâm alâ-resül Muhammed efdalü's-salevât ve eşrefü'l-mevcûdât ve âlihî ve ashâbe ecmâîn ammâ ellezine-hüm sadâtü'l-halkı ilâ sebîli'l-hayrât ammâba'd işbu vakfiyye ba'de'l-kevânîn (?) tahrîr ve inşâsına badî oldur ki Hudâvendigâr Vilâyeti Celîlesi dahîlinde Ertuğrul Sancağına tabî İnegöl kazâsı kurrasından Çitli Karyesinde sakîn ashâb-ı hayrâtdan İbrahim Ağa ibn Osman bin Abdullah kazâ-yı mezkûr Bidâyet mahkemesinde ma'kûd meclîs-i şer'î şerîf enverde vakfû'l-beyâna kabûlüne havî li-eclî'l-tescîl ve'l-eytâm emrû'l-tescîl mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği karye-i merkûme ahâlisiden Monla Hasan ibn Hacı Osman muvacehesinde

ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf sarîh-i mer'î edüb etyâb-ı mal ve'l-nefsi menâlimden ikrâz ve kemâl-i imtiyâz ile mümtâz eylediğim bin guruş habsü'l-lâhil-hamd vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf-ı --- idüb şöyle şart eyledim meblâğ-ı mezkûr bin guruş ba-yed-i mütevellî rehni kavî veya kefilî melî ve yahûd ikisinden biriyle alâ vechi'l-helâl erbâğ ve istirbâh olunub hasîl olan gallesinün şehri on guruş karye-i mezkûrede vakî' ashâb-ı hayrât --- tarafından bina ve inşa olunan camî-i şerîf mezkûrede hitâbet vazîfesini ifâ iden zâta virile ve vakf-ı mezkûrenin tesvîyesini --- hayât-ı müste'âr oldukça bana ve vefâtımdan sonra --- evlâd ve evlâd ve dimek erşed mütevellî ola --- hû teâli munkârız olur ise karye-i mezkûre ahâlisinden beyyînlerinde tevlît muhtarları olan kimesneye meşrût ola ve vakf-ı mezkûrun tebdîl ve tağyîri teksîri ve tevkîri merreten ba'de'l-uhrâ yedimde ola ve mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile icrâ-yı şerâit-i mezkûre müte'azzire olur ise alâ-yı mezkûr mutlaka fukarâ-i müslimîne sarf oluna diyüb meblâğ-ı mezkûr mütevellî mezbûre fâriğân ani'ş-şevâgil teslîm idüb ol dahi vakfiyyet üzere kabz ve saîre mütevellîlerin evkâfda tasarrufları gibi tasarruf eyledim didikde gibbe't-tasdîkü'ş-şer'î vakf-ı mezbûr İbrahim Ağa ve vakf-ı mezkûrdan rücû' ve mütevellî mezbûr ile husûmet-i --- şürû' idüb vakf-ı nukûdda sıhhatinde olan şuhûd ve kuyûda bade --- lüzûmı tesbît idüb mütevellî mezbûr dahi sıhhat-i ve lüzûmuna zâhib olan --- deyn-i (?) kullarıyla mukâbele ber-hükm taleb idecek fi zamânına beyne'l--- --- carî olan vech-i muhtar üzere hakîm-i mevkî' sadrî kitâb ve tevlîli ve --- Efendi vakf-ı mezbûrun evvelân sıhhatîne sâniyen lüzûmuna bade'l-hükm vakf-ı mezbûr sahîh ve lazîm olub --- bade vakf mezkûrun tebdîl ve tağyîrine mecâl ve mahâl oldu --- bedel-i ba'demâ semi' fe-innemâ ismühû ale'l-lezîne yübeddilûne innallâhe semî'ün alîm ve ecrû'l-vâkıfe ale'l-hayyi'l-cevâdi'l-kerîm zâlike ve hurrîre fi'l-yevmi's-sâmin min Cemaziyelahir li-seneti sitte ve aşrîn selâse mie elf.

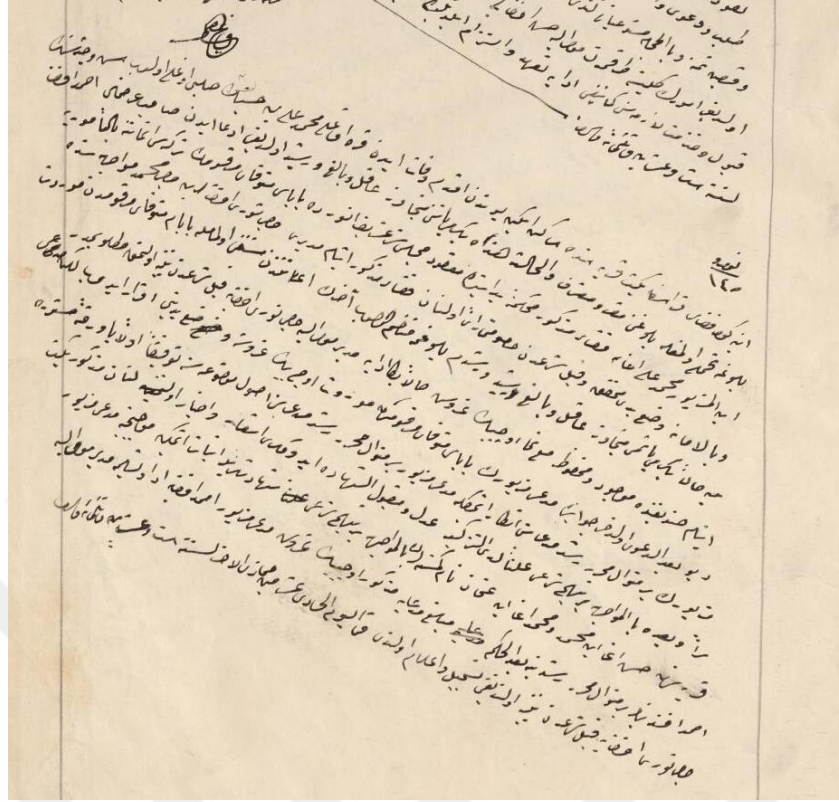
Şuhûdu'l-hâl:

Çitli Karyesinden Hacı Ahmed Ağa bin Hasan

Karyeden Muhtar Hasan Ağa bin Emin

Ve Gayrihüm.

EK 13: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Rüşd İspatı Dava Kaydı (İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 11 Cemaziyelahir 1326, vr. 80a-2.)

Belgenin Transkripsiyonu;

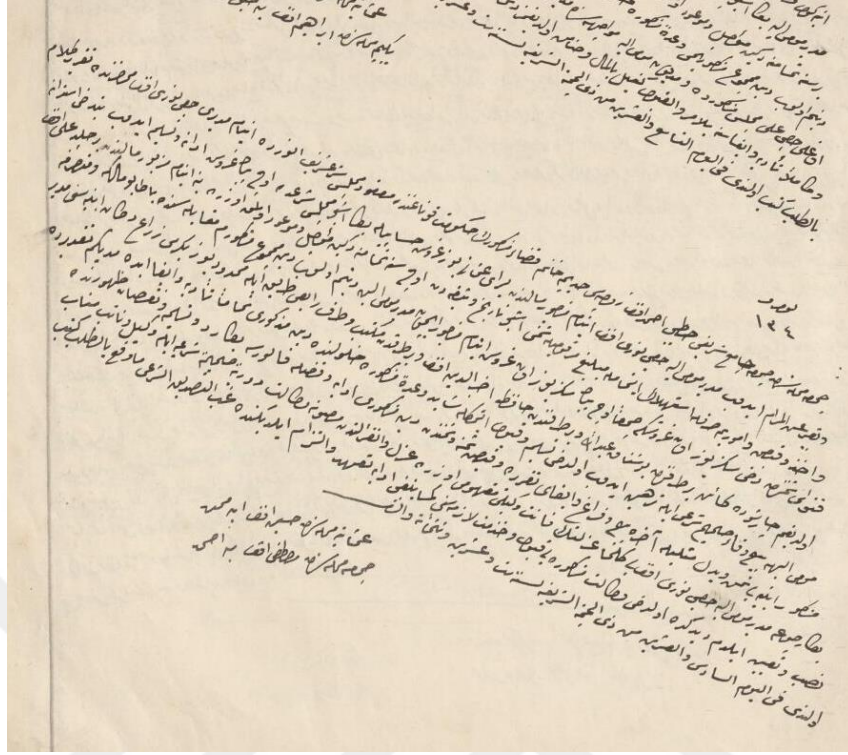
Numero 145

İnegöl kazâsı kurrasından Yiğit karyesinde sakîn iken bundan akdem vefât iden Karaoğlu Mehmed Ali bin Hüseyinin sülbî oğlu olub sin ve cüssesinin bülûğa tahammülü olmağla bülûğunu mukırr ve mu'terif vel-hâletü hâzihi yigirmi yaşını mütecâvîz akl ve balîğ ve rüşd oldığı iddiâ iden sahûb-i arzûhal Ahmed Efendi ibin el-mezbûr Mehmed Ali Ağaya kazâ-yı mezkûr mahkeme-i Bidâyetde ma'kûd meclîs-i şer'î şerîf enverde babası müteveffâ-yı merkûmun terekesi esmânınna bi'l-me'mûriye ve bi'l-emâne vâz'-ı yedi mütehakkık ve kibel-i şer'iden husûsî rey olunan kazâ-yı mezkûr eytâm müdiri Hacı Nuri Efendi bin Hacı Mehmed muvacehesinde ben halen yigirmi yaşımı mütecâvîz akl ve balîğ ve reşîd ve rüşdim bülûğuma munzâm olub ahîrin i'ânetinden müstâğni olmanla babam müteveffâ-yı merkûmdan mevrûs eytâm sandığında mevcûd mahfûz --- --- üçbin guruş halen bana edâya müdir-i mumâileyh Hacı Nuri Efendiye kibel-i şer'iden tenbîh olunmak matlubumdur diyü ba'de-d dâ'va oldığı cevabında müddeî mezbûrun babası müteveffâ-yı merkûmun mevrûs üç bin guruş vâz'-ı yedini ikrâr idüb lakîn müddeî mezbûrun ber-minvâl-i muharrer rüşd müddâsını inkâr itmekle müddeî mezbûr ber-minvâl-i muharrer rüşd müddeâsını usûl mevzû'suna tevfiikan evvelen bâ-varaka-i mestûre sırran ve ba'dehü

bi'l-muvâcehe ber nehc-i şer'î alenen ledeyi't-tezkiye adl ve makbulü'ş-şehâde idükleri i'şâr ve ihbâr olunan mezkûr --- karyesinde Hasan Ağa ibn Mehmed ve Mehmed Ağa ibn Osman nâm kimesnelerin bi'l-muvacehe ber-nehc-i şer'î şehâdetleriyle isbât itmek mucebince müddei mezbûr Ahmed Efendinin ber-minvâl-i muharrer rüşdine ba'de'l-hükm meblâğ-ı müddeâya mezkûr üçbin guruş müddei mezbûr Ahmed Efendiye edâ ve teslîm müddei mumâileyh Hacı Nuri Efendiye kıbel-i şer'iden tenbih olındığı tescil ve i'lâm olındı. Fi'l-yevmi'l-hadî aşer min Cemâziyelâhir li-senetî sitte ve aşrîn ve selâse-mie ve elf.

**EK 14: C 226 Nolu İnegöl Şer'iyeye Sicili Defteri'nden Örnek Vekalet Dava Kaydı
(İnegöl Şer'iyeye Sicili (İŞS.), Nu: C 226, 26 Zilhicce 1326, vr. 130a-5.)**

Belgenin Transkripsiyonu;

Numero 134

Cuma Mahallesinde Cuma Cami-i Şerîf hatîbi Ahmed Efendi zevcesi Hadice Hanım kazâ-yı mezkûrın hükümet konağında ma'kûd meclîs-i şer'î şerîf enverde eytâm müdiri Hacı Nuri Efendi mahzarında takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm idüb müdir-i mumâileyh Hacı Nuri Efendi eytâm-ı mezbûr malından lirâ-yı Osmânî yüz guruş hesâbıyla bana işbu meclîs-i şer'ide üç bin guruş edâne ve teslîm idüb bendahi istidâne ve ahz u kabz ve umûrîma sarfla istihlâk itmemele meblağ-ı merkûmıyla semeni işbu tarîh-i vesîkâdan üç sene tamamına değin müeccel ve mev'ûd olmak üzere yine eytâm-ı mezbûr malından bir cild Ali Efendi fetvâsı semeninden dahi sekiz yüz on guruşki cem'ân üç bin sekiz yüz on guruş eytâm-ı mezbûr için müdir-i mumâileyhe deynim olub deyn-i mecmû' mezkûrımı mukâbelesinde bi't-tapu malîk ve mutasarrîf olduğım çarşuda kaîn bir taraftan Boşnak Abdullah ve bir taraftan Hafız --- Efendi ve bir taraftan mekteb ve taraf-ı rabî' tarîk ile mahdûd yüz yigirmi zirâî dükkân-ı ebniye müdir-i mumâileyhe bey' vefâ-yı sahîh-i şer'î ile terhîn idüb ol-dahî teslîm ve kabûl itmekle şayed vade-i mezkûre hulûlunda deyn-i mezkûrî tamâmen te'diye ve ifâ idemediğim takdîrde mezkûr ebniyeyi semen ve bedel-i misliyle ahîre bey' ve ferâğ ve ifâ-yı takrîre kabz semene ve semeninden deyn-i mezkûrî edâne ve fazla kalur ise bana redd ve teslîm ve noksan zuhûrunda bana rücû' müdir-i

mumâileyh Hacı Nuri Efendiyi küllemâ azeltüke fe-ente vekîlî makhûmî üzere azl ve in'izâlden masûne vekâlet-i devrîye-i sahîha-yı şer'îyye ile vekîl ve nâib-i menâb nasb ve ta'yîn eyledim didikde ol-dahî vekâlet-i mezkûreyi kabûl ve hizmet lazîmesini kemâ-yenbağî edâya ta'ahhüd ve iltizâm eylediğinde gibbe't-tasdikü's-şer'î ma vaka'a bi't-taleb ketb ve imlâ olundu. Fi'l-yevmî's-sadîse ve'l-aşrîn min Zilhiccetü'l-şerîf li-senetî sitte ve ısrîn ve selâse-mie ve elf.

Şuhûdu'l-hâl:

Osmaniye Mahallesinden Hüseyin Efendi ibn Mehmed

Yenice Mahallesinden İbrahim Efendi ibn Hacı Mehmed.

**EK 15: Halk Nezdinde Bilinen arşı İçindeki Belediye Binasına Ait
Fotoğraf (Kaynak: İnegöl Kent Müzesi)**

**EK 16: 1927 Yılında satın alınan Belediye Binasına ait fotoğraf.
Günümüzde çarşı içinde bulunan bina kent müzesi olarak hizmet vermektedir.
(Kaynak: İnegöl Kent Müzesi)**

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Büşra Yaşar

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Tarih Anabilim Dalı	Düzce Üniversitesi	2023
Lisans	Tarih Bölümü	Düzce Üniversitesi	2020
Lise		Yunus Emre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Bursa.	2015